

قرائت‌خانه‌های ایران

از آغاز تا سال ۱۳۱۱ شمسی

گردآوری، تدوین و مقدمه
مسعود کوهستانی نژاد

مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها

قرائت خانه‌ها محل‌هایی بودند برای عرضه نشریات فارسی‌زبانی که در اوایل سلطنت مظفرالدین شاه چاپ و منتشر می‌شده‌اند. در سال‌های مذکور میل به کسب آگاهی از اخبار و رویدادهای دیگر نقاط جهان و نیز گشودن درهای بسته کشور رو به جهان در حال پیشرفت، گرایشی نیرومند بود. نهضت تأسیس قرائت‌خانه‌ها در کشاکش انقلاب مشروطیت اوج و نضج گرفت و قرائت‌خانه‌ها کم‌کم به کانون‌هایی فرهنگی - سیاسی بدل شدند که شاید بتوان از نخستین نمونه‌های فضا‌های عمومی مدرن در ایران قلمدادشان کرد. در این کتاب تصویری از سال‌های شکل‌گیری و فعالیت قرائت‌خانه‌های مذکور به دست داده می‌شود. شاید که تاریخ نگاران بتوانند به کمک آن گوشه‌های تاریک تاریخ معاصر ایران را اندکی روشن‌تر کنند و نیز جنبه‌ای از جوانب پرافت و خیز تاریخ مطبوعات ایران بر همگان آشکار شود.

مرکز مطالعات
و
تحقیقات رسانه‌ها

قیمت : ۱۴۰۰ تومان

ISBN: 964-6757-73-1

مسعود کوهستانی نژاد

قرائت‌خانه‌های ایران
از آغاز تا سال ۱۳۱۱ شمسی

۱	۴۵
---	----

۲۰
/

قرائت‌خانه‌های ایران

۸۴۸۳۶۱

قرائت‌خانه‌های ایران

از آغاز تا سال ۱۳۱۱ شمسی

گردآوری، تدوین و مقدمه
مسعود کوهستانی‌نژاد

مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها

۱۳۸۲

کوهستانی نژاد، مسعود، ۱۳۲۲ -

قرائت‌خانه‌های ایران: از آغاز تا سال ۱۳۱۱ شمسی / گردآوری، تدوین و مقدمه
مسعود کوهستانی نژاد. - تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات
رسانه‌ها، ۱۳۸۲.

ISBN 964-6757-73-1

۲۳۸ ص. : مصور.

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. قرائت‌خانه‌ها - - ایران - - تاریخ. الف. ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها. ب. عنوان. ج. عنوان: از آغاز تا سال ۱۳۱۱ شمسی.

۰۲۷/۰۵۵

ک ۹۱۹ الف / ۷۸۲۵

۳۰۱۰۸ - ۸۲ م

کتاب‌خانه ملی ایران

مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها

قرائت‌خانه‌های ایران

(از آغاز تا سال ۱۳۱۱ شمسی)

گردآوری، تدوین و مقدمه: مسعود کوهستانی نژاد

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۲

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ISBN 964-6757-73-1

شابک ۹۶۴-۶۷۵۷-۷۳-۱

تهران: خیابان شهید بهشتی. خیابان پاکستان. کوچه دوم. شماره ۱۳

تلفن: ۸۷۳۰۴۱۳ - ۸۷۳۷۲۴۸

دورنویس: ۸۷۳۰۴۷۷

فهرست

۷-۱۰	پیشگفتار
۱۱	مقدمه گردآورنده
	نخستین تجربه ۱۳ اهداف ۲۴ مؤسسين ۲۶ کارکرد ۳۸ راه‌های تامین درآمد و صرف‌هزینه ۴۵ ساعات کار ۴۸ انواع جراید ارائه شده ۴۹ نحوه برخورد با قرائت‌خانه‌ها ۵۱ روند دولتی شدن قرائت‌خانه‌ها ۵۷
۶۵-۱۸۲	اعلامیه‌ها
۱۸۳	متفرقه
۲۰۵	فهرست اسامی قرائت‌خانه‌ها بر حسب زمان فعالیت
۲۱۱	فهرست اسامی قرائت‌خانه‌ها بر حسب مکان فعالیت
۲۱۷	فهرست‌های راهنما
	رجال ۲۱۹ مکان ۲۲۳ مؤسسات فرهنگی ۲۲۵ متفرقه ۲۳۱
۲۳۳	نمونه‌های اسناد

پیشگفتار

سال‌های آخر سلطنت ناصرالدین‌شاه و اوایل سلطنت مظفرالدین‌شاه را می‌باید ایام نضج گرفتن حرکت‌های اصیل و بنیانی فرهنگی در جامعه ایران قلمداد کرد. نهضت مدرسه‌سازی با پشتوانه‌ای همچون فارغ‌التحصیل‌های مدرسه دارالفنون رو به گسترش نهاده و هر سال بیش از سال پیش محصلین جدیدی به مدارس مزبور پذیرفته شده و از طرف دیگر فارغ‌التحصیل‌های بیش‌تری به جامعه تحویل داده می‌شد. در همان زمان جراید منتشرشده در داخل و خارج ایران کمک مهمی به تعمیق حرکت فرهنگی مذکور می‌کردند. چاپ مقالات متعدد علمی، فرهنگی، انعکاس اخبار و رویدادهایی که در نقاط دیگر دنیا می‌گذشت و شرح و تفسیر آن‌ها، نقشی بس ارزشمند در روشنگری تحصیل‌کردگان و بخش فرهنگی ایران داشت. در این میان جریده اختر اسلامبول و از آن مهم‌تر هفته‌نامه پرآوازه جبل‌المطین کلکته دارای جایگاه ویژه‌ای هستند. اهمیت اساسی نشریات و جراید در گسترش و نهادینه ساختن حرکت نوین فرهنگی، فعالین و دست‌اندرکاران فرهنگی و اجتماعی کشور را به اتخاذ روش‌ها و شیوه‌های جدید جهت در دسترس قرار گرفتن هرچه بیش‌تر آن‌ها در ایران واداشت. خرید جراید (خصوصاً جراید فارسی‌زبان خارج از کشور) و توزیع رایگان آن در ایران، از جمله روش‌های مزبور بود. در این راستا تعیین و ایجاد اماکنی برای عرضه نشریات جهت گسترش فرهنگ قرائت نشریات و جراید

نیز مورد توجه قرار گرفت. بنا به مدارک موجود، نخستین بار پیشنهاد ایجاد چنین مکان‌هایی از سوی مدیر هفته‌نامهٔ حبل‌المتین (مرحوم مؤیدالاسلام) ارائه شد. به فاصلهٔ کوتاهی پس از آن در باکو نریمان نریمان‌اف مکانی برای عرضهٔ نشریات فارسی‌زبان تحت عنوان قرائت‌خانه تشکیل داد و در ایران نیز واحدهایی مشابه تأسیس شد و به تدریج در سال‌های بعد بر تعداد آن‌ها افزون گشت.

اما تحول اساسی پس از پیروزی سیاسی انقلاب مشروطیت در ایران (۱۳۲۴ قمری) روی داد. گسترش چشمگیر تعداد جراید و مجلات و اقبال عمومی به آن‌ها، مآلاً منجر به تأسیس تعداد زیادی قرائت‌خانه در تهران و شهرهای مختلف شد. به تدریج تأسیس قرائت‌خانه به یکی از اهداف ثابت جمعیت‌های فرهنگی تبدیل شد. از سویی دیگر مسئولان قرائت‌خانه‌ها نیز با حفظ هدف اولیه، به تأسیس واحدهای فرهنگی دیگری در جنب آن اقدام کردند. از کلاس‌های اکابر و آموزش آلسنهٔ خارجی گرفته تا محل بحث و گفت‌وگوی آزاد پیرامون رویدادها و اوضاع کشور از جمله واحدهای مزبور به شمار می‌رفتند. بدین ترتیب در اوایل دههٔ اول ۱۳۰۰ قرائت‌خانه‌ها به کانون‌های فرهنگی مبدل شده بودند و آن‌گاه که گروه‌ها و احزاب سیاسی آن را تأسیس می‌کردند، ایفاگر نقش یک محیط سیاسی نیز بودند.

در سال‌های بعد تفوق دولت‌گرایی و نظارت آمرانهٔ دولت بر کلیهٔ شئون اجتماعی و فرهنگی کشور، مانع جدی و اساسی برای تداوم فعالیت قرائت‌خانه‌ها، که بنیان آن‌ها براساس یک حرکت خودجوش استوار بود، فراهم کرد. بدین ترتیب از اواخر دههٔ ۱۰-۱۳۰۰ تعداد قرائت‌خانه‌ها به سرعت کاهش یافته و معدودی از آن‌ها که توسط بلدیه‌ها (شهرداری‌ها) تأسیس شده بودند، به حیات خود ادامه دادند. چنین وضعیتی، در دههٔ ۳۰-۱۳۲۰ علی‌رغم وجود فضای باز سیاسی

و گسترش مطبوعات - نیز همچنان ادامه یافت. در این میان برخی از گروه‌های سیاسی در خلال فعالیت‌های خود، اقدام به تأسیس قرائت‌خانه‌ای می‌کردند که فعالیت آن‌ها نیز در پس فروکش کردن هیجانات سیاسی به خاموشی گرایید.

در مجموع قرائت‌خانه‌ها را می‌باید یادگاری از "انقلاب فرهنگی" مشروطیت قلمداد کرد. یادگاری که شناسایی آن هدف این نوشتار بوده و امید است بعدها در خلال دیگر تحقیقات تاریخی، گزارشات و اسناد بیش‌تری از فعالیت آن‌ها پیدا شده و در دسترس عموم قرار گیرد. مجموعه حاضر از دو قسمت کلی مقدمه و اعلامیه‌ها تشکیل شده است. در قسمت مقدمه عوامل مختلف دخیل در شکل‌گیری تداوم و گسترش فعالیت قرائت‌خانه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. در قسمت دوم، گزارشات موجود تاریخی از فعالیت قرائت‌خانه‌ها ارائه شده است. منشأ گزارشات مزبور، عمدتاً اعلامیه‌ها و اخبار مندرج در جرایدی است که در زمان مورد بررسی چاپ و منتشر می‌شدند.

در پایان جای دارد از کارکنان بخش نشریات قدیمی کتاب‌خانه‌های ملی ایران و مجلس شورای اسلامی به‌خاطر ارائه نشریات قدیمی تشکر کنم و نیز از تلاش و کوشش عزیزان مرکز تحقیقات و مطالعات رسانه‌ها به‌ویژه سرکار خانم فاطمه کیهان قدردانی نمایم.

مسعود کوهستانی‌نژاد

آبان ۱۳۸۲

مقدمهٔ گردآورنده

نخستین تجربه

قرائت‌خانه به مفهومی که در این رساله مورد نظر است نخستین بار در سال ۱۳۱۵ قمری (۱۲۷۶ شمسی) از طریق هفته‌نامهٔ جبل‌المتین کلکته در ایران مطرح شد.^۱ این نخستین بار چیزی جز نقل خبر فعالیت قرائت‌خانه نریمان نریمان‌اف در جمادی‌الثانی ۱۳۱۵ قمری در باکو نیست.^۲ او که وکیل توزیع جبل‌المتین در قفقاز بود، علاوه بر وکالت این جریده، توزیع «رساله‌ای در ادب تعلیم زبان فارسی که به اصولی بسیار سهل و قواعدی خیلی خوب ترتیب یافته» را نیز بر عهده داشت.

ولی علت اصلی طرح موضوع تأسیس قرائت‌خانه در ایران را می‌باید در تحولات فرهنگی‌ای جست‌وجو کرد که در نخستین سال‌های سلطنت مظفرالدین‌شاه در ایران آغاز شده بود. برخلاف عهد ناصری، در زمان سلطنت مظفرالدین‌شاه (و یا حداقل در فاصلهٔ

۱. عزیز دولت‌آبادی در کتاب خود از کتاب‌خانه و قرائت‌خانهٔ عمومی خازن‌لشکر «که به سال ۱۳۱۲ قمری در جنب مکتب‌خانهٔ ارک تبریز دایر شده بود» (به نقل از شمارهٔ ۱۸، سال اول، روزنامهٔ ناصری، مورخ ۱۵ جمادی‌الثانی ۱۳۱۲ قمری) ذکر می‌کند. ولی مفهوم قرائت‌خانه در این جا، غیر از آن چیزی است که مورد نظر نوشتار حاضر است. در این نوشتار منظور از قرائت‌خانه محل عرضهٔ جراید جهت قرائت عمومی است.

ر.ک. عزیز دولت‌آبادی، کتاب‌خانه‌های آذربایجان، تبریز، ادارهٔ کل آموزش و پرورش آذربایجان شرقی، ۱۳۵۰، صص ۲۰ و ۲۱.
۲. ر.ک. قرائت‌خانهٔ نریمان نریمان‌اف، ص ۱۶۷.

سال‌های ۱۹-۱۳۱۴ قمری) موانع سابق در مورد فعالیت‌های فرهنگی نسبتاً برطرف شده و اندیشمندان و روشنفکران ایرانی محیط را برای فعالیت خود مناسب و مهیا دیدند. حمایت دولتمردان و رجال حکومت پشتیبان مناسبی را برای آنان فراهم ساخت. بدین ترتیب طی سال‌های مورد بحث فعالیت‌های اساسی در عرصه فرهنگ کشور انجام شد که از آن میان می‌توان به فزونی تأسیس مدارس، تأسیس نهادهای فرهنگی همچون انجمن معارف و شرکت طبع کتب و گسترش فعالیت جراید اشاره کرد. درخصوص جراید، علاوه بر نشریات داخلی، نشریات فارسی‌زبان خارج از کشور (نظیر جبل‌المتین کلکته و اختر اسلامبول) نیز با سهولت در ایران منتشر می‌شدند. محور اصلی موضوعات مطرح شده در جراید مذکور، توجه جدی و اساسی به گسترش معارف و فرهنگ در ایران بود. در چنین فضایی نسخه‌های جراید به مثابه مهم‌ترین پیام‌های فرهنگی شمرده می‌شدند و بدین سبب قرائت جراید و نشریات به عنوان یک باور جهت اعتلای فرهنگی کشور تلقی می‌شد. وجود چنین اهمیتی، سبب طرح ایده تشکیل محلی برای ارائه نسخه‌های جراید جهت استفاده عموم و مردمی بود که از نظر اقتصادی توان خرید جراید را نداشتند.^۱

یک سال پس از انتشار خبر فعالیت قرائت‌خانه نریمان نریمان‌اف، در اواسط سال ۱۳۱۶ قمری هنگامی که آقا سیدرضا تاجر از رشت

۱. البته بنا به گزارشی، در ذی‌حجه سال ۱۳۱۵ قمری در یکی از مهمانخانه‌های تهران، نشریه تربیت به طور رایگان عرضه می‌شد. بر این اساس: «در مهمانخانه دارالضیافه اسلامیته تهران نسخه‌های متعدد روزنامه تربیت حاضر خواهد بود که مردم مجاناً بخوانند و هرکس هم که بخواهد مشتری این روزنامه شود محض تسهیل می‌تواند به همین مهمانخانه خبر و نوشته دهد و جا و محل خود را معین کند تا برای او فرستاده شود.»

ر.ک. هفته‌نامه تربیت، ش ۱۰۴، ۲۳ ذی‌حجه ۱۳۱۵ قمری، صص ۲ و ۱.

خطاب به مؤیدالاسلام مدیر جبل‌المتین کلکته «بدون سابقه مکتوبی به اداره [جبل‌المتین] نوشته و پس از تمجیدات زیاد از وطن‌خواهی جبل‌المتین که دال است بر معارف‌شناسی ایشان، رأی بسیار سلیم و متین پیشنهاد کرده [...] که بعضی اخبارفهمان شایق در بلاد ایران می‌باشند که قادر بر خریدن اخبار نیستند، لهذا خوب است اداره جبل‌المتین به وکلای خود بنویسند که در هر شهر اخباری را مجانی گذارند تا هر کس خواستگار شود، بخواند و باز دهد.»^۱

مؤیدالاسلام کاشانی که خود «از یک سال به این طرف در این اندیشه بوده که تدبیری نمایم تا اخبارات فارسی که اینک خصوصیت دارند، عمومیت حاصل نمایند.» طی یک اعلام عمومی خطاب به وکلای جبل‌المتین در شیراز، کرمان، اصفهان، تهران، خراسان و تبریز درخواست نمود «اطاقی را در یکی از مدارس که عمومیت داشته باشد به اسم قرائت‌خانه مظفری معین نمایند و تمام اخبارات فارسی را در آن قرائت‌خانه هر هفته بگذارند تا بدون مانع هر کس بخواهد از خواندن اخبارات بهره گیرد. چون قرائت‌خانه علاوه بر اخبارات و کتاب‌خانه که از لوازم اوست از قبیل فرش و چراغ و نوکری که دروازه را باز کند و ببندد و اخبارات را تازه و کهنه کند، بدون مصارف قائم نمی‌ماند لهذا اداره جبل‌المتین به هریک از وکلای موسومه در آن بلاد مذکور اجازت می‌دهد که از ابواب جمعی خود پنج تومان علی‌العجاله در مصارف ابتدائیه فرش و ضروریات اجرایی آن مثل چراغ و غیره صرف نموده و هر ماه یک تومان در مصارف ضروریه آن که پیش می‌آید، صرف نمایند.»^۲

البته مؤیدالاسلام تشکیل قرائت‌خانه را منوط به: ۱. استیذان از حضرت ایالت و حکومت محلیه و ۲. استمداد و اجازه از علمای اعلام

کرد. او در ادامه پیشنهاد خود ضمن بیان فواید قرائت‌خانه‌ها، از دیگر مدیران جراید دعوت به ارسال نسخه‌ای از نشریات خود به قرائت‌خانه‌ها کرد.

متعاقب طرح موضوع به شکل عمومی، مؤیدالاسلام پیشنهاد خود را به طور خصوصی نیز به علما ارائه کرد: «در بدو امر که اداره جبل‌المتین اقدام در افتتاح و اجرای قرائت‌خانه‌های ملی نمود عریضه مخصوصی خدمت علمای مشهور هر بلد فرستاده و مقاصد قرائت‌خانه را خدمت ایشان عرضه داشته و خواهش سرپرستی از ایشان کرده که در حقیقت وظیفه ایشان بوده است و نه حکومت‌های محلیه، عریضه عرض کرده تا ممد و مؤید این قرائت‌خانه‌ها باشند.»^۱

پیشنهاد مؤیدالاسلام انعکاس مثبتی در ایران داشت. در مقاله‌ای که با عنوان «مقاله مخصوص اطلاع» در رجب ۱۳۱۶ قمری در جریده اطلاع چاپ شد، ضرورت و اهمیت مطالعه جراید در ایران مورد تأکید قرار گرفت: «ما امروز از هر ملتی به کتاب‌خانه‌های عمومی و قرائت‌خانه ملی، خاصه به مطالعه جراید متنوعه عالم محتاج‌تریم که همه روزه خبر از اوضاع عالم می‌دهند و از ثمرات فنون و علوم برمی‌شمرند. سبب ترقی و علت تنزل هر ملت را چون آئینه‌ای صاف بازمی‌نمایند و از مصالح و مفاسد کار و حال و نیک و بد امور و اعمال هر قوم در هر یوم به السنه مختلفه و بیانات شتی شخص را آگاهی می‌دهند و مزید احتیاج ما از آن است که هم مردم بی‌استطاعت که قادر بر تهیه هیچ‌گونه اسباب دانش و آگاهی برای خود نیستند در این مملکت بیایزند و هم گرفتاران دیو جهل و نادانی بی‌شمارند. پس خلقی که از علم و مال کم بهره‌ترند به تسهیل اسباب تحصیل دانش و موجبات تشویق خاطر و رفع معاذیر باطن و ظاهر سزوارترند.

۱. ر.ک. قرائت‌خانه شیراز، صص ۱۳۱ - ۱۲۹.

امروز فواید جراید و اهمیت آن‌ها به حدی است که ملل متمدنه قسمت عمده‌ای از اوقات خود را صرف مطالعه روزنامه‌جات می‌کنند و بلکه اکثر دانشمندان و سیاسیون عالم قرائت خود را منحصر به مطالعه و قرائت جراید نموده‌اند. اگرچه این سخن‌ها هنوز به گوش اهل مملکت ما افسانه می‌آید اما از ما به هر زبان و بیان گفتن و تکرار سخن کردن که شاید روزی سودمند افتد.^۱

بدین ترتیب پیشنهاد تأسیس قرائت‌خانه مورد استقبال قرار گرفت. از سویی دیگر همزمان با طرح پیشنهاد مذکور در تهران نیز انجمن معارف که یک سال قبل از آن تأسیس شده بود^۲ اقدام به تشکیل کتاب‌خانه ملتی عمومی کرد.^۳ در مقاله فوق‌الذکر جریده اطلاع، پیشنهاد شده بود به جای این که قرائت‌خانه‌ها در مدارس تشکیل شود (آنچنان که در خلال پیشنهاد مؤیدالاسلام طرح شده بود) به عنوان جزئی از کتاب‌خانه ملتی عمومی تلقی شده و در آن ادغام شود. از دید نگارنده جریده اطلاع که احتمالاً می‌باید آن را نظر غالب انجمن معارف تلقی کرد، موضوع اصلی افتتاح کتاب‌خانه‌های ملتی عمومی بود: «اگر کتاب‌خانه‌های عمومی ایجاد شوند و کتب مفیده علمیّه و فنیّه با عبارت و بیانی ساده و سلیس و سهل‌التناول از هر قبیل در آن‌ها آماده شده و انواع روزنامه‌جات برای قرائت عامه مهیا گردد آیا نه این است که مردم را کم‌کم از سایر مشغولیات بیهوده و اعمال لغو از قبیل جلوس در قهوه‌خانه‌ها و سربازارها و گذرها و استماع افسانه حسین‌گرد و

۱. ر.ک. افسانه حسین‌گرد، «مقاله مخصوص اطلاع»، صص ۱۹۴ - ۱۸۹.

۲. یحیی دولت‌آبادی، حیات یحیی، ج ۱، تهران، [بی‌تا] ۱۳۶۲، صص ۲۲۱، ۲۲۲.

۳. در این رابطه مقاله‌ای با عنوان «انجمن معارف و کتاب‌خانه ملتی عمومی» به مناسبت افتتاح کتاب‌خانه مذکور در شماره ۴۵۵، مورخ ۹ جمادی‌الثانی ۱۳۱۶ قمری (ص ۲) در هفته‌نامه اطلاع چاپ شد.

خرافات نقال‌ها یا اعمال آقبح از قبیل قمار و نظایر این کار باز داشت.^۱ و در کنار کتاب‌خانه ملتی، قرائت‌خانه‌ای نیز جهت مطالعه جراید ایجاد شود: «علی‌العجالة به همت و اقدام انجمن معارف که در ظل مرحمت و عنایت خاصه بندگان اعلیحضرت اقدس همایون شاهنشاه دادگیر دانش‌پرور دین‌پناه (مظفرالدین‌شاه) روحنا فداه منعقد و پیوسته در کار خدمت به معارف مملکت است چندی است با اجازت علیه ملوکانه یک باب کتاب‌خانه ملتی عمومی در دارالخلافه باهره ایجاد و افتتاح شده و بعضی از ارباب‌همت و طالبان ترقی دانش، معدودی کتاب وقف و تقدیم این کتاب‌خانه نموده‌اند.^۲ اگر ان‌شاءالله این کار قوامی گرفت و دوامی یافت و صاحبان هم‌عالیه و هواخواهان ترقی ابناء وطن در تهیه و تکثیر کتب متنوعه مفیده و مصارف لازمه این کتاب‌خانه عمومی شرط همراه را به‌جا آورند و مساعدت کامل کردند، البته در آن‌جا قرائت‌خانه هم که انواع جراید موجود باشد، مهیا و مرتب خواهد شد.»^۳

در نتیجه اصل پیشنهاد تأسیس قرائت‌خانه‌ها مورد استقبال قرار گرفت ولی درخصوص نحوه شکل تأسیس آن اختلاف نظر میان جریان غالب فکری و فرهنگی آن زمان در ایران با پیشنهاد اصلی که از سوی مؤیدالاسلام ارائه شد، وجود داشت.

صرف نظر از این اختلاف نظر، گزارش در مورد واکنش مثبت عملی به پیشنهاد مزبور وجود دارد. بر این اساس در فاصله جمادی‌الثانی ۱۳۱۶ قمری تا شوال همان سال، یعنی در مدت سه ماه، در استقبال از

۱. ر.ک. «مقاله مخصوص اطلاع»، صص ۱۹۴ - ۱۸۹.

۲. برای اطلاع بیش‌تر از چگونگی تشکیل و سرنوشت کتاب‌خانه ملتی می‌توان به مقاله زیر مراجعه کرد: مسعود کوهستانی‌نژاد، «کتاب‌خانه ملی از چهل سال پیش از تأسیس»، هفته‌نامه جهان‌کتاب، س ۲، ش ۱۷ و ۱۸، ۱۳۷۵، صص ۸-۶.

۳. ر.ک. «مقاله مخصوص اطلاع»، صص ۱۹۴ - ۱۸۹.

پیشنهاد مؤیدالاسلام، دو قرائت‌خانه در ایران تشکیل شد. نخستین این دو که می‌باید آن را اولین قرائت‌خانه در ایران نام نهاد، قرائت‌خانه‌ای است که در شهر شیراز به همت سلطان‌العلماء امام‌جمعه شیراز تشکیل شد. «اول شخصی که سرپرستی قرائت‌خانه را در فارس بر دمه گرفته آقای سلطان‌العلماء بوده‌اند. تمام مصارف قرائت‌خانه و تعیین مکان را به دمه همت خود گرفته و هفتاد جلد کتاب‌های بسیار نافع هم وعده فرموده‌اند که وقف خواهند فرمود.»^۱

و در رشت نیز «جناب معارف نصاب آقا میرزا حبیب‌الله مدیر مدرسه ابتدائیه رشت قرائت‌خانه‌ای به نام مبارک اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی افتتاح فرموده‌اند.»^۲

به نظر می‌رسد استقبال اولیه، هیچ‌گاه تداوم پیدا نکرد. تنها یک سال بعد یعنی در شوال ۱۳۱۷ قمری مؤسسين شرکت طبع کتب^۳ که همان اعضای انجمن معارف بودند، در حاشیه تأسیس شرکت مزبور اقدام به تشکیل قرائت‌خانه‌ای در محل شرکت کردند. «امیدواریم بعدها همه قسم کتب نفعه مناسب حال مکاتب و مدارس و غیرها در اداره شرکت تألیف و طبع و منتشر گردد. علاوه بر این جمله عنقریب این اداره کتاب‌خانه عمومی و قرائت‌خانه خواهد داشت و این دو حوزه اسباب فایده و تسهیل عملی است که تاکنون مردم از آن محروم بوده‌اند و یقین است که طالبین علم هریک به انفراد نمی‌توانند ترتیب کتاب‌خانه مخصوص دهند در صورتی که اشتغال به تحصیل کمال مانع جمع‌آوری مال است.»^۴

۱. ر.ک. قرائت‌خانه شیراز، صص ۱۳۱ - ۱۲۹.

۲. همان.

۳. عبارتند از: «حاج میرزا یحیی»، «منتظم‌الدوله سردار مکرّم»، «محمودخان احتشام‌السلطنه»، «محمدباقرخان اعتمادالسلطنه» و «حاجی حسین امین‌الضرب». ر.ک. قرائت‌خانه شرکت طبع کتب، صص ۱۲۹ - ۱۲۵.

۴. همان.

یک‌ماه بعد در ذی‌حجه ۱۳۱۷ قمری نظام‌نامه قرائت‌خانه مذکور انتشار یافت.^۱ بر این اساس قرائت‌خانه مذکور مکانی برای قرائت کتب و جراید بود ولی فروش بلیت برای ورود به آن‌جا، آن را به کلی از حالت عمومی بدان‌گونه که موردنظر مؤیدالاسلام بود، دور ساخت. در سال‌های بعد گزارشاتی از اقدامات پراکنده پیرامون تأسیس قرائت‌خانه در شهرهای مختلف وجود دارد. این اقدامات در توجه جدی فرهنگ‌دوستان ایرانی به نقش جراید در رشد آگاهی عمومی و رواج معارف سهم به‌سزایی داشتند. به‌عنوان نمونه می‌توان به گزارشی از انزلی در سال ۱۳۱۸ قمری اشاره کرد. در این گزارش که توسط «وقایع‌نگار جبل‌المتین» تهیه شده، چنین آمده است:

«مژده ای دل که مسیحا نفسی می‌آید

که ز انفاس خوشش بوی کسی می‌آید

در عُشر اول صفر [۱۳۱۸ قمری] جناب حاجی شیخ عبدالحسین اشرف‌الواعظین تهرانی مقیم رشت به جهت مجلس روضه‌خوانی به خانه معین‌التجار دعوت شده بود. این واعظ محترم اول که به بالای منبر صعود می‌نمود خلق را از هر راه موعظه می‌کرد. تمهید مقدمه‌اش در اول روضه این بود که بیکاری و بی‌عاری به‌درد نمی‌خورد و بایست حرف و صنایع آموخت. برحسب عادت این بنده نیز یکی از مستمعین بود تا روز نهم صفر علی‌رؤس‌الاشهاد به مستمعین می‌فرمود که اوقات خودتان را ضایع نکنید، در وقتی که بیکارید جراید اسلام بخوانید. مخصوصاً روزنامه جبل‌المتین و سایر جراید اسلامی که برای دین و دنیا چقدرها نافع است. مدیران آن‌ها هریک با یک دنیا علم و فضل و کمال

از وطن عزیز دست کشیده و در غرب وطن گزیده، نام دولت و ملت را در خارجه اشتهاار داده، هریک روزنامه به نامی طبع کرده به اطراف و اکناف عالم توزیع و ارسال می دارند. از این که درد وطن پرستی و ملت دوستی و دولت خواهی در سرشت آنها است. با آن همه زحمت و کربت غربت و خرج از کیسه فتوت متحمل بار گران شده، نام وطن را مقدس شمرده روزنامه ملی انتشار می دهند. شماراست آن جراید را گرامی داشته و در مطالعه آنان دریغ و مسامحه نورزید، اگرچه بعضی از شماها ابداً اسمی از جراید نشنیده و برخی مطالعه آنان را منافی با... می دانند جمعی هم به عداوت، خواندن او را محل منافع خود دانسته، از گروهی نیز شنیده می شود که چرا روزنامه می خوانید؟ ندیده اید مگر روزنامه در حق فلان کس چه نوشته بوده است؟

ولی شماراست این عداوت و بغض و حسد و کینه را یک سو نهاده روزنامه بخوانید. اگر گناه دارد به گردن من و ثوابش از آن شما بوده باشد.

این آزاده مرد بزرگ آنچه را در حق جراید اسلامی بود نکته ای فروگذار و خودداری نکرده به عموم تلقین نموده و بعد مشغول موعظه و روضه خود می شد.^۱

نتیجه عملی تبلیغ فوق را در ماه های بعد در خلال گزارش دیگری که به مناسبت تأسیس مدرسه ای در انزلی تهیه شد، می توان یافت. در این گزارش که در اواسط سال ۱۳۱۸ قمری منتشر شد، می خوانیم: «اگر معین دیوان ایجاد مدرسه ای برای ایتم کند دور نیست که آقا کربلایی مؤمن هم در امانت دریغ نکرده با سایر متمولین و هواخواهان عالم انسانیت دست به دست هم داده با اعانت یکدیگر در ایجاد و احداث

۱. هفته نامه جلالتین کلکته، ش ۳۸، س ۷، ۱۶ ربیع الثانی ۱۳۱۸ قمری، ص ۱۸.

این مدرسه مسامحه ننمایند. همچنین این بنده [وقایع‌نگار جبل‌المتین در انزلی] نگارنده خیرخواه دولت و ملت و خادم معارف اسلام، عهد می‌کند بعد از اقامه مدرسه به تمام ادارات جراید مصری و کلکته اطلاع داده روزنامه مجانی به اسم مدرسه مذکوره خواهان شده و مدیران جراید با کمال میل در فرستادن روزنامه دریغ ننمایند.^۱

احتمالاً اقدامات فوق نتیجه‌ای را به همراه نداشت زیرا گزارشی از تأسیس قرائت‌خانه در انزلی طی سال‌های مذکور، یافت نشده است. به هر روی در سال ۱۳۱۸ قمری به گفته عزیز دولت‌آبادی «ارامنه در شهر تبریز کتاب‌خانه‌های متفرقه را جمع کرده و کتاب‌خانه و قرائت‌خانه اتحاد را تشکیل دادند.»^۲ در سال ۱۳۲۱ قمری در تبریز قرائت‌خانه دیگری به نام قرائت‌خانه معزالدوله کلاتری باغمیشه تأسیس شد. اطلاع موجود از این قرائت‌خانه محدود به آگاهی است که تقی‌زاده می‌دهد: «برادران کلاتری باغمیشه مخصوصاً برادر کوچک‌تر، معزالدوله، در ترقی‌طلبی، مرکزی بودند. این شخص قرائت‌خانه‌ای در نزدیکی «قاری کوریسی» تأسیس نمود و مهمان‌خانه‌ای بنا کرد که بسیار مفید بود.»^۳

البته مجموع اقدامات فوق نتیجه‌ای در حد انتظار، نظیر آنچه که طی سه ماهه جمادی‌الثانی تا شوال ۱۳۱۶ قمری اتفاق افتاد را به همراه نداشت. علل اصلی این پیامد را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

۱. عدم استقبال نخبگان فرهنگی آن زمان ایران که در انجمن معارف گردهم آمده بودند، از پیشنهاد مؤیدالاسلام.

۱. همان، ش ۳، ص ۸، ۲۷ جمادی‌الثانی ۱۳۱۸ قمری، ص ۲۰.

۲. عزیز دولت‌آبادی، همان، ص ۴۴.

۳. سیدحسن تقی‌زاده، تهیه مقدمات مشروطیت در آذربایجان، ... مجله یغما، ش ۴، ص ۱۳، تیر ۱۳۳۹، ص ۱۸۱.

۲. عدم پیگیری و تمایل جدی مقامات دولتی در بخش مطبوعات که ناشر تقریباً تمامی جراید ایران بودند.
۳. عدم هم‌خوانی فضای فرهنگی جامعه با پیشنهاد تشکیل قرائت‌خانه‌ها.
۴. عدم تمایل دولت به رواج فرهنگ نشریه‌خوانی در ایران.

تا این‌که انقلاب مشروطه در ایران به پیروزی رسید. پیروزی انقلاب، باز شدن فضای سیاسی جامعه، آزادی فعالیت جراید و مردمی شدن آن‌ها را به دنبال داشت. اقبال عمومی مردم به جراید که نقش مهمی را در پیروزی و تداوم انقلاب مشروطه ایفا کردند، بستر نیرومندی برای ایجاد قرائت‌خانه‌ها بود. فعالان انقلاب، دست‌اندرکاران جراید، گروه‌ها، انجمن‌ها و دستجات سیاسی به نقش و ارزش ارتباط مردم با جراید و گسترش فرهنگ جریده‌خوانی در میان مردم، در تداوم انقلاب مشروطه به نیکی آگاهی داشته و بر همین اساس تلاش وافر را برای ایجاد و گسترش فعالیت قرائت‌خانه‌ها مبذول داشتند. نمونه‌ای از این‌گونه آرمان‌گرایی را می‌توان در خلال نظام‌نامه هیأت ترقی‌خواهان تبریز که در شعبان ۱۳۲۵ قمری منتشر شد، ملاحظه کرد. ترقی‌خواهان «تمام هم خود را در ترویج مدارس و نشر معارف و افتتاح کتاب‌خانه و قرائت‌خانه و مکاتب صنایع و زراعت مصروف» می‌داشتند و در این راه به کسانی که «سبب افتتاح یک مدرسه یا روزنامه یا قرائت‌خانه» می‌شدند «نشان افتخاری عبارت از یک مدالیون مخصوص» اعطاء می‌کردند.^۱

در چنین فضایی است که نخستین قرائت‌خانه تهران در رمضان ۱۳۲۴ قمری تحت عنوان قرائت‌خانه ملی دارالخلافت تهران گشایش یافت.^۲ این نخستین قرائت‌خانه بدون ارتباط مکانی با مدرسه خاصی

۱. ر.ک.، نظام‌نامه هیأت ترقی‌خواهان، تبریز، ص ۱۹۵.

۲. و جالب است که باز هم همزمان با آن کتاب‌خانه ملتی مجدداً گشایش یافت. ر.ک.

«در دروازه قزوین جنب بازارچه مهدی‌خان، مغازه‌های فوقانی» جای داشت و بنا به اظهار سیدحسین رزاز ابن ابراهیم تجربشی بنیان‌گذار آن «به امداد جمعی از خیرخواهان وطن و مدیران مدارس، تأسیس قرائت‌خانه نموده‌ام و خدمتی بزرگ به دوایر ملت کرده و نام نیکی در روزگار به یادگار گذاشته»^۱ در ادامه اعلان سیدحسین رزاز آمادگی خود را برای پذیرایی از «آقایان محترمین که میل به خواندن جراید و روزنامه‌جات دارند از هر قبیل» در قرائت‌خانه‌ای که خود از آن با عنوان قرائت‌خانه ملیّه خیریه اسلامی یاد می‌کند، اعلام می‌دارد.

بدین ترتیب با فراهم آمدن زمینه‌های مساعد، دور جدید و جدی فعالیت قرائت‌خانه‌ها آغاز و تقریباً به صورت پیوسته تا سال‌های بعد از آن ادامه یافت. در طی این سال‌ها قرائت‌خانه‌های زیادی در گوشه و کنار کشور تأسیس و شروع به کار کردند. کلیات اهداف و ابعاد مختلف فعالیت آن‌ها در خلال اعلان‌های به‌جای مانده و یا گزارشاتی که از فعالیت‌شان منتشر شده کم‌وبیش وجود دارد. در ادامه، با بررسی اعلان‌ها و گزارش‌های مذکور، مروری بر مشخصات و خصوصیات کلی قرائت‌خانه‌ها می‌کنیم.

اهداف

تقریباً هدف اصلی از تأسیس کلیه قرائت‌خانه، گسترش معارف و فرهنگ در جامعه بود. زدودن آثار جهالت در ایران، نیل به ترقی و تمدن، تعمیم و تزریق علم و معارف به مردم، تهذیب اخلاق از جمله اهدافی قلمداد می‌شود که در اعلان‌های موجود از قرائت‌خانه‌ها به آن‌ها اشاره می‌شود. مؤسسين قرائت‌خانه پروین در مورد هدف خود

→ کوهستانی‌نژاد، پیشین.

۱. ر.ک. قرائت‌خانه ملی دارالخلافه تهران، صص ۱۶۱ - ۱۵۹.

چنین بیان می‌کنند: «در این قرن بیستم که انوار علوم و معرفت تمام صحاری لم‌یزرع آفریقا و قلال جبال هیمالیا را منور ساخته و کلیه ملل عالم به قوه برقی به سوی شاهد مقصود یعنی سعادت نوع بشر به وسیله علم و تمدن پیش می‌روند، مشاهده اوضاع جگرخراش و اسف اشتمال جهالت سرزمین تاریخی ایران برای حساسین این مرز و بوم بی‌نهایت صعب و قلب هر باوجدانی را برای خدمت به مملکت تشویق می‌نماید که حتی المقدور در ایفای وظایف ملیّه دامن همت به کمر زده و مردانه‌وار قدم به عرصه خدمت‌گذاری نهاده و دشمن جهل و نادانی را از ملک نیاکان براندازند. چون به عقیده عقلا و فلاسفه عالم، نشر و توسعه معارف، یگانه وسیله ترقی هر مملکتی می‌باشد لذا این بندگان با مساعدت جمعی از معارف‌پروران درصدد تأسیس یک باب کتاب‌خانه و قرائت‌خانه مجانی افتاده.»^۱

میرحسین حجازی مدیر قرائت‌خانه تهذیب «راه ارتقاء و تکامل نوع انسانی را در تربیت و تعلیم و تهذیب اخلاق [دانسته و] طریقه حصول آن را ایجاد مکاتب و قرائت‌خانه‌ها» می‌دانست.^۲

احمد نام مؤسس قرائت‌خانه غزالی در سال ۱۳۰۳، هدف خود از این اقدام را چنین اعلام می‌کند: «در این موقع که هر ایرانی وطن‌پرستی می‌خواهد به یک وسیله و تدبیری اذهان را به طرف علم و آکادمی دعوت نماید و طرف نیل به شاهراه تمدن را به مردم بنمایاند و با مشعل‌های فروزان دانش ایرانیان را از ظلمت موخش جهل برهاند جمعی از جوانان معارف‌خواه تعمیم نیکبختی را در عهده گرفته‌اند که افکار عمومی را به توسط ایجاد قرائت‌خانه عمومی و کتاب‌خانه با معلومات مفیده آشنا نمایند.»^۳

۱. ر.ک. قرائت‌خانه پروین، ص ۹۱. ۲. ر.ک. قرائت‌خانه تهذیب، ص ۱۰۱.

۳. ر.ک. قرائت‌خانه غزالی، ص ۱۳۳.

البته در این میان موضوعات صنفی در ارتباط با جراید نیز هدف تأسیس آن‌ها واقع می‌شد. به عنوان نمونه می‌توان به قرائت‌خانه دایره توزیع جراید قزوین اشاره کرد. قائمی مؤسس قرائت‌خانه مذکور در این رابطه بیان می‌دارد: «دایره توزیع جراید در قزوین که دو سال است تشکیل یافته این اواخر قرائت‌خانه‌ای تأسیس و بر تشکیلات مؤسسه خود افزوده است. قصد از ایجاد این قرائت‌خانه عبارت از این بوده است که بر توسیع دایره تبلیغاتی خویش بیفزاید و آن‌طوری که مقتضی دیده است بهتر و بیش‌تر بتواند به عالم مطبوعات ایران خدمت کرده.»^۱ علاوه بر موارد فوق، تبلیغات سیاسی و حزبی گروه‌های فرهنگی نیز از جمله مهم‌ترین اهداف برخی از مؤسسين قرائت‌خانه‌ها بوده است که ره‌آورد اجرای این منظور تأسیس تعدادی از آن‌ها در شهرهای مختلف است که به عنوان نمونه می‌توان در ذیل عنوان فرقه با تعدادی از آن‌ها آشنا شد.

مؤسسين

طی دوره موردنظر، یعنی از زمان پیروزی انقلاب مشروطه به بعد، طیف وسیعی از افراد، گروه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقلیت‌ها و ارگان‌های وابسته به دولت، اقدام به تأسیس قرائت‌خانه کردند. در این میان آنچه که مهم و اساسی می‌نماید تنوع و گوناگونی خاستگاه اجتماعی مؤسسين مذکور است. تقریباً از تمامی گروه‌های اجتماعی نمونه‌هایی در میان مؤسسين وجود دارد. این موضوع می‌تواند نشانگر استقبال وسیع مردم از چنین ایده‌ای باشد.

۱. ر.ک. قرائت‌خانه دایره توزیع جراید قزوین، صص ۱۱۸، ۱۱۷.

افراد عادی

سهم افرادی که با همت شخصی اقدام به تأسیس قرائت‌خانه‌ها کردند، نسبت به دیگر اشکال مؤسسين، قابل توجه و چشمگیرتر است. به عنوان نمونه می‌توان به محمد رمضانی مؤسس قرائت‌خانه اتفاق در سال ۱۳۰۰ اشاره کرد. او قرائت‌خانه خود را در اسفند ۱۳۰۰ در خیابان فرمانفرما تهران دایر کرد و مدتی بعد پس از گذشت هفت ماه اعلام نمود: «از ابتدای تأسیس مؤسسه فوق همیشه در نظر داشتم که هرچه ممکن است باوجود موانع گوناگون حتی المقدور خدمات خود را توسعه داده و قرائت‌خانه را به صورت اساسی‌تری جلوه‌گر سازم. تا به حال که هفت ماه از تأسیس آن می‌گذرد به قدر قوه در فراهم آوردن لوازم اولیه کوشیده و حال چون مکان آن را برای انجام خیالات خود محقر دیدم محل آن را به بالاخانه‌های پست‌خانه واقعه در همان خیابان فرمانفرما مقابل خیابان ارامنه نقل نموده.»^۱

از جمله افراد دیگری که اقدام به این کار کردند می‌توان به حاجی متولی‌باشی (قرائت‌خانه باقریه قم) و میرزا حسن خان (قرائت‌خانه‌های عمومی گیلان و فرهنگ گیلان) اشاره کرد. در خوی در سال ۱۳۰۱ میرزا علی اصغر موثقی، میرزا حسین خان شکوهی، دکتر محمدحسین خان و شیخ علی خان گردهم آمده و قرائت‌خانه‌ای به اسم پروین را «با بضاعت مزاج ولی با قلب مملو از امیدواری و شمع» تأسیس کردند.^۲

افراد مذکور با هدف ترویج معارف و گسترش فرهنگ در کشور و به صورت کاملاً خودجوش اقدام کرده و عموماً نیز تأمین هزینه، برنامه‌ریزی و دیگر امور مربوط به قرائت‌خانه را برعهده داشتند.

۱. ر.ک. قرائت‌خانه اتفاق، ۷۸.

۲. ر.ک. قرائت‌خانه پروین، ص ۹۱.

گروه‌های فرهنگی و اجتماعی

برخی از گروه‌های فرهنگی و اجتماعی نیز منشأ تأسیس قرائت‌خانه‌ها بودند. از جمله می‌توان به انجمن جاوید (و بعداً عباسی) بندرعباس اشاره کرد که در سال ۱۳۲۵ قمری تأسیس یافت. «سه سال قبل [اواخر سال ۱۳۲۵ قمری] یک نفر از وطن‌خواهان با زحمات زیاد مرحوم امین‌التجار را برای خدمات ملت حاضر کرده و از اقدامات امین‌التجار در عباسی [تأسیس] انجمنی موسوم به جاوید انعقاد یافت. در عرصهٔ قلیل، خدمات زیاد به ملت کرده، دبستان جاوید با دو هزار تومان سرمایه مفتوح، قرائت‌خانه‌ای شامل پانصد جلد کتاب افتتاح یافت [...] بعد از داهیة کبری یعنی انهدام مجلس شورا، حکومت بنادر انجمن و قرائت‌خانه را توقیف کرد.»^۱

مجمع دانش نیز «که ترویج و تعمیم معارف را وجهه کوشش خود قرار داده و در پیشرفت این مقصود توجه کاملی مبذول داشته» نیز قرائت‌خانهٔ معظم و منظمی را تحت همان عنوان تأسیس کرد.^۲ در لاهیجان در سال ۱۳۰۱ «در اثر اقدامات چند نفر از جوانان حساس، مجمعی به نام همت برای پیشرفت امور معارفی و ایجاد مؤسسات ملی از قبیل قرائت‌خانه و کتاب‌خانه و کلاس اکابر و مطبعه و هیأت تأثر تشکیل شد.»^۳

در این میان قرائت‌خانهٔ فردوسی جالب‌توجه است. این قرائت‌خانه در تیر ماه ۱۲۹۹ توسط هیأت فردوسی تشکیل شد. براساس اعلامیه‌ای «تأسیسات هیأت فردوسی که مدتی به مناسبت اشکالات داخلی تعطیل بود اینک به همت و اهتمام هیأت مؤسسه، قرائت‌خانهٔ فردوسی مقابل شمس‌المعاره در بالاخانه‌های دواخانهٔ مدرن تشکیل

۱. ر.ک. قرائت‌خانهٔ انجمن جاوید، ص ۸۶.

۲. ر.ک. قرائت‌خانهٔ دانش، ص ۱۱۶. ۳. ر.ک. قرائت‌خانهٔ همت، ص ۱۷۹.

شد.^۱ به نظر می‌رسد فعالیت هیأت فردوسی بعداً دچار رکود شده و دیگر اعلامیه‌ای با این عنوان انتشار نیافت.

دو سال بعد، یعنی در سال ۱۳۰۱ هیأتی با نام هیأت ترقی خواهان زرتشتی اقدام به تأسیس قرائت‌خانه دیگری با نام فردوسی کرد و قبل از آن تأثر مشهور «جعفرخان از فرنگ آمده» را «به منفعت قرائت‌خانه» برگزار نمود.^۲ در جشنی که به همین مناسبت در محل قرائت‌خانه برگزار شد «بدواً خدارحم بهمن شرحی از خدمات و مقاصد هیأت ترقی‌پروران و علل این که قرائت‌خانه را به اسم فردوسی نام گذاشتند بیان کردند و بعد جناب اردشیرجی شرحی از خدمات بزرگ فردوسی بیان و گفتند که بایستی روح فردوسی را به وسیله عمل به نصایح او شاد کرد. پس از آن محمدرضاخان از شاگردان فاضل مدرسه سیاسی، نطق مختصری نموده و آقای میرزاده عشقی اشعاری بالبداهه در فضیلت و خدمات فردوسی انشا و در خاتمه آقای میرزا صادق بروجرودی نطق مفصلی کرده و حضار را به سعی و عمل دعوت نمودند.»^۳

حضور اردشیرجی در جشن مذکور و نیز فعالیت او در قرائت‌خانه فردوسی، اعتراضات مختلفی را به دنبال داشت. معترضین بیان می‌کردند: «به‌طوری که تحقیق شده چند نفر افراد آلوده از قبیل فریبور و اردشیرجی که سابقه ننگینی داشته در این مؤسسه ملی خزیده‌اند و البته خالی از اغراض فاسده نبوده و چون از عوامل اجنبی می‌باشند لذا لازم می‌دانیم که به عموم افراد زرتشتیان خاطر نشان نماییم که با طرد و تبعید عناصر آلوده و فاسد این مؤسسه ملی خود را روتق داده.»^۴

۱. ر.ک. قرائت‌خانه فردوسی، صص ۱۴۰ - ۱۳۵.

۲. همان.

۳. همان.

۴. همان.

همچنین در مورد فعالیت گروه‌های فرهنگی در ایجاد قرائت‌خانه‌ها، می‌توان به

گروه‌ها و احزاب سیاسی

یکی از روش‌های تبلیغاتی گروه‌ها و احزاب سیاسی در دوره مشروطیت تأسیس قرائت‌خانه بود. در چنین حالتی قرائت‌خانه محلی برای جذب هوادار و برگزاری جلسات گروهی و نیز جلسات سخنرانی از سوی گروه‌های مزبور به‌شمار می‌رفت. مروری بر تعدادی از این‌گونه قرائت‌خانه‌ها، بیان‌گر ابعاد موضوع است.

فرقه دموکرات ایران

فرقه دموکرات به‌عنوان بزرگ‌ترین و مهم‌ترین حزب سیاسی در عصر مشروطیت به‌شمار می‌آید. این فرقه در کنار فعالیت‌های گوناگون خود، از تأسیس قرائت‌خانه غافل نشده و گزارشات موجود حاکی از عملکردی مثبت از فرقه در این ارتباط است. در سال ۱۳۳۶ قمری، گزارشاتی از تأسیس دو قرائت‌خانه در رودسر و سمنان توسط فرقه دموکرات وجود دارد. در رودسر «به همت معارف‌خواهان فرقه محترم دموکرات مدرسه‌ای به نام دبستان احمدی تأسیس و قرائت‌خانه عنقریب دایر خواهد شد»^۱ و در سمنان «چون یکی از مقاصد عمده فرقه دموکرات نشر و توسعه معارف است، لذا کمیته سمنان فرقه

→

اقدام جمعیت اخوت در این زمینه در سال‌های ۱۳۰۲-۷ اشاره کرد. ر.ک. فریدون نوزاد، تاریخ‌نمایش در گیلان، رشت، نشر گیلکان، ۱۳۶۸، ص ۸۴. علاوه بر آن بنا به اظهار همایون فرخ، کانون ایران وابسته به انجمن فرهنگ اخوت رشت نیز در اوایل سلطنت رضاشاه قرائت‌خانه عمومی در رشت تأسیس کرد. ر.ک. رکن‌الدین همایون فرخ، کتاب و کتاب‌خانه‌های شاهنشاهی ایران، ج ۲، تاریخچه کتاب‌خانه‌های ایران از صدر اسلام تا عصر کنونی، تهران، وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۴۷، ص ۲۰۰.

۱. ر.ک. قرائت‌خانه فرقه دموکرات، رودسر، ص ۱۴۲.

دموکرات به تأسیس قرائت‌خانه موفق شد.^۱ اما احتمالاً مهم‌ترین این‌گونه قرائت‌خانه‌ها، قرائت‌خانه‌ای بود که در سال ۱۲۹۹ در اصفهان تشکیل شد. در این قرائت‌خانه «که به سعی و اهتمام فرقه مقدس دموکرات مفتوح شده همه روزه مبرزین از دموکرات‌ها و صلحای آن‌ها مانند میرزا حسن سلطان‌زاده و آقا شیخ محمدحسین قمشه‌ای و غیره حاضرند.»^۲ در مراسمی که در اواسط آبان ۱۳۰۱ به مناسبت «فتوحات ملیون عثمانی و فتوحات سابق قشون [ایران] در آذربایجان» در محل قرائت‌خانه مذکور برگزار شد. «تمام طبقات از علما، مأمورین دولتی، تجار، اصناف و کسبه حضور داشته، چای و شیرینی و شربت صرف و موزیک مترنم و نطق‌های مفصلی از طرف چند نفر ایراد شده مخصوصاً آقای شیخ محمدحسین قمشه‌ای که یکی از قان‌دین و مبرزین فرقه دموکرات هستند نطق مفصلی [کرده] و بدو اظهاری شادمانی از فتوحات ملیون عثمانی و بعد از فتوحات قشون ایران و خدمات آقای وزیر جنگ و سپس شرحی از فواید و نتایج اتحاد عالم اسلام بیان و ضمناً از حکومت ملی و دموکراسی تشریح و تعیین نموده و از اتحاد و اتفاق ثمره آزادی حقیقی و از لزوم تشکیل انجمن‌های ایالتی و ولایتی و انجمن بلدیة ذکر نمود.»^۳

گروه‌های چپ‌گرا

گروه‌های چپ‌گرا نیز طی سال‌های ۱۳۰۰ و ۱۳۰۱ و در اوج فعالیت خود توجه جدی به تأسیس قرائت‌خانه مبذول داشتند. هدف اساسی این گروه‌ها از انجام اقدام مذکور، ایجاد پایگاهی برای انتشار افکار و عقاید و نشریات خود بود. کمیته رنجبران ایران طی سال ۱۳۰۱ موفق به

۱. همان، ص ۱۴۱.

۲. همان.

۳. همان.

ایجاد یک قرائت‌خانه در تهران و یک قرائت‌خانه در کرج شد. همزمان با آن قرائت‌خانه سوسیالیست ایران نیز «از محل سابق خود به خیابان فرمانفرما روبروی خیابان ارامنه نقل مکان کرد»^۱ اندکی قبل از آن، قرائت‌خانه مجانی کارگران توسط علی ژاله «در خیابان لاله‌زار، کوچه جنب مغازه اروپا، روبروی مطبعه مدرن مفتوح گردید» فعالیت این قرائت‌خانه طی ماه‌های بعد گسترش یافت و با همت و پشتکار علی ژاله اساساً تبدیل به یک مرکز ارائه و توزیع جراید در سال ۱۳۰۱ شد.^۲

جمعیت احرار اسلامی

گروه‌های مذهبی فعال در سال‌های ۱۳۰۲-۱۳۰۰ نیز همچون دیگر دست‌اندرکاران فرهنگی و سیاسی جامعه، به قرائت‌خانه‌ها توجه داشتند. در بخشی از لایحه مفصلی که در آبان ۱۳۰۰ تحت عنوان «برای ترقی شعائر اسلام» از «طرف طبقات مختلف اهالی تهران به علمای اعلام عرض شد، راجع به لزوم مطابقت قوانین موضوعه با شریعت مطهره، لزوم تعیین و قطعیت دادن به حق اجتهاد علمایی که مرجع تقلید شیعه هستند و تشخیص حق تقدم هریک بر دیگری و ضرورت تشکیل مجامع مخصوصه برای ترویج احکام اسلامی و تأسیس کتاب‌خانه و قرائت‌خانه‌های علمی و دیانتی» مطالبی بیان شد.^۳

در همین راستا در ماده ۱۰ مرامنامه جمعیت نهضت اسلام در این خصوص آمده است: «باید اول در پایتخت و بعد در ایالات و ولایات قرائت‌خانه‌ها تشکیل و وسایل مطالعه تمام جراید و مجلات و کتب

۱. ر.ک. قرائت‌خانه سوسیالیست ایران، ص ۱۲۴.

۲. ر.ک. قرائت‌خانه مجانی کارگران، ص ۱۴۶.

۳. روزنامه ایران، ش ۱۰۱۲، ۱۸ عقرب ۱۳۰۰، ص ۲.

مفیده مخصوصاً کتب اسلامی به جهت عموم مردم فراهم گردد.^۱ چند ماه پس از انتشار مرامنامه فوق، در اواخر سال ۱۳۰۱ جمعیت احرار اسلامی، که یکی از گروه‌های فعال مذهبی در آن زمان به‌شمار می‌آمد، قرائت‌خانه‌ای در «خیابان ناصریه، در مرکز جمعیت» تشکیل داده که «همه روزه تا دو ساعت از شب گذشته مفتوح» بود.^۲

جراید

در میان طیف گسترده مؤسسين قرائت‌خانه‌ها، مدیران و دست‌اندرکاران جراید سهمی درخور توجه دارند. آن‌ها با ایجاد قرائت‌خانه، تلاش می‌کردند ضمن گسترش فرهنگ مطالعه جراید در میان مردم، به شکلی غیرمستقیم محلی برای عرضه و فروش جراید خود ایجاد نمایند. در این راه، علاوه بر مدیران جراید، اتحادیه‌های توزیع و فروش جراید و مطبوعات نیز نقش و سهم داشتند.

اتحادیه جراید و اتحادیه جراید مرکزی در سال ۱۳۰۱ اقدام به تأسیس قرائت‌خانه‌هایی کردند. حاج سید نصرالله سقاء‌المجاهدین در دی ماه ۱۳۰۱ با صدور اعلامیه‌ای افتتاح «قرائت‌خانه ملی که مخصوص برادران معارف‌پرور و عموم کسبه و رنجبر است در همان جای سابق خیابان ناصریه، کوچه حاج‌نایب، مرکز اتحادیه جراید» را اعلام کرد.^۳ به نظر می‌رسد اختلاف او با همکارانش باعث انحلال اتحادیه و قرائت‌خانه فوق‌گشت و به مدت کوتاهی پس از آن یعنی در آخرین روزهای سال ۱۳۰۱، اتحادیه جراید مرکزی در همان محل شروع به کار نموده و قرائت‌خانه تصویر اخلاق

۱. ر.ک.، ص ۱۹۸.

۲. ر.ک. قرائت‌خانه حمت احرار اسلامی، ص ۱۸۰.

۳. ر.ک. قرائت‌خانه ملی، ص ۱۶۳.

نیز «برای تنویر افکار و توسعه معارف در اداره» مذکور افتتاح شد.^۱ ادارات جراید نیز به نوبه خود اقدام به تأسیس قرائت‌خانه می‌کردند. از آن جمله می‌توان به قرائت‌خانه ییلاقی آزادی شرق اشاره کرد که آن را عبدالحمید مشرقی مدیر ماهنامه آزادی شرق در اول تیر ۱۳۰۱ در سر پل تجربیش افتتاح کرد.^۲ علاوه بر آن برخی قرائت‌خانه‌ها اساساً در محل ادارات جراید تشکیل می‌شد. قرائت‌خانه‌های یعقوبیه قزوین و آزاد از آن جمله‌اند. «قرائت‌خانه آزاد واقع در خیابان لاله‌زار، کوچه حاجی معین‌التجار بوشهری در قسمتی از محل روزنامه ایران آزاد از [ساعت] ۳ به ظهر الی ظهر و از ۲ بعد از ظهر تا ساعت ۸ مفتوح و کارکنان جریده مزبور که اخیراً مدیر محترم آن مجبور به مسافرت گردیده‌اند از عموم واردین پذیرایی می‌نمایند.»^۳

شرکت‌ها

درخصوص تأسیس قرائت‌خانه توسط یک شرکت، قبلاً در هنگام بررسی قرائت‌خانه‌ای که توسط شرکت طبع کتب در سال ۱۳۱۷ قمری در تهران تأسیس شد، بررسی مختصری انجام شد. پس از پیروزی انقلاب مشروطه نیز، نمونه‌ای از این پدیده شناسایی شده است. شرکت قناعت که با توجه به اطلاعات موجود، یک شرکت تجاری بود، در سال ۱۳۰۱ اقدام به تأسیس قرائت‌خانه خیام کرد. در شعبه عایدات این قرائت‌خانه فیلم‌های عکاسی به فروش می‌رفت. در اعلان تبلیغاتی فروش این محصول آمده است: «ارزان‌تر از مفت، فیلم‌های صد و بیست (کداک)^۴ در شعبه عایدات قرائت‌خانه خیام به نازل‌ترین

۱. ر.ک. قرائت‌خانه تصویر اخلاق، ص ۱۰۱.

۲. ر.ک. قرائت‌خانه آزادی شرق، ص ۷۳.

۳. ر.ک. قرائت‌خانه آزاد، ص ۷۲. ۴. در اصل: کوداک.

قیمت‌ها، ارزان‌تر از مفت، به فروش می‌رسد. بشتابید. تعجیل کنید. هرچه می‌توانید بدوید. بلکه ان شاء الله موفق شوید که به وسیله فیلم‌های ما از خود و دوستان عزیزتان یادگار نیکی تهیه کنید.^۱

خارجی‌های مقیم ایران

در طی مدت مورد بحث این نوشتار نمونه‌هایی از تأسیس قرائت‌خانه توسط خارجی‌های مقیم ایران وجود دارد. آمریکایی‌ها دو قرائت‌خانه در مشهد و ملایر (مدرسه آمریکایی‌ها) تأسیس کردند. مدیران مدرسه فرانسوی آلیانس قرائت‌خانه‌ای را در تهران تأسیس کردند که «ساعات افتتاح آن در ایام چهارشنبه و جمعه و یکشنبه از ساعت شش و ربع تا هشت و نیم بعد از ظهر» بود.^۲ در سال ۱۳۰۵ روس‌های مقیم بارفروش «درصد تأسیس قرائت‌خانه و کلوپ برآمده و هیأت مؤسسين، نظام‌نامه خود را به دواير مربوط داده و کسب اجازه نمودند.»^۳

اقلیت‌ها

در قسمت‌های گذشته از تلاش هیأت ترقی خواهان زرتشتی در تأسیس قرائت‌خانه (فردوسی) یاد شد. علاوه بر آن اقلیت‌های دیگر مذهبی نیز فعالیت‌هایی را در این زمینه داشته‌اند که می‌توان به قرائت‌خانه بنی اسرائیل همدان اشاره کرد.

محصلین

قرائت‌خانه درخشان توسط محصلین تشکیل شد. در اعلامیه آغازین

۱. ر.ک. قرائت‌خانه خیام، ص ۱۱۱.

۲. ر.ک. قرائت‌خانه آلیانس فرانسه تهران، ص ۷۵.

۳. ر.ک. بخش متفرقه، تقاضای تأسیس قرائت‌خانه از سوی روس‌ها، ص ۲۰۳.

آن که توسط محمدعلی میلانی امضاء شده بر «همت عده‌ای از محصلین» در تأسیس قرائت‌خانه تأکید شده است.^۱

باتوان

گزارشاتی از تشکیل دو قرائت‌خانه توسط نسوان و برای آن‌ها وجود دارد. مدیره مدرسه مخدرات اسلامی در خرداد ۱۳۰۱ با صدور بیانیه‌ای، اعلام داشت: «چون اغلب بانوان محترم مایل به خواندن روزنامه‌جات و کتب شده‌اند، با اجازه وزارت جلیله علوم و معارف قرائت‌خانه‌ای به نام مخدرات اسلامی در مدرسه مخدرات اسلامی واقع در محله پامنار، کوچه صدراعظم‌نوری دایر شده است. به عموم خانم‌های محترمه اعلام می‌دارد که از این مؤسسه عام‌المنفعه استفاده نمایند.»^۲

نکته بسیار جالب توجه در این خصوص، پیروی از الگوی پیشنهادی مؤیدالاسلام در تأسیس قرائت‌خانه مذکور است. این قرائت‌خانه در مدرسه تشکیل شده و با کسب اجازه از اولیای معارف کار خود را شروع کرد. اقدامی که تقریباً هیچ‌یک از قرائت‌خانه‌ها تا آن زمان انجام نداده بودند.

گزارش دیگری از تشکیل قرائت‌خانه عمومی نسوان توسط جمعیت بیداری نسوان وجود دارد. جمعیت مذکور «اولین قدم عملی خود را در راه بیداری نسوان، تأسیس یک باب قرائت‌خانه مخصوص نسوان تشخیص داده و پس از زحمات زیاد به انجام آرزوی خود موفق گردید.»^۳

۱. ر.ک. قرائت‌خانه درخشان، ص ۱۱۸.

۲. ر.ک. قرائت‌خانه مخدرات اسلامی، ص ۱۵۷.

۳. ر.ک. قرائت‌خانه نسوان، ص ۱۶۸.

گروه‌های خیریه

گروه‌های مذکور در حاشیه فعالیت‌های خود که عمدتاً شامل مدرسه‌سازی می‌شد، اقدام به تأسیس قرائت‌خانه می‌کردند. نمونه‌ای از آن‌ها، قرائت‌خانه خیریه سعادت است.

نهادهای سازمان‌های دولتی

تشکیل قرائت‌خانه توسط سازمان‌های دولتی، از حدود اواسط دهه ۱۲۹۰ آغاز شد. وزارت معارف و بلدی‌ها در این میان نقش اصلی را به عهده داشتند. این اقدام در سال‌های اولیه به شکلی پراکنده توسط مؤسسين مذکور انجام می‌شد ولی به تدریج با نزدیک شدن به پایان دوره مورد بحث این نوشتار (۱۳۱۱) بر تعداد قرائت‌خانه‌هایی که توسط سازمان‌های مختلف دولتی تأسیس می‌شد، افزوده می‌گشت. بحث روند تحول کیفی در این زمینه را به بخش‌های بعدی نوشتار حاضر محول کرده و در این‌جا مروری کوتاه بر چند نمونه از قرائت‌خانه‌های مذکور خواهیم داشت.

در سال ۱۳۳۷ قمری (۱۲۹۸ شمسی) «از همت و معارف‌خواهی آقای پرویزخان حکومت رامهرمز، یک باب قرائت‌خانه موسوم به (پرویزیه) در رامهرمز تأسیس گشت» و نماینده معارف عربستان در ادامه اعلان مزبور «مدیران جراید» را «دعوت نموده» تا «هرکدام بذل مساعدت فرموده و یک نمره از جریده خود را هر هفته به قرائت‌خانه ارسال فرمایند».^۱

در تهران نیز، بلدیۀ تهران پس از تجدید سازماندهی رسمی، در سال ۱۳۰۳ به فکر تأسیس یک قرائت‌خانه افتاد. بنا به گزارشی در این

۱. ر.ک. قرائت‌خانه پرویزیه، ص ۹۰.

خصوص «آقای کفیل ادارهٔ بلدیہ تصمیم گرفته‌اند یک‌باب قرائت‌خانه در ادارهٔ بلدیہ تأسیس نمایند که اشخاصی که مایل به قرائت روزنامه و مجلات و کتب باشند، مجاناً به آن‌جا مراجعه نمایند و این چند روزه مشغول ترتیب کتاب و سایر لوازم قرائت‌خانه می‌باشند.»^۱ ظاهراً اقدام کفیل بلدیہ تهران نتیجه‌ای را به همراه نداشت، زیرا هفت سال بعد در اردیبهشت ۱۳۱۰، باز هم «بلدیة تهران درصدد تأسیس یک باب قرائت‌خانه برآمده که در عمارات بلدیہ واقع در خیابان پهلوی دایر نمایند.»^۲ علاوه بر تهران در شهر رشت در سال ۱۳۰۶ «کفیل بلدیہ برای تأسیس قرائت‌خانه مبلغ سه هزار تومان تحویل اعضای نشر معارف گیلان داد که هرچه زودتر شروع به عمل نموده و قرائت‌خانه را برای استفادهٔ عمومی تأسیس و افتتاح نمایند.»^۳

و بالاخره تشکیل «مؤسسه حدیقهٔ معارف» در شهر اهواز در سال ۱۳۰۷ «مشمول بر یک باب کتاب‌خانه و یک باب قرائت‌خانه» به «اهتمام و تشویقات مؤثره آقای رئیس معارف و جدیت عده‌ای از معلمان و کارکنان معارف»^۴ را نیز می‌توان نمونه‌ای دیگر از اقدامات سازمان‌های دولتی جهت تأسیس قرائت‌خانه برشمرد.

کارکرد

در طول دورهٔ حیات قرائت‌خانه‌ها در ایران عصر مشروطیت، شاهد انجام طیف وسیعی از فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و حتی سیاسی در آن‌ها هستیم. عوامل گوناگونی دست به دست هم داده تا

۱. ر.ک. قرائت‌خانه بلدیة تهران، ص ۸۸.

۲. همان. ۳. ر.ک. قرائت‌خانهٔ بلدیة رشت، ص ۸۹.

۴. ر.ک. قرائت‌خانهٔ حدیقهٔ معارف، ص ۱۰۴.

قرائت‌خانه‌ها تبدیل به مکانی برای انجام فعالیت‌های روزمره جامعه در بخش‌های فرهنگی - که در آن مکان انجام می‌شدند - شوند. اهداف اصلاح‌طلبانه مؤسسين را می‌توان علت اصلی چنین پدیده‌ای برشمرد. در صفحات قبلی بیان شد که مؤسسين مذکور در جهت رشد و اعتلای فرهنگی جامعه قرائت‌خانه را تشکیل داده و مآلاً عملکرد چنین نهادی نیز چیزی جز انجام فعالیت‌های مختلف در راه وصول به هدف مذکور نبود. بررسی اجمالی گستره وسیع این فعالیت‌ها را تحت پنج عنوان ذیل می‌توان برشمرد:

۱. فعالیت‌های مربوط به جراید

۲. فعالیت‌های آموزشی

۳. فعالیت‌های فرهنگی و هنری

۴. فعالیت‌های سیاسی

۵. فعالیت‌های متفرقه

در ادامه مختصراً فعالیت‌های فوق را مرور خواهیم کرد.

۱. فعالیت‌های مربوط به جراید

مقصود از این‌گونه فعالیت‌ها، جهت و موضوع اصلی فعالیت قرائت‌خانه‌ها که همانا ارائه رایگان نسخه‌های خطی جراید، نشریات و مجلات برای عموم مردم جهت ارتقای فرهنگی آنهاست، نمی‌باشد. تمامی قرائت‌خانه‌ها، هدف خود را انجام فعالیت مذکور اعلام داشته و به همین ترتیب هم عمل می‌کردند. آنچه که در این قسمت مورد نظر است، فعالیت‌های جنبی دیگری است که در ارتباط با جراید، در قرائت‌خانه‌ها انجام می‌شد. این فعالیت‌های جنبی عبارت‌اند از:

● تأسیس نشریه: افتتاح‌کنندگان قرائت‌خانهٔ آستارا که «عموم معارف‌پروران و خصوص [اعضای] حزب دموکرات آستارا» بودند، «انتشار روزنامهٔ هفتگی را با مساعدت عموم معارف‌پروران و خصوصاً هیأت معلمین و معارف حزب مقدس سیاسی آستارا در عهده گرفتند.»^۱

● مخبری جراید: میرحسین حجازی مدیر قرائت‌خانهٔ تهذیب ملایر در اعلان تأسیس قرائت‌خانهٔ مزبور از جمله فعالیت‌های آن را «مخبری ادارات جراید بدون اخذ دیناری و ارسال اخبارات» قید می‌کند.^۲

● وکالت توزیع جراید: از جمله فعالیت‌های جنبی موردعلاقهٔ گردانندگان قرائت‌خانه‌ها، قبول وکالت توزیع جراید در منطقهٔ خود بود. از جمله «کارکنان قرائت‌خانهٔ ملی آستارا [جهت] انتشار کلمهٔ مقدس علم و خدمت به معارف، وکالت تمام جراید خارجه و داخله را موافق قوانین معمولهٔ اعتباریافته در آستارا به عهده گرفته و دفتر مخصوصی گشوده است.»^۳

● فروش جراید: فروش جراید پدیده‌ای است که عمده‌تاً در قرائت‌خانه‌هایی که پس از سال ۱۳۰۰ تأسیس یافتند، قابل مشاهده است. احتمالاً هدف از این کار، کسب درآمد برای تأمین هزینه‌های قرائت‌خانه بوده است. انگیزه‌ای که محمود فیروزبخت مؤسس قرائت‌خانهٔ ترقی کارگران را بر آن داشت تا رسماً اعلام نماید «کلیهٔ جراید یومیّه پایتخت از برای فروش» در قرائت‌خانهٔ مذکور موجود است.^۴ به همان شکلی که علی ژاله مؤسس قرائت‌خانهٔ مجانی کارگران نیز نوید می‌دهد «در قرائت‌خانهٔ ما تمام جراید

۱. ر.ک. قرائت‌خانهٔ آستارا، ص ۷۴. ۲. ر.ک. قرائت‌خانهٔ تهذیب، ص ۱۰۱.

۳. ر.ک. قرائت‌خانهٔ آستارا، ص ۷۴. ۴. ر.ک. قرائت‌خانهٔ ترقی کارگران، ص ۹۷.

داخله و خارجه موجود و به قیمت اصلی خود به فروش می‌رسد.^۱ جالب‌ترین نوع تبلیغ در مورد فروش نشریات، اعلانی است که توسط اداره کتاب‌خانه و قرائت‌خانه معارف شیراز در جمادی‌الاول ۱۳۳۸ قمری (دلو ۱۲۹۸) منتشر شد. در این اعلان مدیر قرائت‌خانه مزبور به شیوه جالبی وکلایی در ولایات منصوب می‌کند.^۲

۲. فعالیت‌های آموزشی

محورهای اصلی فعالیت‌های آموزشی قرائت‌خانه‌ها، تشکیل کلاس‌های اکابر و کلاس‌های تدریس السنه خارجی بودند.

● کلاس‌های اکابر: یکی از فعالیت‌های جنبی قرائت‌خانه‌های مهم طی سال‌های پس از پیروزی انقلاب مشروطه، تشکیل کلاس‌های اکابر برای آموزش بی‌سوادان بود. این‌گونه کلاس‌ها معمولاً در هنگام عصر، زمان فراغت از کار، تشکیل می‌شد، و در پاره‌ای موارد اقشار خاصی از جامعه (نظیر زنان یا کارگران) را دربرمی‌گرفت. در اعلان قرائت‌خانه ترقی کارگران (دی ۱۳۰۱) می‌خوانیم: «از ابتدای افتتاح قرائت‌خانه ترقی کارگران در نظر داشتیم که کلاس اکابر شبانه را دایر نمایم. اکنون به حول و قوه الهی، کلاس اکابر شبانه مفتوح، آقایان می‌توانند تشریف برده و اسامی خودشان را بنویسند.»^۳ درخصوص مواد درسی کلاس‌های مزبور در اعلان دیگری توضیح داده می‌شود: «از تاریخ دوم حوت، تدریس آسان در تحت تعلیمات آقا ولی‌الله معارف شروع می‌شود و هر آدم بی‌سوادی که حتی خواندن (القباء) را هم نتواند، یک‌ماهه با آن وضع تدریس که خود ایشان اختراع نموده‌اند،

۱. ر.ک. قرائت‌خانه مجانی کارگران، ص ۱۴۶.

۲. ر.ک. قرائت‌خانه معارف، ص ۱۵۸. ۳. ر.ک. قرائت‌خانه ترقی کارگران، ص ۹۷.

فارسی‌خوان خواهد شد. هر کس میل به چنین تحصیل آسانی داشته باشد همه روزه می‌تواند خود را به قرائت‌خانه ترقی کارگران معرفی نماید.^۱

● کلاس‌های تدریس زبان خارجه: یکی دیگر از فعالیت آموزشی قرائت‌خانه‌ها تشکیل کلاس‌های تدریس زبان خارجی بود. محمد رمضانی در قرائت‌خانه اتفاق «برای تکمیل خدمت به معارف کلاس دروس السنه خارجه، فرانسه و انگلیسی» تشکیل داده که در آن «معلم فرانسه مسیو ژوزف اوس یرف»، تدریس می‌کرد.^۲ در قرائت‌خانه ترقی کارگران نیز کلاس تدریس زبان‌های «روسی، انگلیسی، و فرانسه» دایر بود.^۳

۳. فعالیت‌های فرهنگی و هنری

فعالیت‌های مزبور عمدتاً شامل ارائه خدمات مربوط به کتاب و برگزاری کنسرت، اپرت و نمایش به منفعت قرائت‌خانه‌هاست. در ارتباط با کتاب، بسیاری از قرائت‌خانه‌ها همراه با کتاب‌خانه تشکیل شده یا خدمات مربوط به تحویل کتاب را ارائه می‌کردند. در یک مورد خاص، یعنی قرائت‌خانه انجمن جاوید بندرعباس، گزارش موجود از آن تنها بیانگر وجود «پانصد جلد کتاب» در آن است.^۴ در قرائت‌خانه آستارا «کتاب نافع از هر کس به هر زبان با کمال امتنان پذیرفته و در کمیسیون علمی خود به افتخار دهنده آن، ثبت و صورتی هم به وسیله جراید محلی از ایشان منتشر» می‌شد.^۵

۱. همان. ۲. ر.ک. قرائت‌خانه اتفاق، ص ۷۹.

۳. ر.ک. قرائت‌خانه ترقی کارگران، ص ۹۷.

۴. ر.ک. قرائت‌خانه انجمن جاوید، ص ۸۶.

۵. ر.ک. قرائت‌خانه آستارا، ص ۷۴.

اعلان‌های متعددی درخصوص برگزاری نمایش، اپرت و کنسرت موسیقی به نفع قرائت‌خانه‌ها وجود دارد. یکی از این‌گونه مراسم‌ها، برگزاری نمایش «عشق و وطن و جعفرخان از فرنگ آمده» نوشته هنرمند بزرگ ایرانی حسن مقدم، به منفعیت قرائت‌خانه فردوسی در سال ۱۳۰۱ بود. در اعلان مذکور می‌خوانیم «عشق و وطن و جعفرخان از فرنگ آمده که یکی از بهترین و باشکوه‌ترین نمایشی است که تاکنون کم‌تر نظیر آن دیده شده است به توسط اکثرین معروف خانم «تریان» و اکثر معروف مسیو «تریان» و جمعی از آکترها و آکتریس‌های معروف در شب ۳ ربیع‌الاول [اول عقرب ۱۳۰۱] در سالن گراند هتل به منفعیت قرائت‌خانه عمومی که توسط هیأت ترقی خواهان زرتشتی عنقریب دایر خواهد شد، داده می‌شود.»^۱

در بارفروش «از طرف چند نفر جوانان حساس این شهر نمایش رستاخیز سلاطین قدیم ایران که تاکنون در مازندران داده نشده بود به منفعیت دارالایتام در کاروانسرای محمد اسمعیل گل بابااف داده شد و کلیه رؤسای دوایر دولتی و وجوه اعیان و تجار تشریف‌فرما شده تا ساعت ۶ از شب رفته ادامه داشت، در کمال خوبی و نظم خاتمه یافت و این اولین نمایشی بود که در بارفروش داده شده و برای ایام عید هم نمایشات اخلاقی دیگر نیز به منفعیت قرائت‌خانه دارالایتام خواهد داد.»^۲

۴. فعالیت‌های سیاسی

در صفحات قبل، هنگام بررسی قرائت‌خانه‌هایی که مؤسس آن‌ها

۱. ر.ک. قرائت‌خانه فردوسی، ص ۱۳۵.

۲. ر.ک. قرائت‌خانه دارالایتام بارفروش، ص ۱۱۵.

گروه‌ها و احزاب سیاسی بود، از فعالیت سیاسی قرائت‌خانه‌ها سخن گفته شد. این فعالیت‌ها تأثیر تبلیغی زیادی داشت به گونه‌ای که بعدها این باور در عده‌ای به وجود آمده بود که قرائت‌خانه‌ها چیزی جز محل تبلیغ گروه‌های سیاسی نیستند. لیکن همان‌گونه که مشاهده می‌شود فعالیت سیاسی تنها یکی از وجوه کارکرد قرائت‌خانه‌هاست. کارکردی که باتوجه به ارتباط نزدیک آن‌ها با جراید، بسیار طبیعی می‌نمود.

۵. فعالیت‌های متفرقه

علاوه بر فعالیت‌های فوق، در برخی از قرائت‌خانه‌ها فعالیت‌های متفرقه‌ای هم انجام می‌شد. تشکیل بوفه برای پذیرایی از واردین از جمله تمهیدات قرائت‌خانه‌ها برای جذب افراد بود. در موردی دیگر رمضانی مؤسس قرائت‌خانه اتفاق «برای تفریح دماغ به تأسیس یک کلوپ فوتبال برای رفقای محل و آقایانی که مایل به دخول [در قرائت‌خانه] باشند، اقدام نمود.»^۱ برگزاری لاتاری^۲ در قرائت‌خانه تربیت نیز یکی از این گونه اقدامات است. براساس مفاد اعلان ربیع‌الثانی ۱۳۳۷ قمری (جدی ۱۲۹۷) «لاتار کتاب‌خانه و قرائت‌خانه مدرسه تربیت در حضور نماینده اداره حراج، در مدرسه تربیت کشیده شد. صاحبان چهار نمره ذیل که تاکنون حق خود در مطالبه نکرده‌اند، باید بلیط خود را به دفتر مدرسه ارائه داده و وجه آن را دریافت دارند.»^۳

در مجموع قرائت‌خانه‌ها فعالیت‌های متنوع و گوناگونی داشته به نحوی

۱. ر.ک. قرائت‌خانه اتفاق، ص ۷۹.

۲. نوعی قمار که با کشیدن ورقه انجام می‌شود.

۳. ر.ک. قرائت‌خانه تربیت، ص ۹۶.

که گاهی اتفاق می افتد یک قرائت خانه مجموعه ای از فعالیت های فوق را انجام می داد. قرائت خانه های: اتفاق، کارگران، آستارا و دانش از جمله این گونه قرائت خانه ها هستند. به طور مثال در قرائت خانه دانش:

۱. قرائت خانه همه روزه از سه ساعت به ظهر مانده الی یک

ساعت از شب گذشته دایر بوده.

۲. قرائت و استفاده از جراید و کتب برای عموم مردم مجانی است.

۳. قرائت خانه وکالت توزیع کلی جراید داخله و خارجه را عهده دار بوده.

۴. قرائت خانه، کتبی را که از هر دارالطباعة بفرستند به مصرف

فروش رسانده و تومانی ده شاهی حق الزحمه دریافت می کرد.

۵. قرائت خانه همه نوع کتب مفیده از عموم هموطنان محترم با کمال

احترام پذیرفته و پس از تعیین قیمت قبض می داد.^۱

راه های تأمین درآمد و صرف هزینه

بودجه قرائت خانه ها معمولاً از سه راه مختلف تأمین می شد. اعانه، بودجه شخصی، و کمک دستگاه های دولتی راه های تأمین بودجه یک قرائت خانه محسوب می شدند. البته در این میان در صورتی که یک قرائت خانه به عنوان بخشی از یک مؤسسه، شرکت، انجمن و یا حزب به شمار می رفت، بودجه آن نیز طبعاً از طریق مؤسسات مذکور تأمین می شد. ولی در حالت کلی و حتی گاهی، اگر قرائت خانه وابسته به مؤسسه دیگری بود نیز، بودجه آن ها عمدتاً از طریق یکی از راه های سه گانه فوق الذکر تأمین می شد. برای آشنایی بیشتر، مروری بر نحوه تأمین بودجه قرائت خانه ها خواهیم کرد.

۱. ر.ک. قرائت خانه دانش، ص ۱۱۶.

۱. حق عضویت و اعانه

باتوجه به اعلان‌های موجود، می‌توان نتیجه گرفت که اعانه‌دهندگان به دو دسته مختلف تقسیم می‌شوند.

الف. حق عضویت: در برخی از موارد محل تأمین بودجه یک قرائت‌خانه حق عضویتی بود که اعضای مؤسس و یا هیأت‌مدیره موظف به پرداخت آن بودند. از جمله در قرائت‌خانه پروین اعضا موظف به «تأدیه یک تومان برای تمام مدت عضویت و ماهی سه قران شهریه» بودند.^۱

ب. اعانه: گردآوری اعانه از مردم نیز یکی از راه‌های مرسوم برای تأمین بودجه قرائت‌خانه بود. به‌عنوان مثال در سال ۱۳۲۸ قمری به هنگام افتتاح قرائت‌خانه عمومی کرمان «نصرة السلطان مبلغ پنجاه تومان داده و سایر رؤسای دوایر و علما و اعیان و اشراف و تجار و حتی شاگردان مدارس به قدر وسع همراهی نمودند».^۲

۲. بودجه شخصی

در بسیاری از موارد قرائت‌خانه‌ها به همت فرهنگ‌دوستان و کسانی که تأسیس قرائت‌خانه را گامی در راه اعتلای فرهنگی کشور تلقی می‌کردند، تأسیس می‌شد و همان‌ها نیز شخصاً بودجه قرائت‌خانه را تأمین می‌کردند. قرائت‌خانه باقریه از آن جمله است که حاجی متولی‌باشی آن را در سال ۱۳۲۸ قمری در قم تأسیس کرد. حاجی مذکور «انواع و اقسام کتب تاریخی و اخلاقی و حقوقی و رمان و غیره حاضر فرموده و عموم روزنامه‌جات که به فارسی طبع می‌شود برای قرائت‌خانه مزبور آبونه شده، حیاط مخصوص و مستخدمین متعدد و

۱. ر.ک. قرائت‌خانه پروین، ص ۹۱. ۲. ر.ک. قرائت‌خانه کرمان، ص ۱۵۲.

مصارف معینه برای این کار معین نموده و تمام را از جیب خود متحمل هستند.^۱

۳. کمک دستگاه‌های دولتی

دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی نیز یکی از تأمین‌کنندگان بودجه قرائت‌خانه‌ها بودند. یکی از محل‌های تأمین بودجه قرائت‌خانه آستارا دریافت درصدی از «تذکره عبور سرحدی» بود.^۲ و بودجه تمامی قرائت‌خانه‌هایی که وابسته به وزارت معارف و یا بلدیّه‌ها بودند نیز مستقیماً از جانب آن‌ها تأمین می‌شد. به عنوان نمونه در سال ۱۳۰۶ برای تأسیس قرائت‌خانه، بلدیّه رشت «مبلغ سه هزار تومان تحویل اعضای نشر معارف گیلان داد.»^۳

۴. راه‌های دیگر

نمونه‌ای دیگر از نحوه تأمین درآمد یک قرائت‌خانه، فروش سهام آن است. برطبق اعلان موجود، مترجم نظام مدیر مسؤول قرائت‌خانه وطنیه از چنین روش برای تأمین بودجه قرائت‌خانه مزبور استفاده می‌کرد.^۴ در مورد هزینه قرائت‌خانه، خوشبختانه مدارک نسبتاً جالبی وجود دارد. رایینو در ذیل فهرست مخارج انجمن ایالتی گیلان در سال ۱۳۲۷ قمری از یک مورد «پرداخت پنجاه تومان در وجه میرزا حسن خان از بابت انعام قرائت‌خانه» یاد می‌کند.^۵

۱. ر.ک. قرائت‌خانه باقریه، ص ۸۷. ۲. ر.ک. قرائت‌خانه آستارا، ص ۷۴.

۳. ر.ک. قرائت‌خانه بلدیّه رشت، ص ۸۹.

۴. ر.ک. قرائت‌خانه وطنیه، ص ۱۷۲.

۵. ه.ل. رایینو، مشروطه گیلان، و حسین اولیاء بافقی، آشوب آخرالزمان، به کوشش محمدروشن، رشت، انتشارات طاعتی، ۱۳۶۸، ص ۲۷۲.

کاظم محزون مؤسس قرائت‌خانه لنگرود نیز با ارسال مکتوبی به روزنامه ایران در جمادی‌الاول ۱۳۳۶ قمری، صورت حساب جمع و خرج قرائت‌خانه مذکور را به این شرح اعلام می‌کند: «اعانه مستقیم که ماهاناً مرتباً دریافت شده و مساعدت‌های مادی غیرمستقیم هم (۶۵۰-۶۳۵ قران). مخارج متفرقه از قبیل کرایه و مواجب مستخدمین و غیره ۵۰-۳۶۰ قران»^۱.

نمونه کامل صورت درآمدها و هزینه‌های یک قرائت‌خانه را می‌توان در ذیل قرائت‌خانه نجات انزلی یافت. فهرست مذکور شامل درآمدها و مخارج در شش ماهه ذی‌حجه ۱۳۲۸ قمری لغایت جمادی‌الاول ۱۳۲۹ قمری است. «مداخل» شامل: فروش و کرایه کتاب، حق‌الوکاله جراید، کرایه بخشی از قرائت‌خانه به دیگران است و هزینه‌ها نیز شامل: مواجب ناظم، هزینه آب‌ونمان جراید و هزینه‌های متفرقه می‌باشد. فهرست «مخارج و دخل» قرائت‌خانه انزلی نمونه‌ای دقیق برای بررسی وضعیت مالی قرائت‌خانه در عصر مشروطیت است.

ساعات کار قرائت‌خانه‌ها

قرائت‌خانه‌ها عموماً در تمام روزهای هفته فعالیت می‌کردند ولی نمونه‌هایی نیز وجود دارند که سه روز در هفته به مراجعات خدمات ارائه می‌کردند. از نظر ساعات کاری نیز، قرائت‌خانه به سه شکل: «یک‌سره، دو شیفته و تنها در هنگام غروب» به ارائه خدمات می‌پرداختند. قرائت‌خانه اسلامی از جمله قرائت‌خانه‌هایی بود که در تمام روزهای هفته فعالیت کرده و «از صبح الی سه ساعت از شب گذشته برای استفاده عموم مفتوح» بود.^۲ قرائت‌خانه ترقی کارگران از «۴

۱. رک. قرائت‌خانه لنگرود، ص ۱۵۴. ۲. رک. ص ۸۳.

ساعت به ظهر مانده تا دو از شب گذشته» دایر بود.^۱
قرائت خانه آلیانس فرانسه تهران ارائه خدمات خود را محدود به
«ایام چهارشنبه، جمعه و یکشنبه از ساعت شش و ربع تا هشت و نیم
بعد از ظهر» کرده بود.^۲

قرائت خانه آزاد در دو شیفت از «۳ به ظهر الی ظهر و از ۲ بعد از ظهر
تا ساعت ۸» فعالیت می کرد.^۳ و بالاخره قرائت خانه اسلامی جهرم تنها
در بعد از ظهر «از ساعت دو به غروب تا سه و نیم از شب برای استفاده
هموطنان مهیا و گشوده» بود.^۴

انواع جراید ارائه شده

همان گونه که قبلاً گفته شد مهم ترین کارکرد قرائت خانه ارائه جراید
برای قرائت عمومی بود. در این قسمت قصد داریم که به مرور
مختصری بر شیوه های تأمین جراید و نیز انواع جراید ارائه شده در
قرائت خانه ها بپردازیم. در یک حالت کلی، قرائت خانه ها بنابر وسع و
امکانات خود نسبت به ارائه انواع و اقسام جراید داخلی و خارجی به
مراجعه کنندگان اقدام می کردند. به عنوان نمونه در قرائت خانه اتفاق
جوانان کارگر «کلیه جراید داخله و خارجه مخصوصاً جراید و مجلات
افغانستان و روسیه که بهترین و دارای تصاویر و گراور نمایندگان و مشاهیر
دنیا است، موجود» بود.^۵ و در قرائت خانه حدیقه معارف اهواز «اکثر
جراید و محلات داخله و مجلات مهم مصر و هند و عراق» ارائه می شد.^۶
در مورد نحوه تأمین جراید، شیوه مرسوم و متداول قرائت خانه ها،
درخواست نسخه های رایگان از مدیران جراید بود. عبارت «از مدیران

۲. ر.ک. ص ۷۵.

۴. ر.ک. ص ۸۵.

۶. ر.ک. ص ۱۰۴.

۱. ر.ک. ص ۹۷.

۳. ر.ک. ص ۷۲.

۵. ر.ک. ص ۸۰.

جراید مرکزی و ولایات مستدعی است برای ترویج معارف از فرستادن یک شماره روزنامه برای این مؤسسه ملی مضایقه نفرمایند» تقریباً در تمامی اعلان‌های قرائت‌خانه‌ها وجود داشت. صرف‌نظر از این شیوه عمومی، راه‌های دیگری نیز برای تأمین نسخه‌های جراید وجود داشت. پرداخت وجه جراید توسط گردانندگان قرائت‌خانه یکی از راه‌های تأمین جراید بود. به‌عنوان مثال نظامی مدیر قرائت‌خانه ناموس تبریز با صدور اعلامیه‌ای در رجب ۱۳۳۷ قمری (ثور ۱۲۹۸) چنین بیان داشت: «محترماً از مدیران گرام جراید و مجلات مرکزی و ایالات خواهشمندم که دو نسخه از هر نمرات موزعه و منتشره جراید را مستقیماً به‌عنوان ذیل ارسال دارند. وجه آبونمان هم چنانچه مقرر است ایفاد خواهد شد.»^۱

در قرائت‌خانه پروین، نیمی از بهای جراید پرداخت می‌شد. «از حضرات مدیران محترمین جراید ملی تمام ایران نیز استدعا [دارد] که در صورت امکان یک نمره مجانی، والا با تخفیف نصف قیمت آبونه سالیانه جریده شریفه خود را به‌عنوان این قرائت‌خانه ارسال»^۲ نمایند. و در شکلی دیگر مؤسسين و اعضای، تأمین‌کننده جراید قرائت‌خانه بودند. در این رابطه در اعلان قرائت‌خانه حدیقه معارف اهواز می‌خوانیم: «چون هیأت مدیره این مؤسسه تهیه روزنامه را از طریق تحمیل بر مدیران جراید شایسته ندید [لذا] اعضای معارف و معلمین هریک، جراید و مجلاتی که آبونه بودند را به نام قرائت‌خانه تقدیم نمودند. اینک جمیع جراید و مجلات مرکز و غالب روزنامه‌های ولایات به این ترتیب در قرائت‌خانه حدیقه معارف جهت استفاده عموم مهیا است.»^۳

۲. ز.ک. ص ۹۱.

۱. ر.ک. ص ۱۶۳.

۳. ر.ک. ص ۱۰۴.

نحوه برخورد با قرائت‌خانه‌ها

گفته شد که تأسیس قرائت‌خانه هدف و آرزوی مهمی برای مشروطه‌خواهان و طرفداران تجدد و گسترش فرهنگ و معارف در کشور بود. چنین انگیزه‌هایی قوی عامل اصلی به وجود آمدن تعداد زیادی قرائت‌خانه شده و احساسات زیادی را نیز برمی‌انگیخت که نمونه‌ای از آن را می‌توان در خلال اشعاری که به مناسبت افتتاح قرائت‌خانه پروین، سروده و خوانده شد، جستجو کرد.^۱ ولی در کنار چنین احساسات تشویق‌آمیز، برخوردهای تند و غیرمتمارفی نیز با قرائت‌خانه‌ها انجام می‌شد که در ادامه مروری مختصر بر آن‌ها خواهیم کرد.

«خرد کردن تابلو و سرلوحه قرائت‌خانه آزاد بندر لنگه توسط کلانتر و نایب‌الحکومه شهر» در سال ۱۳۲۵ قمری نخستین گزارش از برخورد با قرائت‌خانه‌ها است.^۲ مؤسسين قرائت‌خانه آستارا از تحت فشار قرار گرفتن خود سخن می‌گویند.^۳ در اردیبل، گزارشی از برخورد یکی از علماء با قرائت‌خانه وجود دارد.^۴ این برخورد در صورتی انجام شد که گزارشاتی از حضور تشویق‌آمیز علماء در تأسیس و راه‌اندازی قرائت‌خانه‌ها وجود دارد. «در رسم گشاد [گشایش] قرائت‌خانه ملی قزوین جناب حاجی سیدحسین آقای مجتهد و حاجی سیدجواد یک نطق غرابی قرائت نموده و مردم را به دانش و هنراندوزی ترغیب فرمودند.»^۵ گزارشی از اقدام «پرفسور عیسی خان [رئیس معارف رشت]» درخصوص «بستن قرائت‌خانه عمومی فرهنگ» آن شهر وجود

۱. ر.ک. ص ۹۲.

۲. ر.ک. ص ۷۲.

۳. ر.ک. ص ۷۴.

۴. ر.ک. ص ۸۲.

۵. ر.ک. ص ۱۶۱.

دارد.^۱ همچنین می‌باید به اختلاف علی ژاله مؤسس قرائت‌خانه مجانی کارگران با عباس خلیلی اقدام در تملک محل قرائت‌خانه مزبور نیز اشاره کرد. اختلافی که در نهایت منجر به این شد که «علی ژاله مؤسس قرائت‌خانه کارگران را اداره [روزنامه] اقدام از اطاقی که به او قولاً اجاره داده بود، به زور عدلیه خارج [کرده] و مبالغ زیادی به آن بیچاره خسارت وارد آمده. این مسأله از معارف‌پروری مدیر اقدام خیلی بعید بود.»^۲

در این میان موضوع ارائه نسخه‌های جراید به قرائت‌خانه‌ها، بحث رایج بین مدیران جراید با قرائت‌خانه‌ها بود. از سویی بودند عده‌ای از مدیران جراید که با علاقه نسخه‌های نشریات خود را جهت آن‌ها ارسال می‌کردند. از جمله می‌توان به حایم مدیر هفته‌نامه هحیم اشاره کرد. در این خصوص، او در اعلامیه‌ای خواست خود مبنی بر ارسال مجانی جریده را «از برای قرائت‌خانه‌ها، مهمان‌خانه‌ها، رستوران‌ها، کلوپ‌ها و مجامع ملی» اعلام می‌کند.^۳ ولی بودند مدیران جرایدی که با درخواست قرائت‌خانه‌ها با سردی برخورد می‌کردند. رسا مدیر روزنامه گلشن بیان می‌کند: «فرستادن یک شماره روزنامه مجانی به یک قرائت‌خانه، اهمیت ندارد و تصور هم نمی‌کنم هیچ‌یک از ارباب جراید استنکاف نمایند ولی لازم است اشخاصی که خیال تأسیس یک قرائت‌خانه را دارند قبلاً به ادارات جراید رفته، اسامی قرائت‌خانه‌ها را دیده و آن وقت فکر کنند که غرض از تأسیس یک قرائت‌خانه، اجاره کردن یک اطاق و نصب تابلو نیست. قرائت‌خانه سرمایه و کتاب‌های مفید و لوازم اساسی و وضعیتی که بالأخره مفهوم و معنی واقعی را احراز نماید، می‌خواهد. و الا اجاره کردن یک اطاق و نوشتن چند

۱. ر.ک. ص ۱۴۳.

۲. ر.ک. ص ۱۵۰.

۳. روزنامه اتحاد، ش ۲۰۵، س ۱، ۲۶ سرطان ۱۳۰۱، ص ۱.

مراسله به ادارات جراید تهران و درخواست روزنامه مجانی غیر از این که به قدر یک روزنامه بر بودجه ضعیف جراید تهران تحمیل شود، اثر دیگری نخواهد داشت.^۱

در همین راستا، طنزهای چاپ شده در هفته نامه ناهید، نیز جالب توجه است.^۲ وجود چنین برخوردهایی، با قرائت خانه ها، از سوی مدیران آن ها مورد اعتراض واقع می شد. نامه مفصل جالبی که با عنوان «یقولون به افواههم مالیس فی قلوبهم» در ذیل عنوان قرائت خانه خیام وجود دارد، پاسخی به گفته های مدیران جراید است. «سؤال از آقایان مدیران جرایدی که روزنامه نگاری را خدمت به ملت و مملکت دانسته ولی... برای قرائت خانه ها از فرستادن یک شماره روزنامه خودداری می کنند. آقایان محترم، این طور است؟ ولی خیر این طور نیست! بلکه در نتیجه یک عدم مساعدتی است که با عموم ملت بدبخت بی بضاعت می کنند. یعنی اگر می خواهند از افکار عمومی مطلع شوند که به قول خودتان شما خودتان را برای نشر آن وقف کرده اید، می بایستی حتماً نامه های گرام شما را خریداری نموده و از آن استفاده نمایید. آقایان در صورتی که شما روزنامه به قرائت خانه ها بفرستید البته اشخاصی که قادر به خریدن آن نیستند در قرائت خانه از آن استفاده می نمایند ولی افسوس که شما این راه بینایی را بر ملت مسدود [کرده اید] در صورتی که خود را چراغ راهنمایی ملت می دانید.»^۳

به هر حال، علی رغم وجود چنین مشکلاتی، باز هم قرائت خانه ها به فعالیت در ارائه خدمات به مراجعه کنندگان ادامه می دادند.

۲. ر.ک. ص ۲۰۱.

۱. ر.ک. ص ۱۱۴-۱۱۲.

۳. ر.ک. صص ۱۱۴-۱۱۲.

در مجموع فعالیت‌های متنوع قرائت‌خانه‌ها در عصر مشروطیت، تأثیر قابل‌توجهی بر روند حیات فرهنگی جامعه ایران باقی گذارد. در میان تعداد زیاد قرائت‌خانه‌هایی که نمونه‌هایی از اعلامیه‌های آن‌ها در بخش اعلامیه‌ها ارائه شده است، بدون شک قرائت‌خانه وطنیه جایگاهی والا دارد. باتوجه به گستردگی فعالیت فرهنگی، اجتماعی و حتی سیاسی آن قرائت‌خانه مذکور را می‌توان به‌عنوان نمونه مورد بررسی قرار داد.

قرائت‌خانه وطنیه یادگار دوره صدر مشروطه بوده و «پیش از استبداد صغیر در جنب بهارستان» قرار داشت و «دست‌فرسای استبدادیان گردید و تاراج شد.» پس از استقرار مشروطیت در سال ۱۳۲۷ قمری در «مقابل دارالفنون» بازگشایی شد. مدیر و هیأت مؤسس آن از جمله مشروطه‌خواهان راستینی بودند که قرائت‌خانه را ابزاری جهت گسترش فرهنگ و معارف در کشور می‌پنداشتند. میرزا حسین‌خان مترجم نظام را می‌باید سرآمد آنان قلمداد کرد. او، همان‌گونه که در خلال اعلامیه‌های موجود می‌توان درک کرد، در درگیری‌ها و منازعات سیاسی بین جناح‌های مشروطه‌خواه در سال‌های ۱۳۲۸ و ۱۳۲۹ قمری حضور داشت. او که خود را «سرباز آزادی» می‌دانست پس از حمله نیروهای ارتجاعی محمدعلی میرزا و شعاع‌السلطنه به ایران از جانب شمال شرقی کشور، عزم خود را برای حضور در میدان جنگ، جزم کرد: «چون این بنده در این موقع خود را مکلف می‌داند که به خدمات مجاهدت اقدام ورزد و به‌علاوه چند روز است اخوان بنده که متصدی امورات و کلاس‌های قرائت‌خانه بودند داوطلبانه برای فداکاری به طرف استرآباد [برای جنگ با نیروهای تحت امر محمدعلی میرزا و شجاع‌السلطنه] عازم شده‌اند، مخصوصاً اعلام می‌دارد که هریک از آقایان وطن‌دوست و معارف‌پرور که پایندگی

و بقای این اساس خیریه را مایلند یک نفر از معتمدین خود را به قرائت‌خانه وطنیه معرفی فرمایند تا کلیه اشیا و اساسیه و صورت دخل و خرج به ایشان تسلیم و تفویض گردد.^۱

ولی ظاهراً کسی جهت مدیریت قرائت‌خانه، حاضر نشد. مترجم نظام نیز پس از مدتی به آمریکا رفت. سه سال بعد اعلام شد: «مسلمانان معارف‌خواه مرکز را بشارت، چون مدتی بود که به واسطه پیش آمدهای گوناگون قرائت‌خانه وطنیه در حال افول و مستوری بود اینک به همت مؤسس و مدیر سابق آقای میرزا سیدحسین خان مترجم نظام که به تازگی از آمریکا به مرکز مراجعت کردند و جمعی از خیرخواهان وطن‌پرست اسلام‌خواه اداره مزبور با صورت عالی تری به نام (مجمع خواهان اسلامی) در مرکز دایر گردیده و از برای پذیرایی آقایان مفتوح و نهار و خوراک و شربت و چایی همه‌روزه سوای جمعه به طرز ایرانی موجود است.»^۲

بدین ترتیب نمونه‌ای کامل از شکل‌گیری یک قرائت‌خانه براساس طرز تفکر رایج در عصر مشروطیت شکل گرفته پس از مدتی به دلایل گوناگون سیاسی و فرهنگی افول یافت. قرائت‌خانه وطنیه در اوج فعالیت خود اقدام به تأسیس کلاس‌های اکابر برای مردم عادی و حتی نظامیان کرد. «به عموم معارف‌طلبان اخطار می‌گردد که همه‌روزه برای پذیرفتن شاگردان جدید به تعلیم دروس فوق حاضر با جزئی شهریه قبول و نهایت توجه در حق ایشان مبذول خواهد شد. به علاوه کلاس فوق‌العاده مجانی برای پذیرفتن چهل نفر جوانان بی‌بضاعت ابتدایی دایر و مرتب است. هرگاه کسی از این‌گونه جوانان علمی مدنظر داشته باشد به این اداره ملی معرفی نماید با کمال امتنان پذیرفته خواهد

۱. ر.ک. ص ۱۷۸.

۲. ر.ک. صص ۱۷۹، ۱۷۸.

شد.^۱ نمونه‌ای از نتیجه این اقدام را در آموزش "چند نفری از رژیمان" نظامی مستقر در تهران می‌توان مشاهده کرد.

شعبه‌ای از قرائت‌خانه وطنیه در همدان نیز تشکیل شد. همدان زادگاه میرزا سیدحسین خان مترجم نظام بود و او هنگامی که «وارد به وطن مألوف خود شده مشاهده... [کرد] که به کلی در این شهر اسمی از آزادی و تمدن و دانش نیست لهذا با کمال صدق نیت و نهایت بی‌غرضی شعبه قرائت‌خانه وطنیه و کلاس درس اکابر را در حسینیه جناب آقای حاجی صدیق‌الاشراف که محل مناسبی است، دایر و تأسیس نمود.»^۲ در این شعبه «هفته‌ای دو شب کنفرانس علمی دایر و نطق‌های شیرین و مفید مبنی بر حفظ استقلال مملکت و ترقی معارف و نگهداری حریت و فواید مشروطیت اظهار خواهد شد و برای رفع کسالت و اردین چایی و قلیان و غیره موجود است. دروس مقرر از قرار ذیل است: فارسی، عربی، انگلیسی، ریاضیات و نقاشی.»^۳

مترجم‌نظام و قرائت‌خانه وطنیه در مسائل سیاسی و کشمکش‌های رایج بین جناح‌های موجود در سال‌های ۱۳۲۹-۱۳۲۷ قمری نیز حضور داشت که به‌عنوان نمونه مقاله "راجع به اخطار جعلی" که «از طرف قرائت‌خانه وطنیه مرکزیه» و با امضای مترجم‌نظام بود، در ذیل اعلامیه‌های قرائت‌خانه مذکور وجود دارد.

قرائت‌خانه وطنیه پشتیبانان مهمی داشت که در خلال "صورت اعانه و عایدی ماهیانه" آن می‌توان با آن‌ها آشنا شد. سیدمحمدرضا مساوات، سلیمان‌میرزا، امام جمعه، لواءالدوله، متین‌السلطنه و آسید جلیل‌اردبیلی از جمله اعانه‌دهندگان به قرائت‌خانه مذکور بودند. به هر روی، تفکر و نگرش موجود در عصر مشروطیت درخصوص

۱. ر.ک. ص ۱۷۷.

۲. ر.ک. ص ۱۷۴.

۳. ر.ک. همان.

جایگاه قرائت‌خانه در توسعه فرهنگ کشور، منجر به تأسیس و فعالیت ده‌ها قرائت‌خانه شد. ولی به مرور زمان مجاهدین مشروطه‌خواه، و فعالان و بازیگران عرصه فرهنگی و اجتماعی مشروطه، تبدیل به مقامات دولتی شدند. آن‌ها در زمان تصدی پست دولتی نیز ایده تشکیل قرائت‌خانه را به فراموشی نسپرده تلاش‌هایی در این جهت مبذول کردند. بدین ترتیب روندی آغاز شد که در نهایت منجر به دولتی شدن قرائت‌خانه و مسخ اندیشه بنیادی آن گشت.

روند دولتی شدن قرائت‌خانه‌ها

استقرار دائم مشروطیت در ایران سبب تغییرات اساسی در نگرش و تفکرات مشروطه‌طلبان و افرادی که تا قبل از آن در کسوت یک مجاهد و یا مبارز سیاسی و فرهنگی فعالیت می‌کردند شد. آن‌ها عمدتاً در بدنه دولت مشغول به کار شدند ولی این مشغولیت، آنان را از دغدغه گسترش فرهنگ و معارف، غافل نکرد. بسیاری - و یا به عبارت صحیح‌تر - تقریباً تمامی عملکرد دولت در طی سال‌های پس از انقلاب مشروطه (تا حدود سال‌های ۷ - ۱۳۰۶) در عرصه فرهنگی، بر ذوق و قریحه افراد مذکور استوار بود. از جمله می‌توان به تأسیس قرائت‌خانه توسط این‌گونه افراد اشاره کرد. در کرمانشاه در ربیع‌الثانی ۱۳۲۸ قمری «جناب نظام‌السلطنه حکمران و جناب آقا میرزا حسین‌خان، معاون حکومت و سرتیب سابق فوج مخصوص، کمال مراقبت و جد و جهد را در انتظام آن ولایت و اجرای ترتیبات جدید به عمل آورد. عموم مشروطه‌خواهان آن سامان از ایشان کمال حمایت دارند، من جمله تأسیس قرائت‌خانه نظامیه است که در غیبت جناب نظام‌السلطنه، آقای میرزا حسین‌خان مقدمات آن را فراهم و جناب نظام‌السلطنه در تکمیل آن همراهی نمودند.»^۱

در سال ۱۳۳۵ قمری در تربت جام «از طرف حکومت و اهالی اعانه برای» افتتاح قرائت‌خانه احمدیه جمع‌آوری می‌شد.^۱ و بالأخره نمونه کامل این‌گونه تحولات را می‌توان در تأسیس قرائت‌خانه و کتاب‌خانه دولتی تبریز در سال ۱۳۰۰ یافت. قرائت‌خانه مزبور توسط محمدعلی خان تربیت که خود یکی از پیشگامان نهضت فکری و فرهنگی مشروطیت به‌شمار آمده و در سال ۱۳۰۰، رئیس ایالتی معارف و اوقاف آذربایجان بود، تأسیس شد. در نخستین سطرهای اعلان تأسیس آن می‌خوانیم: «عامه اهالی محترمه را مؤده و بشارت می‌دهد که برحسب امر صادره از مقام وزارت جلیله معارف دامت شوکته یک باب کتاب‌خانه و قرائت‌خانه دولتی در اداره ایالتی معارف افتتاح یافته و بدین وسیله هریک از اهالی محترم این شهر می‌توانند همه روزه از چهار به ظهر تا ظهر و از دو بعدازظهر تا یک [ساعت] به غروب مانده به میل و اختیار خود در این مؤسسه عالی حضور به هم رسانیده و با مراعات نظام‌نامه داخلی آن مجاناً از کتب و روزنامه‌جات موجوده استفاده نمایند.»^۲

نوع ادبیات به‌کار برده شده در سطور فوق در مقایسه با آنچه که در اعلان قرائت‌خانه‌های عصر مشروطیت نظیر وطنیه آمده به‌خوبی بیانگر تغییر اساسی در قرائت‌خانه‌ها از یک حرکت خودجوش، به یک برنامه منجمد دولتی است. البته امکانات و پشتوانه دولت به هیچ روی قابل مقایسه با دارایی چند نفر مشروطه‌خواه (عموماً مفلس) نبود. بدین جهت قرائت‌خانه‌های دولتی ماندگاری بیش‌تری از خود نشان داده و در این نمونه خاص (قرائت‌خانه و کتاب‌خانه دولتی تبریز) فعالیت آن چند دهه ادامه یافت.

پس از کودتای ۱۲۹۹، و در سال‌هایی که حکمرانان نظامی در

۱. ر.ک. ص ۸۲.

۲. ر.ک. ص ۹۴.

شهرها، حاکم بلامنازع بودند، گزارشاتی از تأسیس قرائت‌خانه توسط آنان وجود دارد. مثلاً قرائت‌خانه پهلوی جهرم که توسط سلطان ملک محمودخان «و به نام یگانه حیات‌بخش ایران حضرت اشرف آقای سردار سپه» تأسیس یافت.^۱ در این سال‌ها مهم‌ترین دستگاه‌های دولتی که اقدام به تأسیس قرائت‌خانه می‌کردند وزارت معارف و بلدی‌ها بودند که نمونه‌هایی از این فعالیت در بخش مؤسسين ذکر شد.

به مرور زمان تأسیس قرائت‌خانه‌ها جز از طریق و اجازه دولت امکان‌پذیر نبود. در سال ۱۳۰۹ در آئین‌نامه وضع شده انجمن بلدیة تهران که درخصوص تأسیس سینما، تئاتر، کلوپ، قرائت‌خانه، مجامع موسیقی بود، «افتتاح کلوپ یا قرائت‌خانه فقط با مجوز کتبی بلدیة» (ماده ۱۳) امکان‌پذیر بود و «تقاضاکنندگان افتتاح قرائت‌خانه ملزم بودند که قبلاً یک نسخه از نظام‌نامه و صورت تأسیساتی که می‌خواهند بنمایند را به شعبه معارف بلدی تسلیم و چنانچه مقتضی بود جواز افتتاح صادر شده و همچنین موظف بودند هیأت مؤسسه و هیأت عامله خود را کتباً به شعبه معارف بلدی معرفی نمایند.»^۲

۱. براساس وقف‌نامه حاج مهدی نصیرالسلطنه اسفندیاری حاکم فارس در سال ۱۳۰۵، یک باب قرائت‌خانه و کتاب‌خانه عمومی می‌باید ایجاد می‌شد. ر.ک. علی‌نقی بهروزی، تاریخچه کتاب‌خانه‌ها و مطبوعات و چاپ‌خانه‌های فارس. شیراز: انجمن کتاب‌خانه‌های عمومی شیراز، ۲۵۳۶، ص ۹۷. همچنین بهروزی از قرائت‌خانه عمومی دیگری با نام قرائت‌خانه «نادری» که توسط «صدیق دشتی و پوررضا و ایرانه‌پور» در سال ۱۳۰۰ در بوشهر تأسیس شده بود، نیز یاد می‌کند.

۲. روزنامه اطلاعات، ش ۸۶۵، ۱۶ مهر ۱۳۰۹، ص ۲.
البته باید یادآوری نمود درخصوص قرائت‌خانه‌ها در ماده ۹ قانون مطبوعاتی سال ۱۳۲۶ قمری آمده است: «در موقع انتشار هریک از نمرات روزنامه و نسخه روزنامه از برای کتاب‌خانه و قرائت‌خانه ملی فرستاده می‌شود.» در نمونه‌ای منحصربه‌فرد نیز در پاسخ به درخواست تاج‌الشعراء درخصوص تأسیس

بدین ترتیب در اواخر دهه ۱۳۰۰، دیگر گزارشی از فعالیت‌های خودجوش برای تأسیس قرائت‌خانه‌ها به ندرت وجود دارد.^۱ و اگر هم کاستی در زمینه قرائت‌خانه‌ها مشاهده می‌شد، انتظار می‌رفت تنها بلدیه یا معارف اقدام کند. در گزارشی از شهر قزوین در سال ۱۳۱۰ می‌خوانیم: «موضوع دیگر این‌که شهر قزوین که بایستی دارای چندین قرائت‌خانه و کتاب‌خانه آبرومند باشد بدبختانه به کلی فاقد است و حتی یک قرائت‌خانه هم وجود ندارد و موقعیت شهر قزوین طوری است که لااقل باید دارای یک قرائت‌خانه باشد که عموم اهالی و مسافین بتوانند استفاده نمایند و تأسیس این قرائت‌خانه هم از وظایف اداره محترم بلدیه است. با جدیتی که شخص آقای غیاث‌نظام رئیس محترم بلدیه در امور دارند انتظار می‌رود هرچه زودتر یک باب قرائت‌خانه و کتاب‌خانه آبرومند در قزوین تأسیس شود.»^۲

بدین ترتیب حرکت خودجوش مردمی در تأسیس قرائت‌خانه‌ها به پایان رسید. و نظیر آنچه که یک بار دیگر در سال ۱۳۱۶ و ۱۳۱۷ قمری اتفاق افتاد، تلاش و مداخله دستگاه‌های دولتی و وابسته به دولت عملاً نهضت قرائت‌خانه‌سازی در ایران را به رکود و سکون کشانید. و در سال‌های بعد گزارش‌های پراکنده و معدود و متحدالشکلی از افتتاح

→
 قرائت‌خانه در شیراز، وزارت معارف و اوقاف در ۲۶ ربیع‌الثانی ۱۳۲۵ قمری اعلام می‌کند: «در باب افتتاح قرائت‌خانه عمومی باید کتبی که توهین به اسلام باشد و ترویج مذاهب باطله نماید مطلقاً در آن قرائت‌خانه نیاورید.» ر.ک. اسناد مطبوعات ایران از انقلاب مشروطه تا شهریور ۱۳۲۰، ج ۲، به کوشش کاوه بیات و مسعود کوهستانی‌نژاد. تهران: سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۲، ص ۲۰۹.

۱. فعالیت جوانان کرمانشاهی در سال ۱۳۰۸ را شاید بتوان آخرین نمونه این‌گونه فعالیت خودجوش ذکر کرد. ر.ک. بخش متفرقه، ص ۲۰۳.

۲. ر.ک. ص ۲۰۴.

یک قرائت‌خانه توسط بلدیه فلان شهر وجود دارد. تا این‌که شهرپور ۱۳۲۰ فرارسید و بار دیگر فضای باز سیاسی و فرهنگی در ایران به‌وجود آمد. ولی این بار کم‌تر گزارشی از فعالیت خودجوش برای تأسیس قرائت‌خانه‌ها، یافت شده است. در این میان بخش قابل توجهی از گزارش‌های موجود نیز به سال ۱۳۲۲ مربوط می‌شود. در اردیبهشت ۱۳۲۲، قرائت‌خانه مدرس واقع در روبروی مسجد سپهسالار، کاشی ۵۴۱، افتتاح یافت.^۱ سه ماه پس از آن قرائت‌خانه ارامنه در هشتم مهرماه در محل کلوپ ارامنه افتتاح شد.^۲ این قرائت‌خانه «دارای چندین هزار کتاب‌های نفیس به زبان‌های خارجی می‌باشد و تحت نظر آقای نازاریان مدیر روزنامه آروسیاک اداره می‌شود».^۳

در همان روزها در زنجان قرائت‌خانه و کتاب‌خانه شهاب از سوی «جمعی از جوانان روشنفکر زنجان افتتاح گشت. [در این مراسم] برحسب دعوتی که قبلاً به‌عمل آمده بود آقای فرماندار و کلیه رؤسای دوایر دولتی و جمع کثیر از ملاکین و تجار در جشن افتتاحیه حضور یافته بودند. بدواً خطابه‌ای از طرف آقای تقی حکیمیان مدیر قرائت‌خانه خوانده شد. سپس آقای فرماندار نطق افتتاحیه را به‌طور جامع ایراد فرمودند و بعد از ایشان آقای محمد کشوری وکیل پایه یک دادگستری تهران شرح مبسوطی در اطراف فرهنگ و ترقیات آن و لزوم تأسیس قرائت‌خانه و در آخر سخنرانی خود خدماتی را که آقای فرماندار و آقای اکبرنیا رئیس فرهنگ و مخصوصاً خدمات و زحماتی که رئیس بانک

۱. روزنامه ستاره، ش ۱۵۰۴، ۱۲ اردیبهشت ۱۳۲۲، ص ۲.

۲. البته گزارشی از فعالیت قرائت‌خانه مذکور در سال ۱۳۱۱ وجود دارد. بدین لحاظ می‌باید گفت این قرائت‌خانه بار دیگر در مهرماه ۱۳۲۲ گشایش یافت. ر.ک.

روزنامه اطلاعات، ش ۱۷۳۴، ۲۷ مهر ۱۳۱۱، ص ۴.

۳. روزنامه اطلاعات، ش ۵۲۸۴، ۹ مهر ۱۳۲۵، ص ۱.

کشاورزی آقای احمدی نسبت به پیشرفت کار نموده‌اند گوشزد کردند.^۱ همان سال در تبریز قرائت‌خانه آزادگان^۲ و در سال ۱۳۲۳ در اصفهان، قرائت‌خانه فرهنگ اصفهان «در عمارت جنوبی مدرسه قدیمی چهارباغ» گشایش یافت.^۳

احزاب سیاسی نیز به تأسیس قرائت‌خانه اقدام می‌کردند. کمیسیون تبلیغات حزب سوسیالیست در مهرماه ۱۳۲۵ با صدور اعلامیه‌ای خطاب به مدیران جراید و مجلات درخواست ارسال یک شماره از نشریات آن‌ها به باشگاه حزب در خیابان سعدی را مطرح نمود.^۴ همچنین کمیته شهرستان بهشهر حزب دموکرات ایران نیز در فروردین ۱۳۲۶ اعلام کرد: «نظر به تأسیس قرائت‌خانه و کتاب‌خانه تنویر افکار عمومی در کمیته حزب دموکرات ایران، شهرستان بهشهر، از آقایان مدیران محترم کلیه جراید و روزنامه‌های آزادیخواه که هدف فرهنگ‌دوستی آنان ایجاب می‌نماید، استدعا می‌شود یک شماره از روزنامه یا مجله تحت مدیریت خویش را به نشانی کمیته حزب دموکرات ایران شهرستان بهشهر ارسال فرمایند.»^۵

در این میان گزارشی نیز از تأسیس قرائت‌خانه وزارت فرهنگ در بهبهان وجود دارد.^۶ بنگاه موزع مطبوعاتی نیز قرائت‌خانه زعیم را در

۱. روزنامه اطلاعات، ش ۵۲۹۹، ۲۶ مهر ۱۳۲۲، ص ۳.

۲. روزنامه ایران، ش ۷۲۸۷، ۱۵ آبان ۱۳۲۲، ص ۳.

۳. روزنامه اطلاعات ش ۵۴۶۸، ۲۷ اردیبهشت ۱۳۲۳، ص ۴. و نیز نگاه کنید به تلاش

اردشیر آزموده برای تأسیس قرائت‌خانه سالنامه در لنگرود. ر.ک. اسناد مطبوعات

ایران، ۱۳۳۲-۱۳۲۰، ج ۳، به کوشش غلام‌رضا سلامی و محسن روستایی،

تهران، سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۷، صص ۶۸۸-۶۸۶.

۴. روزنامه اطلاعات، ش ۶۰۸۱، ۲۹ مهر ۱۳۲۵، ص ۲.

۵. همان، ش ۶۳۱۴، ۱۸ فروردین ۱۳۲۶، ص ۳.

۶. همان، ش ۶۱۲۹، ۲۸ آذر ۱۳۲۵، ص ۴.

میدان پهلوی کاشان تأسیس کرد.^۱ در قرائت‌خانه آریان که محل آن «در پشت شهرداری» تهران بود، «سرمقاله‌ها و خبرهای مهم روزنامه‌های تهران به وسیله دستگاه "امپلی فیکاتور" مخصوص» خوانده می‌شد. بر اثر این ابتکار «علاوه بر جمعیتی که معمولاً در قرائت‌خانه آریان هستند عده زیادی در کوچه پشت شهرداری برای شنیدن سرمقاله‌ها و اخبار جمع می‌شدند.»^۲

پایان‌بخش اقدامات پراکنده و محدودی که در زمینه قرائت‌خانه‌ها در طی سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۳۲ انجام شد، مروری بر مصوبه مرحوم دکتر مصدق در تیرماه ۱۳۳۲ در مورد تأسیس قرائت‌خانه است. «برحسب این مصوبه در بیست مرکز عمومی شهر قرائت‌خانه‌های عمومی تأسیس می‌شد. برای اجرای این دستور کمیسیونی در شهرداری تهران با حضور کفیل شهرداری و سرپرست اداره کل انتشارات و تبلیغات تشکیل شد. در این کمیسیون موافقت شد محل قرائت‌خانه‌ها و برق آن به عهده شهرداری بوده و کتب، مجلات و جراید و کارمندان قرائت‌خانه را اداره تبلیغات آماده نماید و نخستین قرائت‌خانه در پارک شهر به نام قرائت‌خانه شماره ۱ قریباً افتتاح شود.»^۳ بدین ترتیب پس از سال‌های اواسط دهه ۱۳۰۰ دیگر فعالیت خودجوش مردمی درباره تأسیس قرائت‌خانه‌ها تکرار نشد و این حرکت به عنوان نمادی از جنبش فرهنگی مشروطیت در لابلای مدارک و اسناد تاریخی باقی ماند.

۱. هفته‌نامه ندای کاشان، ش ۱۰، ص ۱، ۱۲ فروردین ۱۳۳۱، ص ۲.

۲. روزنامه اطلاعات، ش ۶۱۴۲، ۱۱ شهریور ۱۳۲۵، ص ۳.

۳. همان، ش ۸۱۳۳، ۱۳ تیر ۱۳۳۲، ص ۸.

اعلاميه‌ها

فهرست الفبایی اسامی قرائت‌خانه‌ها

نام	مکان فعالیت	زمان فعالیت
۱. قرائت‌خانه آزاد	بندر لنگه	۱۳۲۵ قمری
۲. قرائت‌خانه آزاد	تهران	۱۳۰۲
۳. قرائت‌خانه آزاد	تهران	۱۳۰۸
۴. قرائت‌خانه ییلاقی آزادی شرق	تهران	۱۳۰۱
۵. قرائت‌خانه ملی آستارا	آستارا	۱۳۳۶ قمری
۶. قرائت‌خانه آلیانس فرانسه	تهران	۱۳۱۱
۷. قرائت‌خانه آمریکایی‌ها	مشهد	۱۳۰۰
۸. قرائت‌خانه اتحاد اسلام	انزلی	۱۳۳۵ قمری
۹. قرائت‌خانه اتحاد ملی	انزلی	۱۳۳۵ قمری
۱۰. قرائت‌خانه اتفاق	تهران	۱۳۰۰
۱۱. قرائت‌خانه اتفاق جوانان کارگر	تهران	۱۳۰۱
۱۲. قرائت‌خانه احمدیه	تربت جام	۱۳۳۵ قمری
۱۳. قرائت‌خانه اردبیل	اردبیل	۱۳۰۰
۱۴. قرائت‌خانه اسلامی	تویسرکان	۱۳۰۰
۱۵. قرائت‌خانه اسلامی	تهران	۱۳۰۲
۱۶. قرائت‌خانه اسلامی	بوشهر	۱۳۲۹ قمری
۱۷. قرائت‌خانه اسلامی	جهرم	۱۳۰۷

۱۳۰۳	انزلی	۱۸. قرائت‌خانهٔ عمومی امید ترقی
۱۳۲۵ قمری	بندرعباس	۱۹. قرائت‌خانهٔ انجمن جاوید
۱۳۲۷ قمری	بندرعباس	۲۰. قرائت‌خانهٔ انجمن عباسی
۱۳۰۹	بارفروش	۲۱. قرائت‌خانهٔ بارفروش
۱۳۲۸ قمری	قم	۲۲. قرائت‌خانهٔ باقریه
۱۳۳۷ قمری	تهران	۲۳. قرائت‌خانهٔ بشرویه
۱۳۰۳	تهران	۲۴. قرائت‌خانهٔ بلدیه
۱۳۰۶	رشت	۲۵. قرائت‌خانهٔ بلدیه
۱۳۱۰	تهران	۲۶. قرائت‌خانهٔ بلدیه
۱۳۲۸ قمری	همدان	۲۷. قرائت‌خانهٔ عمومی بنی اسرائیل
۱۳۰۰	بوشهر	۲۸. قرائت‌خانهٔ بوشهر
۱۳۳۷ قمری	رامهرمز	۲۹. قرائت‌خانهٔ پرویزیه
۱۳۰۱	خوی	۳۰. قرائت‌خانهٔ پروین
۱۳۰۲	جهرم	۳۱. قرائت‌خانهٔ پهلوی
۱۳۱۰	قوچان	۳۲. قرائت‌خانهٔ پهلوی
۱۳۳۱ قمری	تهران	۳۳. قرائت‌خانهٔ تأثر ملی
۱۳۰۰	تبریز	۳۴. قرائت‌خانه و کتاب‌خانهٔ دولتی تبریز
۱۳۳۷ قمری	تهران	۳۵. قرائت‌خانهٔ تربیت
۱۳۰۱	تهران	۳۶. قرائت‌خانهٔ ترقی کارگران
۱۳۰۱	لنگرود	۳۷. قرائت‌خانهٔ ترقی لنگرود
۱۳۰۱	تهران	۳۸. قرائت‌خانهٔ تصویر اخلاق
۱۳۰۰	ملایر	۳۹. قرائت‌خانهٔ تهذیب
۱۳۰۰	تهران	۴۰. قرائت‌خانهٔ جمهور
۱۳۰۳	تهران	۴۱. قرائت‌خانهٔ جهان
۱۳۰۷	اهواز	۴۲. قرائت‌خانهٔ حدیقهٔ معارف

۱۳۰۱	تهران	۴۳. قرائت‌خانه حریت ایران
۱۳۰۲	شاهرود	۴۴. قرائت‌خانه حسینیّه
۱۳۰۱	تهران	۴۵. قرائت‌خانه حقیقت
۱۳۳۹ قمری	همدان	۴۶. قرائت‌خانه حکیم ابوعلی سینا
۱۳۰۱	تهران	۴۷. قرائت‌خانه حیات نو
۱۳۰۱	تهران	۴۸. قرائت‌خانه خیام
۱۳۰۲	بارفروش	۴۹. قرائت‌خانه دارالایتام
۱۳۳۶ قمری	تهران	۵۰. قرائت‌خانه دانش
۱۳۰۸	قزوین	۵۱. قرائت‌خانه دایره توزیع جراید
۱۳۰۰	تهران	۵۲. قرائت‌خانه درخشان
۱۳۱۶ قمری	رشت	۵۳. قرائت‌خانه رشت
۱۳۳۲ قمری	رشت	۵۴. قرائت‌خانه عمومی رشت
۱۳۰۱	تهران	۵۵. قرائت‌خانه رنجبران
۱۳۰۱	کرج	۵۶. قرائت‌خانه رنجبران
۱۳۰۱	ساری	۵۷. قرائت‌خانه عمومی ساری
۱۳۲۸ قمری	مشهد	۵۸. قرائت‌خانه خیریه سعادت
۱۳۳۹ قمری	تهران	۵۹. قرائت‌خانه سعدی
۱۳۰۱	تهران	۶۰. قرائت‌خانه سوسیالیست ایران
۱۳۳۸ قمری	ملایر	۶۱. قرائت‌خانه سهیل
۱۳۰۸	تهران	۶۲. قرائت‌خانه شرافت
۱۳۱۷ قمری	تهران	۶۳. قرائت‌خانه شرکت طبع کتب
۱۳۰۳	تهران	۶۴. قرائت‌خانه شمس
۱۳۱۶ قمری	شیراز	۶۵. قرائت‌خانه شیراز
۱۳۳۳ قمری	شیراز	۶۶. قرائت‌خانه شیراز
۱۳۰۷	صائین قلعه	۶۷. قرائت‌خانه صائین قلعه

۷۰ قرائت‌خانه‌های ایران

۱۳۰۲	کرمانشاهان	۶۸. قرائت‌خانه صباح
۱۳۰۳	تهران	۶۹. قرائت‌خانه طوفان
۱۳۰۰	مشهد	۷۰. قرائت‌خانه عمومی
۱۳۰۳	تهران	۷۱. قرائت‌خانه غزالی
۱۳۳۶ قمری	رشت	۷۲. قرائت‌خانه فاروس
۱۳۳۸ قمری	تهران	۷۳. قرائت‌خانه فردوسی
۱۳۰۱	تهران	۷۴. قرائت‌خانه فردوسی
۱۳۳۹ قمری	اصفهان	۷۵. قرائت‌خانه فرقه دموکرات
۱۳۳۶ قمری	رودسر	۷۶. قرائت‌خانه فرقه دموکرات
۱۳۳۶ قمری	سمنان	۷۷. قرائت‌خانه فرقه دموکرات
۱۳۲۹ قمری	رشت	۷۸. قرائت‌خانه فرهنگ
۱۳۰۱	رشت	۷۹. قرائت‌خانه فرهنگ
۱۳۰۲	کازرون	۸۰. قرائت‌خانه کازرون
۱۳۰۰	تهران	۸۱. قرائت‌خانه مجانی کارگران
۱۳۲۹ قمری	کاشان	۸۲. قرائت‌خانه کاشان
۱۳۰۵	رشت	۸۳. قرائت‌خانه کانون ایران
۱۳۰۱	تهران	۸۴. قرائت‌خانه کاوه
۱۳۲۸ قمری	کرمان	۸۵. قرائت‌خانه عمومی کرمان
۱۳۳۳ قمری	اصفهان	۸۶. قرائت‌خانه گلپه‌هار
۱۳۲۹ قمری	رشت	۸۷. قرائت‌خانه عمومی گیلان
۱۳۳۳ قمری	لاهیجان	۸۸. قرائت‌خانه عمومی لاهیجان
۱۳۳۵ قمری	لنگرود	۸۹. قرائت‌خانه عمومی لنگرود
۱۳۰۱	تهران	۹۰. قرائت‌خانه ماه نو
۱۳۰۶	صومعه‌سرا	۹۱. قرائت‌خانه مجمع ادبی
۱۳۰۱	تهران	۹۲. قرائت‌خانه مجمع دموکرات

۹۳. قرائت‌خانه‌ی مجانی زنانه‌ی مخدرات اسلامی تهران ۱۳۰۱
۹۴. قرائت‌خانه‌ی معارف استرآباد استرآباد ۱۳۰۸
۹۵. قرائت‌خانه‌ی عمومی معارف بروجرد بروجرد ۱۳۰۱
۹۶. قرائت‌خانه و کتاب‌خانه‌ی معارف شیراز شیراز ۱۳۳۸ قمری
۹۷. قرائت‌خانه‌ی مدرسه‌ی آمریکایی‌ها ملایر ۱۳۰۲
۹۸. قرائت‌خانه‌ی ملی تهران ۱۳۲۴ قمری
۹۹. قرائت‌خانه‌ی ملی قزوین ۱۳۲۸ قمری
۱۰۰. قرائت‌خانه‌ی ملی لاهیجان ۱۳۳۵ قمری
۱۰۱. قرائت‌خانه‌ی ملی تهران ۱۳۰۱
۱۰۲. قرائت‌خانه‌ی ناموس تبریز ۱۳۳۷ قمری
۱۰۳. قرائت‌خانه‌ی نجات انزلی ۱۳۲۹ قمری
۱۰۴. قرائت‌خانه‌ی نجف‌اشرف نجف‌اشرف ۱۳۲۷ قمری
۱۰۵. قرائت‌خانه‌ی نریمان‌اف باکو ۱۳۱۵ قمری
۱۰۶. قرائت‌خانه‌ی عمومی نسوان تهران ۱۳۰۷
۱۰۷. قرائت‌خانه‌ی نسیم صبا تهران ۱۳۰۲
۱۰۸. قرائت‌خانه‌ی نظامیه کرمانشاه ۱۳۲۸ قمری
۱۰۹. قرائت‌خانه‌ی وحدت ملی بروجرد ۱۳۰۸
۱۱۰. قرائت‌خانه‌ی وطنیه تهران ۱۳۲۷ قمری
۱۱۱. قرائت‌خانه‌ی همت لاهیجان ۱۳۰۱
۱۱۲. قرائت‌خانه‌ی همت احرار اسلامی تهران ۱۳۰۱
۱۱۳. قرائت‌خانه‌ی همدان همدان ۱۳۰۱
۱۱۴. قرائت‌خانه‌ی یعقوبیه قزوین ۱۳۲۸ قمری

۱. قرائت‌خانه آزاد [بندرلنگه]

صورت تلگرام جزیره هنگام با سیم کمپانی انگلیس، ۱۶ رمضان ۱۳۲۵، ۲۴ اکتبر ۱۹۰۷ جل‌المتین، صوراسرافیل... تحقیقاً روشن شد جسارت نسبت به قرائت‌خانه و انجمن مقدس (آزاد) بندرلنگه از مجسمه ظلم و استبداد (معروف مدیر سابق صوراسرافیل) محمدباقر کلاتر و مستبد دیگر مسعودالممالک (نایب‌الحکومه) بود. روز دوم بعد از وقوع این واقعه هایل ه جناب دریاییگی شکست‌های سرلوحه را جمع کرده روی تخته دیگر کوبیده و آوردند به دست خود به سردر قرائت‌خانه و انجمن نصب کردند. سپس در انجمن ورود کرده لعنت بر استبداد و مرتکبین آن نمودند. برای اعانت ضعفا هم مبلغی به جهت صندوق (انجمن حامیان فقرا) که از تازه نوادگان (انجمن آزاد) است فرستادند.^۱

۲. قرائت‌خانه آزاد

قرائت‌خانه آزاد واقع در خیابان لاله‌زار، کوچه حاجی معین‌التجار بوشهری در قسمتی از محل روزنامه ایران آزاد از ۳ به ظهر الی ظهر و از ۲ بعدازظهر تا ساعت ۸ مفتوح و کارکنان جریده مزبور که اخیراً مدیر محترم آن مجبور به مسافرت گردیده‌اند از عموم واردین پذیرایی می‌نمایند. جراید داخله و خارجه و مجلات عام‌المنفعه از هر قبیل برای استفاده عموم تهیه شده است. در خاتمه از مدیران محترم جراید و مجلات استدعا دارند قرائت‌خانه آزاد را به ارسال روزنامه‌های خود رهین امتنان فرمایند.

حسن شیرازی^۲

۱. هفته‌نامه صوراسرافیل، ش ۱۵، ۲۹ رمضان ۱۳۲۵ قمری، ص ۶.

۲. روزنامه اتحاد، ش ۳۱۰، ۲۳ حمل ۱۳۰۲، ص ۴.

۳. قرائت‌خانه آزاد

از مدیران محترم جراید مرکز و ولایات متمنی است که یک نمره از نامه گرامی خودشان را به این مؤسسه جدید و عام‌المنفعه مرحمت نموده که اشخاص از مطالعه آن استفاده کنند.

آدرس: عباس آباد، جنب حمام حاجی رحیم خان.

مؤسس - م. عارفی^۱

۴. بشارت [قرائت‌خانه ییلاقی آزادی شرق]

اداره وکالت آزادی شرق برای خدمت به عالم معارف در سرپل تجریش قرائت‌خانه با بوفه کوچک دایر نموده، با کمال احترام از کلیه آقایان محترم پذیرایی می‌شود و کلیه جراید داخله و خارجه برای قارئین محترم موجود است. مجانی.

عبدالحمید مشرقی^۲

اعلان

با کمال احترام خدمت مشترکین محترم روزنامه [هفته‌نامه] آزادی شرق اطلاع می‌دهد به واسطه شدت گرمای تابستان اداره آزادی شرق به شمیران انتقال یافته. البته مشترکین عظام که در شمیران تشریف دارند آدرس خود را اطلاع خواهند داد و قرائت‌خانه آزادی شرق در تجریش مفتوح و جراید داخله و خارجه و همه‌گونه کتاب موجود است.

تجریش، سرپل، عبدالحمید مشرقی^۳

۱. روزنامه اطلاعات، ش ۷۹۷، ۷ تیر ۱۳۰۸، ص ۲.

۲. روزنامه حقیقت، ش ۱۰۳، ص ۱، اول سرطان ۱۳۰۱، ص ۲.

۳. روزنامه اتحاد، س ۱، ش ۱۸۹، ۲ تیر ۱۳۰۱، ص ۴.

رفقای مشرقی، بشارت

قرائت‌خانه آزادی مشرق از شمیران به شهر، جنب شمس‌العماره انتقال یافته است. اگر می‌خواهید از قرائت جریده آزادی شرق و سایر جراید داخله و خارجه مستفیض شوید، تشریف بیاورید. متمنی است آقایان ارباب جراید تهران و ولایات یک شماره از روزنامه خودتان مجزا از مبادله از برای قرائت‌خانه آزادی مشرق در تهران ارسال دارید.

عبدالحمید مشرقی^۱

۵. [قرائت‌خانه آستارا]

از آستارا: می‌نویسند [...] معارف آستارا تاکنون مرکب از یک مدرسه و یک قرائت‌خانه بود و پرگرام معینی نداشت. آقای محمدخان هژبرالسلطان [نماینده جمعیت اتحاد اسلام گیلان] به اتفاق آقا مصطفی خان از عموم تجار دعوت نموده و چند فقره عایدی از قبیل ده شاهی از تذکره عبور سرحدی و دویست تومان اعانه تقدی فراهم نموده و به جهت اصلاح فرم لباس اطفال تحویل علی‌اف تاجر نموده.^۲

از قرائت‌خانه ملی آستارا

۱. قرائت‌خانه ملی آستارا که به همت عموم معارف‌پروران و خصوص حزب دموکرات آستارا در سال گذشته پس از خروج از منگنه تأسیس شده اینک موفق به رفع نواقص داخلی گردیده است.

۲. از عموم کارکنان جراید که به افتخار این قرائت‌خانه و اتمام دانش‌پژوهی جریده ارسال فرموده‌اند، سپاسگزاری می‌شود.

۱. روزنامه شفق سرخ، ش ۸۰، ۲۶ میزان ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. روزنامه ارشاد، ش ۵، س ۱۲، ۳ صفر ۱۳۳۶ قمری، ص ۳.

۳. از عموم مباشرین توزیع جراید درخواست می‌شود که در رساندن جریده به این قرائت‌خانه که به واسطه تعداد مراکز تمدن احتیاجش به جراید بالحسن و العیان است، اهتمامات کافی نمایند.

۴. کارکنان قرائت‌خانه ملی آستارا [جهت] انتشار کلمه مقدسه علم و خدمت به معارف، وکالت تمام جراید خارجه و داخله را موافق قوانین معموله اعتبار یافته در آستارا به عهده گرفته و دفتر مخصوصی گشوده است.

۵. کتب نافع از هر کسی به هر زبان باشد با کمال امتنان پذیرفته و در (کمیسیون) علمی خود به افتخار دهنده آن ثبت و صورتی هم به وسیله جراید محلی از ایشان منتشر می‌کند.

۶. افتتاح چند کلاس اکابری مجانی و انتشار روزنامه هفتگی را با مساعدت عموم معارف‌پروران و خصوصاً هیأت معلمین و معارف حزب مقدس سیاسی آستارا در عهده می‌گیرد.

آدرس: آستارای ایران، قرائت‌خانه ملی آستارا.

اعلان مجانی است.

قرائت‌خانه ملی آستارا^۱

۶. قرائت‌خانه آلیانس فرانسه تهران

[... گزارشی از کتاب‌خانه و...]

ساعات افتتاح قرائت‌خانه آلیانس از این قرار است:

ایام چهارشنبه و جمعه و یکشنبه از ساعت شش و ربع تا هشت و نیم بعد از ظهر.^۲

۱. همان، ش ۱۳، س ۱۲، ۶ ربیع الاول ۱۳۳۶ قمری، ص ۴.

۲. روزنامه اطلاعات، ش ۱۸۲۴، ۱۷ بهمن ۱۳۱۱، ص ۳.

۷. قرائت‌خانه آمریکایی‌ها در مشهد

[گزارش ولایات] چندی است آمریکایی‌ها در مشهد قرائت‌خانه باز نموده و علناً مردم را به دین عیسوی دعوت می‌کنند و در باطن هم مشغول عملیات سیاسی می‌باشند و اشتها دارد که می‌خواهند در محله پانچار زمین زیادی خریداری نمایند، به این واسطه زمین‌های پانچار ترقی کرده است.^۱

۸. قرائت‌خانه اتحاد اسلام

اخبار داخله: انزلی

دیروز از طرف هیأت کارگران در مدرسه رشديه میتینگ داده شد در نتیجه چهار نفر نطق قرار شد که روزهای جمعه را بنا به مرام فرقه دموکرات تعطیل عمومی باشد و برای رفع بیکاری روزهای جمعه جمع شده در مدرسه میتینگ داده شود.

عمّن قریب قرائت‌خانه باز خواهد شد که عمومی باشد. عجالتاً دو قرائت‌خانه یکی مال روس‌ها و دیگر مال چند نفر به اسم اتحاد اسلامی است.^۲

۹. قرائت‌خانه اتحاد ملی

از انزلی

[...] ۱۱. هیأت معارف درصدداند که قرائت‌خانه یکی در مریض‌خانه از برای مریض‌ها و دیگری جهت مدرسه رشديه مفتوح نمایند. پس از انجامش انزلی بیست هزار نفری دارای چهار قرائت‌خانه مجانی خواهد

۱. روزنامه حقیقت، ش ۴۱، س ۱۸، ۱۳۰۰، ص ۱.
۲. روزنامه ستاره ایران، ش ۲۵، ۲۳ شوال ۱۳۳۵ قمری، ص ۴.

بود که دو تایی دیگر یکی قرائت‌خانه مجانی مال روس‌ها حاوی همه قسم جراید، دیگری قرائت‌خانه اتحاد ملی متعلق به چند نفر ترک قفقازی حاوی جراید ترکی و فارسی است.^۱

۱۰. قرائت‌خانه اتفاق

اخطار و بشارت

خاطر عموم معارف‌پروران را مستحضر می‌نماید در خیابان فرمانفرما، جنب مهمان‌خانه اقتصاد به تازگی قرائت‌خانه‌ای به نام اتفاق دایر گردیده و همه نوع کتب علمی و ادبی و اخلاقی و تاریخی و رمان و جراید مجلد و جراید داخله برای قرائت مجاناً حاضر است. کتب ذیل در قرائت‌خانه مزبور به فروش می‌رسد:

روکامبول دوره ۵ جلد، تاجگذاری شاه سلیمان، تاورنیه، کورس، سرآنتوان شرلی.

در خاتمه از مدیران محترم جراید مرکزی که تابه حال جراید خودشان را برای قرائت‌خانه ما ارسال فرموده‌اند تشکر می‌نمایم.

از طرف شرکاء، مدیر محمد^۲

اخطار

قرائت‌خانه اتفاق واقع در خیابان فرمانفرما، جنب مهمان‌خانه اقتصاد همه روزه از چهار ساعت به ظهر الی ظهر و از سه بعدازظهر الی یک ساعت و نیم از شب [گذشته] مفتوح و از جمیع آقایانی که مایل به قرائت جراید و کتب مفیده باشند مجاناً پذیرایی می‌شود.

۱. همان، ش ۲۸، ۲۹ شوال ۱۳۳۵ قمری، ص ۳.

۲. رونامه سیاست، ش ۱۲، س ۱۷، ۱۷، ۱۳۰۰، ص ۳.

معارف پرووران را بشارت

برای تکمیل خدمت به معارف، کلاس دروس السنه خارجه، فرانسه، انگلیسی برای اکابر در قرائت‌خانه اتفاق دایر گردیده، داوطلبان می‌توانند همه روزه اسامی خود را در دفتر قرائت‌خانه ثبت و پس از تکمیل عده شروع به تحصیل نمایند.

دفتر قرائت‌خانه اتفاق^۱

بشارت

قرائت‌خانه اتفاق

از ابتدای تأسیس مؤسسه فوق همیشه در نظر داشتم که هرچه ممکن است با وجود موانع گوناگون حتی المقدور خدمات خود را توسعه داده و قرائت‌خانه را به صورت اساسی تری جلوه‌گر سازم. تا به حال که هفت ماه از تأسیس آن می‌گذرد به قدر قوه در فراهم آوردن لوازم اولیه کوشیده و حال چون مکان آن را برای انجام خیالات خود محقر دیدم محل آن را به بالاخانه‌های پست‌خانه واقعه در همان خیابان فرمانفرما، مقابل خیابان آرامنه نقل نموده و کلاس دروس خارجه را هم بدان ضمیمه نموده و به عون‌الله تعالی به زودی کلاس اکابر مجانی هم باز خواهد نمود. ضمناً برای تفریح دماغ به تأسیس یک کلوپ فوتبال برای رفقای محل و آقایانی که مایل به دخول باشند، اقدام نموده و از خداوند یاری و از هموطنان حسن استقبال را خواهانیم. امیدوارم به واسطه استفاده از مؤسسات فوق بیش از پیش مرا شایق نموده و در رفع نواقص آن با حقیر همراهی فرمایند.

محمد رمضانی، صاحب و مؤسس قرائت‌خانه اتفاق^۲

۱. روزنامه شفق سرخ، ش ۴۷، ۲۰ سرطان ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. هفته‌نامه افق روشن، ش ۴، ۲ میزان ۱۳۰۱، ص ۲.

سؤال از ریاست محترم پست شهری

علت نرسیدن جراید و مکاتیب شهری چیست؟ و چرا آن‌هایی را هم که می‌رسانید آن هم پس از چند روز کثیف و پاره است.

یا فوراً درصدد علاج برآیند یا مجبوریم به مقامات عالی‌تر شکایت نمائیم.

محمد رضانی - مؤسس قرائت‌خانه اتفاق^۱

اعلان

دروازه قزوین، کلاس اکابر قرائت‌خانه اتفاق همه اوقات دایر است. معلم فرانسه مسیو ژوزف اوس‌یرف. ادبیات فارسی، حساب و غیره نیز تدریس می‌شود.^۲

[اعلامیه ادامه فعالیت]

قرائت‌خانه اتفاق واقع در خیابان فرمانفرما همه‌روزه مفتوح و عموم می‌توانند از مؤسساتش مجاناً استفاده نمایند.

محمد رضانی، مؤسس قرائت‌خانه اتفاق^۳

اخطار

قرائت‌خانه اتفاق به مناسبت عدم استفاده مردم از مؤسساتش مبتذل [شده] و مورد استفاده‌های نامشروع واقع شدن قرائت‌خانه، منحل شد و در عوض کتاب‌خانه شرق تأسیس شد.

محمد رضانی^۴

۱. همان، ش ۱۰، ۲۷ عقرب ۱۳۰۱، ص ۲.

۲. روزنامه ستاره شرق، ش ۱۰، س ۱، ۱۱ قوس ۱۳۰۱، ص ۴.

۳. روزنامه اتحاد، ش ۲۶۸، ۱۶ قوس ۱۳۰۱، ص ۱.

۴. هفته‌نامه شمس، ش ۲۰، س ۱، ۸ حوت ۱۳۰۱، ص ۴.

۱۱. قرائت‌خانه اتفاق جوانان کارگر

قرائت‌خانه اتفاق جوانان کارگر مجانی است.

قرائت‌خانه ما که واقع در خیابان لاله‌زار، عمارت فوقانی مقابل اداره ارزاق، جنب اداره جریده (ماه نو) است، همه روزه از سه ساعت به ظهر الی ظهر و از سه ساعت به غروب الی دو ساعت از شب گذشته مفتوح و کلیه جراید و مجلات مرکزی و ولایتی به ضمیمه برخی از مطبوعات خارجه از قبیل فرانسه و انگلیسی و عربی و غیره موجود است.

اریاب اطلاع و علاقه‌مندان به مطبوعات و معارف می‌توانند مجاناً از قرائت و مطالعه آن استفاده نموده و قریباً کتب مفیده علمی و رمان‌های مختلفه اخلاقی و اجتماعی نیز تهیه شده، خوانندگان از قرائت آن محفوظ خواهند شد.

به زودی در صدد افتتاح بوفه و تکمیل نواقص قرائت‌خانه خواهیم بود.

مدیر قرائت‌خانه، محمد حاجی‌زاده^۱

اطلاع

نظر به این‌که از طرف جمعیت مقدس اتفاق جوانان کاسب و کارگر، چندی قبل قرائت‌خانه در خیابان لاله‌زار، عمارت‌های فوقانی تأسیس شده است، و برای رفاهیت و آسودگی یک نفر مدیر داخلی لازم بود. لذا آقای میرزا محمد حاجی‌زاده کاشانی بدین سمت انتخاب شد و اعلاناتی به امضای مشارالیه در جراید درج گردید.

از قراری که شنیده می‌شود، محمدخان نامی که سابقاً در اداره حیات‌جاوید فراش بوده است، در بعضی مقامات خود را به مدیریت قرائت‌خانه و غیره معرفی کرده.

۱. روزنامه شفق سرخ، ش ۹۴، ۶ قوس ۱۳۰۱، ص ۴.

در این موقع لازم است به اطلاع عموم برساند که مقصود از محمدخان مذکور است. و هرجایی که خود را حتی به استخدام این اداره هم معرفی کند، کذب و بی اعتبار خواهد بود.
(دفتر قرائت خانه اتفاق جوانان کاسب و کارگر)^۱

قرائت خانه اتفاق جوانان کارگر نمایش می دهد
رفقا، کارکنان ما یعنی در حقیقت مستخدمین شما تصمیم کرده اند برای ادامه حیات خود نمایشی دهند. ما برای مرتفع ساختن بعضی موانع موجود حاضر شده ایم به سبک نوین نمایش نوروز و جمشید جم را که شاید بهترین پسی است که از طرف جوانان متجدد و منورالفکر تهیه شده است بدهیم، مساعدت کنید. تنها استظهار ما هم از اول هم عالیه رفقا بوده، امیدواریم اشتباه نکرده باشیم. وقت نمایش نوروز، شب نوروز است. پروگرام آن در جراید مفصلاً شرح داده خواهد شد.
دفتر قرائت خانه اتفاق جوانان کارگر^۲

قرائت خانه اتفاق جوانان کاسب و کارگر واقع در عمارات فوقانی خیابان لاله زار (مقابل اداره ارزاق) همه روزه از چهار به ظهر الی دو ساعت از شب گذشته مفتوح و کلیه جراید داخله و خارجه مخصوصاً جراید مجلات افغانستان و روسیه که بهترین و دارای تصاویر و گراور نمایندگان و مشاهیر دنیا است موجود و برای مطالعه عموم رفقای کارگر مجانی است. و نیز کلاس اکابر برای تدریس السنه داخله و خارجه شب ها دایر است.

دفتر قرائت خانه اتفاق جوانان کارگر^۳

۱. روزنامه قانون، ش ۷۰، س ۲، ۱۷ جدی ۱۳۰۱، ص ۴.
۲. روزنامه اتحاد، ش ۲۸۰، س ۱، ۲۸ جدی ۱۳۰۱، ص ۴.
۳. همان، ش ۲۹۶، ۲۵ دلو ۱۳۰۱، ص ۴.

گراور مشاهیر شما را متعجب می‌کند

مؤسسين قرائت‌خانه اتفاق جوانان کاسب و کارگر برای راحتی عموم، مخصوصاً رنجبران و زحمتکشان ایران وسایل اولیه قرائت‌خانه را مهیا کرده مقداری از جراید و مجلات مصور روسی و افغانی که دارای تصاویر مشاهیر رجال عالم است گردآورده در معرض استفاده عموم گذاشته است. و نیز بولت قریب کرده با کمال نظافت به واردین محترم تقدیم می‌شود. برخلاف سابق مرتباً همه روزه از پنج به ظهر تا سه از شب گذشته مفتوح خواهد بود.

دفتر قرائت‌خانه^۱

۱۲. قرائت‌خانه احمدیه

تلگرافات داخلی، مورخ دهم جوزا، ۹ شعبان
تربت: دو شب قبل جهت افتتاح قرائت‌خانه احمدیه چراغانی مفصلی بود. از طرف حکومت و اهالی اعانه جمع‌آوری شده است.^۲

۱۳. قرائت‌خانه اردبیل

[گزارشی خبری]

آیت‌الله اردبیلی پارسال [۱۳۰۰] پس از مراجعت از عتبات به اردبیل که به مدت دو سال از طرف دولت تبعید شده بود، به محض ورود مدارس دولتی و قرائت‌خانه اردبیل را که آقایان قائم‌مقامی و طالقانی و بعضی از رؤسای دوایر دولتی آن‌جا در نتیجه زحمات بی‌شمار موفق به تأسیس

۱. هفته‌نامه انعکاس، ش ۷، ۲۱ حوت ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. روزنامه ایران، ش ۸۳، ۱۰ شعبان ۱۳۳۵ قمری، ص ۲.

آن شده بودند، به مریدان عوام خود امر نمود که آن‌ها را غارت و از میان بردارند. مریدان عوام نیز به امر آیت‌الله اطاعت و مدارس و قرائت‌خانه را غارت و شاگردانش را سفیل و سرگردان کردند.^۱

۱۴. قرائت‌خانه اسلامی

از تویسرکان

جدیداً قرائت‌خانه اسلامی به مدیریت آقای نجفی در تویسرکان مفتوح شده است.^۲

۱۵. قرائت‌خانه اسلامی

۱. قرائت‌خانه اسلامی واقع در خیابان چراغ برق کوچه مسجد سراج‌الملک جنب حمام نظامیه از صبح الی سه ساعت از شب گذشته برای استفاده عموم مفتوح است.
۲. از مدیران جراید مرکزی و ولایات مستدعی است برای ترویج معارف از فرستادن یک شماره روزنامه برای این مؤسسه ملی مضایقه نفرمایید.

(مؤسس علی)^۳

قرائت‌خانه اسلامی

۱. قرائت‌خانه اسلامی واقع در خیابان چراغ برق، مسجد سراج‌الملک،

۱. روزنامه حقیقت، ش ۸۶، س ۸، ۱ جوزا ۱۳۰۱، ص ۱.

۲. هفته‌نامه شمس، ش ۲۰، س ۸، ۱ حوت ۱۳۰۰، ص ۲، ۱۱ رجب ۱۳۴۱ ق.

۳. هفته‌نامه جنت، ش ۴۳، س ۳، ۲۰ سرطان ۱۳۰۲، ص ۲.

کوچهٔ وقفی نمرهٔ ۲ از صبح الی سه ساعت از شب گذشته برای استفادهٔ عموم مفتوح است.

۲. از مدیران محترم جراید مرکزی و ولایات متمنی است برای ترویج معارف از دادن یک شماره روزنامه برای این مؤسسهٔ ملی اجاراً مفتخر فرمایند. مؤسس حاجی محمد شهریار^۱

۱۶. قرائت‌خانهٔ اسلامیة

قرائت‌خانهٔ اسلامیة بوشهر که چند سال قبل به سعی و همت چند نفر از غیرتمندان ترقی‌خواه دایر و پس از چندی از بی‌همتای اهالی بسته شد و چندی قبل به همت و کوشش آن جوان معارف‌دوست [میرزا موزس‌خان] مجدداً روی اصول و اساس صحیح دایر گردیده. آن هم شرحی جداگانه دارد.^۲

۱۷. قرائت‌خانهٔ اسلامیة

مستدعیم مقالهٔ ذیل را برای استحضار هموطنان مخصوص مدیران محترم جراید به‌نام خدمت به معارف در روزنامهٔ ملی خود امر به درج فرمایید. جای هیچ تردید و شکی نیست که ترقی و تعالی ایران کنونی جز به تعمیم و تزریق علم و معارف امری مستحیل و غیرممکن است. از این رو عقیدهٔ دانشمندان این است که هر فردی از افراد باید در بسط معارف و علوم بذل جهد نموده تا بتواند از عدهٔ جهال تقلیل و به عدهٔ

۱. هفته‌نامهٔ عصر نهضت، ش ۶، س ۲، ۲۸ سرطان ۱۳۰۳، ص ۲.

۲. هفته‌نامهٔ مظفری، ش ۵، س ۵، ۱۱ رجب ۱۳۲۹ قمری، صص ۱۱ و ۱۲.

منورین افزوده کنید. بنابراین هر انسانی که خیرخواه توده ملت باشد موظف است در حدود مکنت خود برای اجرای امر فوق کمال سعی و کوشش را ابراز داده تا بتوان به حسن آتیه وطن عزیز امیدوار شده و به طور راستی ترقی آن را انتظار داشت. شهر جهرم که از نقاط مهم فارس و به طور تقریب مسکن (۳۰) هزار نفوس است تاکنون از داشتن یک باب قرائت‌خانه که بهترین وسیله ابتباه و بیدار کردن ملت است بی بهره بود. تا مدتی قبل که به کمک و مساعدت معنوی معارف دوست یک باب قرائت‌خانه مجانی عمومی پس از تهیه مقدار مهمی لوازم از اثاثیه و کتب علمی - اخلاقی - رمان مفتوح شد و همه روزه بلا استثناء از دو به غروب تا سه و نیم از شب برای استفاده هموطنان مهیا و گشوده است. واضح است یک نفر مؤسس بیچاره این قرائت‌خانه پس از تحمل و خسارات و تصدی زحمات از تدارک لوازم و مخارج یومیه قادر بر مشترک شدن مطبوعات عام‌المنفعه برای مطالعه ابناء وطن عزیز خود نخواهد بود. از آقایان مدیران محترم جراید و مجلاتی که سرلوحه آمال آن‌ها اشاعه معارف و ارتقای ابناء وطن است تمنا می شود که نسبت به اهالی بیچاره دور از مرکز جهرم بذل مساعدت فرموده و بر ارسال یک نمره از مطبوعات خود آنان را رو به جاده مدنیت سوق دهند.

آدرس: جهرم قرائت‌خانه اسلامی^۱

۱۸. قرائت‌خانه عمومی امید ترقی

قابل توجه مدیران جراید مرکز و ایالات و ولایت
در سایه توجهات معارف خواهان و در اثر زحمات یک عده از
جوانان، یک باب قرائت‌خانه به نام (قرائت‌خانه عمومی امید ترقی) در

۱. روزنامه اطلاعات، ش ۵۴۳، ۳ مرداد ۱۳۰۷، ص ۴.

انزلی مفتوح، اینک از مدیران جراید تقاضا می‌شود که هر یک از شماره روزنامه خود را مرتباً به این قرائت‌خانه جمعیت ارسال داشته و این جمع را مفتخر سازند.

هیأت امید ترقی^۱

۲۰ و ۱۹. قرائت‌خانه انجمن جاوید و قرائت‌خانه انجمن

عباسی

سه سال قبل [حدود اواخر سال ۱۳۲۵ قمری] یک نفر از وطن‌خواهان با زحمات زیاد مرحوم امین‌التجار را برای خدمات ملت حاضر کرده و از اقدامات امین‌التجار در عباسی [تأسیس] انجمنی موسوم به جاوید انعقاد یافت. در عرصه قلیل، خدمات زیاد به ملت کرده دبستان جاوید با دو هزار تومان سرمایه مفتوح، قرائت‌خانه‌ای شامل پانصد جلد کتاب افتتاح یافت [...] بعد از داهیة کبری یعنی انهدام مجلس شورا حکومت بنادر انجمن و قرائت‌خانه را توقیف کرده و فقط دستان را آن هم با یک حالت زبون باقی گذارد که به همان حالت باقی است. [...]

سال گذشته [اواخر سال ۱۳۲۷ قمری] چون هواخواهان ایران مأیوس از جلب نتیجه از اقدامات امین‌التجار گردیده، بعد از کنکاش چند، ترتیب دیگر چیده که انجمنی بین غربا ایجاد کنند. چون که بومی‌ها در آن موقع حاضر به عضویت نبودند. چنانچه یک نفر از اعیان این جا عنوان کرده که این بچه‌بازی‌ها مرتفع و استبداد ایران باز مراجعت می‌نماید و ما آسوده می‌شویم. انجمنی ترتیب یافت موسوم به انجمن عباسی که به زبان خارجی کلپ عباسی ترجمه می‌شود مرکب از یک نفر رئیس و

۱. هفته‌نامه طلوع، ش ۴۴، س ۱، ۱۶ اسد ۱۳۰۳ به نقل از فریدون نوزاد، تاریخ نمایش در گیلان، رشت، نشر گیلکان - ۱۳۶۸ ص ۶۹.

چهار نفر اعضای معاون، با یک قرائت‌خانه محتوی کتب مفیده. و ریاست را برای مصونیت از تعرضات استبداد و ظلمه به مستر دکونیا وکیل آفیس گریپال تصویب کرده که بهتر از اغلب اهل این‌جا هوادار ایران و مشروطیت ایران است و معاونین همه ایرانی‌اند. محاورات سیاسی و ملکی ممنوع داشته فقط مقصد خود را نشر معارف قرار داده‌اند. ترتیب قبول اعضای تهذیب اخلاق و دیانت و امانت است. اشخاص متمدن صحیح موجوده در عباسی حال، اعضای این هیأت‌اند.^۱

۲۱. قرائت‌خانه بارفروش

[گزارش اصلاحات بلدیه در بارفروش]

۵. تکمیل اصلاحات لازمه و رفع نواقص خیابان‌های جدیدی که منتهی به محوطه قرائت‌خانه و میدان چراغ برق می‌شوند.
۶. احداث باغ ملی در اراضی سبزه میدان^۲

۲۲. قرائت‌خانه باقریه

قم

آقای حاجی متولی‌باشی قرائت‌خانه‌ای به اسم قرائت‌خانه باقریه مجاناً افتتاح فرموده انواع و اقسام کتب تاریخی و اخلاقی و حقوقی و رمان و غیره حاضر فرموده و عموم روزنامه‌جات که به فارسی طبع می‌شود برای قرائت‌خانه مزبور آبونه شده، حیاط مخصوص و مستخدمین متعدد و مصارف معینه برای این کار معین نموده و تمام را از جیب خود

۱. هفته‌نامه جبل‌المتین کلکته، ش ۱۷، ۱۸، ۲۰ شوال ۱۳۲۸ قمری، ص ۱۲.

۲. روزنامه اطلاعات، ش ۱۱۲۶، ۱۸ تیر ۱۳۰۹، ص ۲.

متحمل هستند تا اهالی و عابری‌ن را موجب بصیرت و اطلاعات گردد. روز شنبه هشتم شهر حال [صفر] با دعوت معاریف اهل قم قرائت‌خانه مزبور افتتاح شد. اعضای اداره ایران‌نواز حسن اقدامات جناب معظم در تکمیل اساس مدرسه باقریه و افتتاح و تکمیل قرائت‌خانه باقریه متشکر و این افتتاح را تبریک می‌گویند. خوب است در این صورت که جناب معظم این اقدام را فرموده و همچو مخارجی را تحمل می‌کنند اهالی قم هم از رفتن و خواندن مضایقه نکنند. از قرار مسموع جناب معظم یک دستگاه مطبوعه سنگی هم برای قم خواسته‌اند.^۱

۲۳. قرائت‌خانه بشرویه

اعلان

چون قرائت‌خانه بشرویه در شرف افتتاح است از آقایان ارباب جراید تقاضا می‌شود که یک نمره از جراید خودشان را جهت قرائت‌خانه مزبوره مرحمت فرمایند.^۲

۲۴. قرائت‌خانه بلدیه

به قراری که اطلاع یافته‌ایم آقای کفیل اداره بلدیه تصمیم گرفته‌اند یک باب قرائت‌خانه در اداره بلدیه تأسیس نمایند که اشخاصی که مایل به قرائت روزنامه و مجلات و کتب باشند مجاناً به آنجا مراجعه نمایند و این چند روزه مشغول ترتیب کتاب و سایر لوازم قرائت‌خانه می‌باشند.^۳

۱. روزنامه ایران نو، ش ۱۵۰، س ۱، ۲۴ صفر ۱۳۲۸ قمری، ص ۴.

۲. روزنامه ایران، ش ۳۲۸، ۱۴ صفر ۱۳۳۷ قمری، ص ۲.

۳. همان، ش ۱۷۱۲، ۲۳ عقرب ۱۳۰۳، ص ۲.

۲۵. قرائت‌خانهٔ بلدیه

گزارش کفیل بلدیهٔ رشت

برای تأسیس قرائت‌خانه مبلغ سه هزار تومان تحویل اعضای نشر معارف گیلان داده شد که هرچه زودتر شروع به عمل نموده و قرائت‌خانه را برای استفادهٔ عمومی تأسیس و افتتاح نمایند.^۱

۲۶. قرائت‌خانهٔ بلدیه

[قرائت‌خانه بلدیه تهران]

بلدیهٔ تهران اخیراً درصدد تأسیس یک باب قرائت‌خانه برآمده که در عمارات بلدیه واقع در خیابان پهلوی قرائت‌خانهٔ مزبوره را دایر نمایند. کلیهٔ مجلات و جراید داخله و خارجه برای قرائت‌خانه خواسته شده و به‌زودی افتتاح خواهد شد.^۲

[مقاله‌ای با عنوان «رستوران بلدیه»]

در انتهای خیابان پهلوی جنب قرائت‌خانهٔ بلدیه عمارت باشکوهی را مشغول ساختمان می‌باشند که در آتیه مجلل و باشکوه‌ترین رستوران‌ها در آن‌جا افتتاح خواهد شد.^۳

۲۷. قرائت‌خانه عمومی بنی اسرائیل

[نامهٔ منشیان... یهودیان در همدان کتاب‌خانه و قرائت‌خانهٔ عمومی با مدرسهٔ اکابر عمومی دارند. [...]]

۱. روزنامهٔ اطلاعات، ش ۲۹۱، ۲ شهریور ۱۳۰۶، ص ۳.

۲. همان، ش ۱۳۲۱، ۲۵ اردیبهشت ۱۳۱۰، ص ۳.

۳. همان، ش ۱۴۳۲، ۱۲ بهمن، ۱۳۱۰، ص ۲.

نایب منشی کتاب‌خانه عمومی بنی اسرائیل، ابراهیم عزیز،
نایب‌رئیس قرائت‌خانه عمومی بنی اسرائیل: ما شیخ دانیال ابی.^۱

۲۸. قرائت‌خانه بوشهر

بوشهر: [۱۲ حوت ۱۳۰۰]

... دوم مدرسه دبستان فردوس است که دارای چهار کلاس و یک قرائت‌خانه عمومی است. و قرائت‌خانه بنادر منحصر است به همین، چون از دخالت کارکنان خارجه مصون است البته ترقی دارد. کفیل اداره معارف در کار تأسیس یک مدرسه است که مخارج فقط از اهالی دشتی داده شود. تا حال تقریباً سیصد تومان جمع کرده است. تیاتر به کلی وجود ندارد.^۲

۲۹. قرائت‌خانه پرویزیه

بشارت

این اوقات از همت و معارف‌خواهی آقای پرویزخان حکومت رامهرمز یک باب قرائت‌خانه موسوم به (پرویزیه) در رامهرمز تأسیس گشته. مدیران محترم جراید را است که نظر به معارف‌پروری که دارند هر کدام بذل مساعدت فرموده یک نمره از جریده خود را هر هفته به این قرائت‌خانه ارسال فرمایند.

نماینده معارف عربستان^۳

۱. روزنامه ایران نو، ش ۱۳، س ۲، ۱۷ رمضان ۱۳۲۸ قمری، ص ۴.

۲. روزنامه حقیقت، ش ۵۵، ۱۷ حمل ۱۳۰۱، ص ۳.

۳. روزنامه ایران، ش ۴۳۸، ۴ رجب ۱۳۳۷ قمری، ص ۳.

۳۰. اعلان قرائت‌خانه پروین

در این قرن بیستم که انوار علوم و معرفت تمام صحاری لم‌یزرع آفریقا و قتل جبال هیمالیا را منور ساخته و کلیه ملل عالم به قوه برقی به سوی شاهد مقصود یعنی سعادت نوع بشر به وسیله علم و تمدن پیش می‌روند، مشاهده اوضاع جگرخراش و اسف اشتغال جهالت سرزمین تاریخی ایران برای حساسین این مرز و بوم بی‌نهایت صعب و قلب هر باوجدانی را برای خدمت به مملکت تشویق می‌نماید که حتی المقدور در ایفای وظایف ملیه دامن همت به کمر زده، مردانه وار قدم به عرصه خدمتگذاری نهاده و دشمن جهل و نادانی را از ملک نیاکان براندازند.

چون به عقیده عقلا و فلاسفه عالم، نشر و توسعه معارف یگانه وسیله ترقی هر مملکتی می‌باشد لذا این بندگان با مساعدت جمعی از معارف‌پروران در صدد تأسیس یک باب کتاب‌خانه و قرائت‌خانه مجانی افتاده، با بضاعت مزاجه ولی با قلب مملو از امیدواری و شغف حاضر به تأسیس این مؤسسه مقدسه گشته، از پانزدهم برج میزان قرائت‌خانه‌ای به نام "پروین" افتتاح می‌شود که در واقع مظهر همت و معارف‌پروری و افتخار شهر خوی خواهد گردید. بنابراین توجه و مساعدت افکار عامه را به سوی این نیت پاک منعطف داشته، عموم محترمین و تجار و اعیان و سایر طبقات ولایت خوی را مستحضر می‌داریم که برای اشتراک در این افتخار تاریخی نام نامی خود را ثبت دفتر معارف فرموده و با تأدیه یک تومان برای تمام مدت عضویت و ماهی سه قران شهریه عضویت افتخاری این مؤسسه را قبول فرمایند. ضمناً از حضرات مدیران محترمین جراید ملی تمام ایران نیز استدعا که در صورت امکان یک نمره مجانی والا با تخفیف نصف قیمت آبونه سالیانه جریده شریفه خود را به عنوان این قرائت‌خانه ارسال و عالم

معارف خوی را قرین تشکر و امتنان فرمایند. هر یک از محترمین نیز کتابی اهدا فرمایند به اسم و رسم ایشان در کتاب‌خانه ضبط خواهد شد. سلخ محرم ۱۳۴۱، خوی

هیأت مؤسس قرائت‌خانه

میرزا علی اصغر خان "موثق"، میرزا حسین خان "شکوهی"، دکتر محمد حسین خان، شیخ علی خان^۱

[مراسم افتتاح]

۲۸ شهر ربیع‌الاول ۱۳۴۱ [ق برابر اواخر عقرب ۱۳۰۱]

[...] اخیراً در سایه جدیت و همت چند نفر جوانان آزادی‌خواه یک باب قرائت‌خانه در خوی به نام (پروین) تأسیس شده است. اشعار ذیل را آقای میرزا کاظم خان مشاور شیرازی انشاء نموده و در روز افتتاح قرائت‌خانه سروده‌اند:

مژده ای دل فصل باغ و دور نسرین گشته است
زیب اندام معارف نور پروین گشته است
آن معارف‌خواه عارف زین خیر، خورسند و شاد
بر عوامان بی‌نهایت باعث کین گشته است
شهر خوی برخود بی‌الد زین اساس علم و فضل
از شعاع و نور پروین نور آیین گشته است
شخص عارف می‌کشد رنج و تعب از بهر علم
عادت عامی به کوکائین و مرفین گشته است
جاهل ایرانی ز فرط جهل، بر اشتر سوار
در اروپا آلت نقاله زیپلین گشته است

۱. روزنامه شفق‌سرخ، ش ۸۰، ۲۶ میزان ۱۳۰۱، ص ۴.

آن‌که فرموده اطلبوا العلم یقین دان ای مشار
ملتفت بر آیه لوکان بالسنین گشته است
کوشش ای ایرانیان در راه علم و معرفت
وقت جانبازی به راه دین و آیین گشته است^۱

۳۱. قرائت‌خانه پهلوی

از اقدامات یگانه معارف‌خواه آقای سلطان‌ملک محمودخان حکمران
نظامی جهرم قرائت‌خانه‌ای به نام یگانه حیات‌بخش ایران حضرت
اشرف آقای سردار سپه تأسیس شده. خواهشمند است از ارباب جراید
مرکز و ایالات که از فرستادن یک شماره مجانی برای این مؤسسه
خیریه دریغ ندارد.

مدیر قرائت‌خانه پهلوی - محمدحسن جهرمی^۲

۳۲. قرائت‌خانه پهلوی

[قوچان]

دیروز عصر با حضور حکومت و رؤسای دوایر و علما و تجار و
محترمین قرائت‌خانه پهلوی افتتاح و جشن باشکوهی از طرف هیأت
مؤسسه منعقد، رئیس پست و تلگراف نطق مفصلی مبنی بر فواید
قرائت‌خانه ایراد و مجلس به دعاگویی ذات مقدس شاهانه ختم
گردید.^۳

۱. روزنامه اتحاد، ش ۲۷۰، ۲۱ قوس ۳۰۱، ص ۳.

۲. روزنامه ایران، ش ۱۵۵۹، ۷ حوت ۱۳۰۲، ص ۴.

۳. روزنامه اطلاعات، ش ۱۳۸۱، ۱۳ مرداد ۱۳۱۰، ص ۲.

۳۳. قرائت‌خانه تأثر ملی

شب دوشنبه سیم ذی‌حجه تأثر ملی باز بود و جمعیت مثل شب‌های پیشین و بلکه بیش‌تر بدانجا روی آورده بود. بلیط‌ها را دم در ورود ممیزی می‌کردند. در سرسرا و در سایر اطاق‌ها آدم پر بود. حتی در قرائت‌خانه با همه واهمه و خوفی که اهالی ایران از مطبوعات دارند، جمعیت زیاد [بود] می‌گفتند که فقط شب‌های تأثر گذر چند نفر بدانجا می‌افتد و الا در باقی ایام به امکنه جادوگر ده می‌ماند که همه می‌دانند ولی کسی قدم بدانجا نمی‌گذارد.^۱

۳۴. کتاب‌خانه و قرائت‌خانه دولتی

اعلان از تبریز

عامه اهالی محترم را مژده و بشارت می‌دهد که برحسب امر صادره از مقام وزارت جلیله معارف دامت شوکته یک باب کتاب‌خانه و قرائت‌خانه دولتی در اداره ایالتی معارف افتتاح یافته و بدین وسیله هریک از اهالی محترم این شهر می‌توانند همه روزه از چهار به ظهر تا ظهر و از دو بعدازظهر تا یک [ساعت] به غروب مانده به میل و اختیار خود در این مؤسسه عالی حضور به هم رسانیده، با مراعات نظام‌نامه داخلی آن مجاناً از کتب و روزنامه‌جات موجوده استفاده نمایند. به‌علاوه هریک از آقایان مایل شوند در تکمیل و تحکیم این بنای خیر که یگانه پایه و بنیان امیدبخش علم و ادب است با اتحاف کتب مفیده اعانتی کرده باشند، ممکن است در ظهر همان کتب اتحافیه شرحی مبنی بر اختصاص و انحصار آن‌ها به کتاب‌خانه مزبوره به امضای خود

۱. روزنامه آفتاب، ش ۲۴۴، ۸ ذی‌حجه ۱۳۳۱ قمری، ص ۱.

مرقوم داشته و نیز علاوه بر قبض رسمی که داده خواهد شد، اسم خود و کتب را در دفتر مرتب و منظم آن جا ثبت و ضبط نمایند.

به تاریخ ۲۷ محرم ۱۳۴۰، مطابق ۷ برج میزان ۱۳۰۰
رئیس ایالتی معارف و اوقاف آذربایجان، محمدعلی تربیت^۱

تأسیس قرائت‌خانه دولتی

رئیس معارف آذربایجان کتاب‌خانه و قرائت‌خانه‌ای به نام کتاب‌خانه و قرائت‌خانه دولتی تأسیس نموده و مقداری کتاب هم برای استفاده عمومی به کتاب‌خانه مزبور هدیه کرده‌اند.^۲

[به نقل از فهرست بودجه تفصیلی وزارت معارف در سال ۱۳۰۹]

[...] اعتبار قرائت‌خانه و کتاب‌خانه دولتی [تبریز] ۵۰ تومان^۳

کتاب‌خانه و قرائت‌خانه تبریز

از آذربایجان اطلاع می‌دهند، نظر به این‌که وضعیت کتاب‌خانه و قرائت‌خانه بایستی اصلاح شود و محل آن را تغییر دهند، رئیس معارف آذربایجان از چندی به این طرف مشغول اقدامات اساسی بودند که محلی مناسب برای این کتاب‌خانه ترتیب دهند و برای این اقدام جمعی از رجال و وجوه اهالی و علاقه‌مندان معارف را شب جمعه ۲۴ بهمن ماه به دارالعلمین دعوت نمودند و فرمانده قوای شمال غربی و آقای رئیس نظمی و جمعی از روساء و تجار حاضر شدند. آقای رئیس معارف نطقی ایراد نمودند و پس از ایراد نطق آقایان متعهد شدند که در خارج

۱. روزنامه گلشن، ش ۱۹، ص ۵، ۳۰ میزان ۱۳۰۰، ص ۴.

۲. روزنامه ایران، ش ۱۰۰۲، ۳۰ عقرب ۱۳۰۰، ص ۲.

۳. روزنامه اطلاعات، ش ۱۱۳۰، ۲۱ تیر ۱۳۰۹، ص ۳.

مبلغی از علاقه‌مندان جمع‌آوری نموده که کم‌تر از سه هزار تومان نشود و کفایت بنای مخصوص به کتاب‌خانه را نماید و محل این بنا را ادارهٔ بلدیه مجاناً خواهد داد. با این نظریه موافقت حاصل شد و مقرر گردید کمیسیونی که قبلاً برای این امر تشکیل یافته بود با چند نفر از اعضای دیگر نیز تکمیل شده و اقدامات خودشان را مداومت نمایند. اسامی اعضای کمیسیون منتخب به قرار ذیل می‌باشد:

آقای سرهنگ دیبا رئیس ارکان حرب شمال غربی - آقای رئیس نظمیه - آقای سردار فاتح - آقای امین اعظم - آقای بوداغیاسی - آقای صفوت - آقای امیرخیزی - آقای احمدآقا وهاب‌زاده - آقای حاجی محمد صادق آقای خرازی - آقای بادامچی - آقای نخجوانی - آقای اتحاد - حاجی میرزا محمدحسین - آقای حاجی محمدرضا اردبیلی و اعضای کمیسیون قبل از همه اعانات خودشان را تقدیم داشته‌اند و تا حدود ۲۵۵۰ قران داده‌اند.^۱

هفتاد فقره از جراید و مجلات کشور به کتاب‌خانه و قرائت‌خانهٔ دولتی تربیت تبریز اهدا می‌شود. از آقایان مدیران جراید و مجلات و نویسندگان تقاضا می‌شود که نسخه‌ای از روزنامه‌ها و آثار خود را به این بنگاه ملی ارسال فرمایند.^۲

۳۵. قرائت‌خانهٔ تربیت

اعلان

لاتار کتاب‌خانه و قرائت‌خانهٔ مدارس تربیت جمعه هفتم ربیع‌الثانی

۱. روزنامهٔ اطلاعات، ش ۱۲۶۶، ۵ اسفند ۱۳۰۹، ص ۳.

۲. هفته‌نامهٔ پند، ش ۴۴، ۲۵ خرداد ۱۳۲۴، ص ۸.

گذشته با حضور نماینده اداره حراج در مدرسه تربیت کشیده شد. صاحبان چهار نمره ذیل که تاکنون حق خود را مطالبه نکرده‌اند، باید بلیط خود را به دفتر مدرسه ارائه داده و وجه آن را دریافت دارند.

نمره ۵۸۸، نمره ۹۶۰، نمره ۳۹۰، نمره ۳۲۶
دو تومان، یک تومان، یک تومان، یک تومان

مدارس تربیت^۱

۳۶. قرائت‌خانه ترقی کارگران

معارف‌خواهان را بشارت

قرائت‌خانه ترقی کارگران که در خیابان چراغ‌برق بالاخانه‌های فوقانی مسجد مرحوم سراج‌الملک واقع است از روز بیستم مفتوح است و از ساعت (۴) به ظهر مانده تا دو از شب گذشته دایر خواهد بود و کلیه جراید یومیّه پایتخت از برای قرائت و فروش موجود است. از آقایان با کمال احترام بذیرایی می‌شود و از آقایان مدیران جراید هم مستدعی است که از فرستادن یک شماره جریده شریفه خود مضایقه نفرمود کارکنان این مؤسسه ملی را قرین افتخار فرمایند.

مؤسس و مدیر - محمود (فیروزبخت)^۲

اعلان

از ابتدای افتتاح قرائت‌خانه ترقی کارگران در نظر داشتیم که کلاس اکابر شبانه را دائر نمایم، اکنون به حول و قوه الهی، کلاس اکابر شبانه مفتوح، آقایان می‌توانند تشریف برده اسامی خودشان را بنویسند.

۱. روزنامه رعد، ش ۱۱۵، س ۹، ۱۵ جمادی‌الاول ۱۳۳۷ قمری، ص ۴.

۲. روزنامه کوشش، ش ۳، س ۱، ۱۷ جدی ۱۳۰۱، ص ۴.

آدرس: خیابان چراق برق، بالاخانه‌های فوقانی مسجد مرحوم سراج‌الملک.

(محمود فیروزیخت، مدیر قرائت‌خانه)^۱

هموطنان!! بالاخره برای توسعه قرائت‌خانه ترقی کارگران و تکمیل لوازم ضروری و وسائل تحصیل رفقای کارگر هیأت مؤسسه تصمیم به دادن نمایش نموده‌اند. عنقریب پروگرام نمایش را در جراید اعلان خواهند نمود. در خاتمه از قارئین محترم قرائت‌خانه مستدعی است شب‌های سه‌شنبه را به رفقای حزبی ما تخصیص داده کارکنان را از پذیرایی معذور بدارند.

دفتر قرائت‌خانه ترقی کارگران^۲

علاقه‌مندان به معارف را بشارت باد

که از تاریخ دو حوت (تدریس آسان) در تحت تعلیمات آقا ولی‌الله معارف شروع می‌شود. و هر آدم بی‌سوادی که حتی خواند (الف باء) را علم نتواند، یک ماه با آن وضع تدریسی که خود ایشان اختراع نموده‌اند، فارسی خوان خواهد شد. هرکس میل به چنین تحصیل آسانی داشته باشد همه روزه می‌تواند خود را به قرائت‌خانه ترقی کارگران معرفی نماید.

امید است که در تحت تعلیمات این‌طور جوانان حساس و علاقه‌مندان به معارف، این همه بدبختی‌ها که از جهل و بی‌علمی ناشی می‌شود مرتفع سازیم. در خاتمه تذکر می‌دهیم که کلاس اکابر، روس، انگلیسی و فرانسه شب‌ها دایر است.

محمود فیروزیخت - مدیر مؤسس^۳

۱. روزنامه قانون، ش ۷۹، س ۲، ۳۰ جدی ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. روزنامه کوشش، ش ۱۵، س ۱، ۱۶ دلو ۱۳۰۱، ص ۴.

۳. هفته‌نامه انعکاس، ش ۲، س ۱، ۷ حوت ۱۳۰۱، ص ۴.

قرائت‌خانه ترقی کارگران

قرائت‌خانه ترقی کارگران به قارئین محترم خود تذکر می‌دهد که قرائت‌خانه از اول ماه مبارک مرتباً از ۲ بعدازظهر الی ۶ از شب گذشته مفتوح خواهد بود و کلیه جراید یومیه مرکزی از برای قرائت موجود است.

آقایان را از برای استفاده کردن از جراید ملی دعوت می‌نماییم.
دفتر قرائت‌خانه ترقی کارگران^۱

اعلان - وسیله ترقی

چون علم یگانه وسیله ترقی است و این همه بدبختی‌های ایران و ایرانی به واسطه بی‌علمی است از این جهت برای تزریق علم وسایل خیلی آسانی تدارک نموده که اسم آن (تدریس آسان) است. و یک ماهه هر آدم بی‌سوادی که حتی (الف باء) را هم نتواند بخواند به این وسیله فارسی خوان خواهد شد. چنانچه از اعلانات اولیه تا حال این ادعا را به‌خوبی از عهده برآمده‌ایم.

اینک علاقه‌مندان به سعادت را دعوت به این کلاس نموده و به آن‌ها قول وجدانی می‌دهیم که در ظرف مدت معینه آن‌ها را فارسی خوان نماییم.

حق‌التدریس این کلاس پنج تومان است به سه قسط.

آدرس: خیابان چراغ برق.

دفتر قرائت‌خانه ترقی کارگران

اعلان نمره ۲۲

۱. هفته‌نامه آستانه رضویه، ش ۸، س ۱، ۲۸ حمل ۱۳۰۲، ص ۴.

۲. روزنامه دموکراسی، ش ۵، س ۱، ۶ ثور ۱۳۰۲، ص ۲.

تذکر و اعلان

کلاس (تدریس آسان) که به واسطه بعضی موانع تعطیل بود کمافی السابق مفتوح است و پروگرام سابق به موقع اجرا گذارده می‌شود. حق التدریس در یک ماه که فارسی خوان شود پنج تومان است.

در خاتمه تذکر می‌دهد که قرائت‌خانه مرتباً از ساعت (۸) تا (۲) و از (۲) الی (۹) مفتوح خواهد بود. البته هموطنان از این دو نعمت عظمی بهره‌مند خواهند شد.

آدرس: خیابان چراغ‌برق.

دفتر قرائت‌خانه ترقی کارگران^۱

۳۷. قرائت‌خانه ترقی

اخطار

از عموم آقایان مدیران محترم جراید و مجلات پایتخت و ولایات متمنی است لطفاً یک نسخه از نامه گرامی خودشان را محض خدمت به عالم معارف و مساعدت با یک مؤسسه نوزاد ملی مرتباً به آدرس (قرائت‌خانه ترقی لنگرود) ارسال فرمایید.

(از طرف مؤسسه قرائت‌خانه لنگرود)

م. جودی^۲

۱. همان، ش ۱۵، س ۱، ۶ جوزا ۱۳۰۲، ص ۲.

۲. هفته‌نامه نامه عمل، ش ۷، ۶ قوس ۱۳۰۱، ص ۴.

۳۸. قرائت‌خانه تصویر اخلاق

برای تنویر افکار و توسعه معارف قرائت‌خانه تصویر اخلاق در اداره اتحادیه جراید مرکزی واقع در خیابان ناصریه، کوچه حاجی نایب، نمره ۱۰ از تاریخ ۱۰ برج حوت ۱۳۰۱ افتتاح یافته و همه روزه از سه ساعت قبل از ظهر الی پنج ساعت بعد از ظهر برای مطالعه جراید داخلی و خارجی و استحضار از اخبار و اطلاعات تازه ایران و سایر ممالک باز است. از نمایندگان افکار عمومی مدیران محترم جراید تقاضا می‌شود محض معاونت به اساس معارف، یک شماره از جریده شریفه خود را به عنوان ذیل برای استفاده عموم ارسال فرمایند. خیابان ناصریه، کوچه حاجی نایب، نمره ۱۰، قرائت‌خانه تصویر اخلاق. مدیر قرائت‌خانه تصویر اخلاق^۱

۳۹. قرائت‌خانه تهذیب

چون راه ارتقا و تکامل نوع انسانی در تربیت و تعلیم است و به واسطه تهذیب اخلاق می‌توان به مقصود نائل شد، طریقه حصول آن ایجاد مکاتب و قرائت‌خانه‌ها است. برای این‌که اشخاصی هم که دارای کم‌وبیش اطلاعاتی هستند و به واسطه بی‌قیدی و عدم توجه رفته‌رفته حالت خود را از دست ندهند، به تحریک و تشویق جمعی از جوانان معرفت‌خواه، موفق به تأسیس قرائت‌خانه گردیده. این است که به وسیله این مختصر، خاطر مدیران محترم جراید و مجلات ایران را زحمت داده که از این تاریخ یک نمره از اوراق خود به اسم قرائت‌خانه مذکوره مرحمت نمایند.

۱. هفته‌نامه انعکاس، ش ۷، ۲۱ حوت ۱۳۰۱، ص ۴.

و نیز قرائت‌خانه در صورت [درخواست] ادارات مزبوره مخبری و وکالت جراید و مجلات مرحومه را به عهده گرفته و بدون اخذ دیناری ارسال اخبارات و ترغیب مردم را در اشتراک آن روزنامه به عمل خواهد آورد.

مدیر قرائت‌خانه تهذیب - میرحسین حجازی^۱

... رئیس معارف جدید چندین قدم برداشته ولی چون عملی نشده نمی‌توان از حالا صدق عملیات او را در تحت ملاحظه درآورد. تا فرود آمدن قدم چه بروز دارد. فعلاً در ملایر یک مدرسه دولتی یک آمریکایی و یک ملی و سه مکتب‌خانه موجود است.

قرائت‌خانه یک باب به نام تهذیب پنج ماه است دائر شده (ولی اغلب ادارات جراید برای خدمت به معارف روزنامه نمی‌فرستند).^۲

به مرحمت آقای سلیمان میرزا، مقام مقدس دارالشورا، کپیه ایران، قانون، حقیقت، از توقیف جراید متأثر است.

قرائت‌خانه تهذیب^۳

اعلان

از طرف قرائت‌خانه تهذیب ملایر

با آن‌که از طرف تهذیب ملایر کراراً، کتباً و اطلاعاً از مدیران محترم جراید درخواست بذل کمک، که عبارت از ارسال یک نمره روزنامه

۱. روزنامه ایران، ش ۹۷۷، ۲۶ سنبله ۱۳۰۰، ص ۴.

۲. روزنامه حقیقت، ش ۳۶، ۱۲ حوت ۱۳۰۰، ص ۲.

۳. همان، ش ۴۹، ۸ حمل ۱۳۰۱، ص ۲.

باشد، شده ولی به طوری که مشاهده می شود اغلب آن ذوات محترم، این مساعدت مشروع را دریغ فرموده‌اید. صرف نظر از اداراتی که به طور موقت چند ماهی روزنامه فرستاده‌اند، کارکنان تهذیب هم از آقایان تشکر دارند، لازم می داند از ادارات جرایدی که از اول تأسیس تاکنون روزنامه فرستاده‌اند با ذکر اسامی تشکر نموده و در ضمن هم از سایر مدیران محترم تقاضای مساعدت کند.

مدیر قرائت‌خانه تهذیب - هدایت الله مصدقی^۱

۴۰. قرائت‌خانه جمهور

قرائت‌خانه جمهور در اول خیابان باب همایون فی مابین رستوران مقدم و لقانطه مفتوح گردیده و عموم را مجاناً دعوت می نماید که برای خواندن جراید داخله و خارجه و کتب مفیده عالی و رمان و [یک کلمه ناخوانا] همه روزه تشریف آورده و استفاده نمایند.

ضمناً در قرائت‌خانه جمهور انواع جراید داخله و خارجه و مکتب کلاسی و رمان و غیره به فروش می رسد. از مدیران محترم جراید مرکزی و اطراف تمنا می نماید که برای خدمت به ابناء وطن و معارف از ارسال یک نمره از هر شماره جریده خود برای قرائت‌خانه مجانی ما مضایقه و کوتاهی نفرمایند. مدیر و مؤسس - محمدخان وزیر نظامی^۲

مطلع باشید

قرائت‌خانه جمهور از محل سابق خود به اداره "ایران آزاد" واقع در

۱. روزنامه قانون، ش ۱۲۴، س ۲، ۱۴ ثور ۱۳۰۲، ص ۴.

۲. روزنامه شفق سرخ، ش ۷، ۲۸ حوت ۱۳۰۰، ص ۴.

خیابان ناصریه، کوچه مقابل درب اندرون نقل‌مکان نموده به آنجا رجوع فرمایید.
مدیر مؤسس، محمدخان وزیر نظامی^۱

۴۱. قرائت‌خانه جهان

اعلان

واقعۀ در خیابان سعدی همه روزه از ساعت هشت صبح الی ۹ بعدازظهر برای قرائت کتب و جراید داخله و خارجه مفتوح است.
دفتر جهان^۲

۴۲. قرائت‌خانه و کتاب‌خانه حدیقه معارف

به‌طوری‌که از خوزستان اطلاع می‌دهند اخیراً به اهتمام و کوشش و تشویقات مؤثره آقای صادقی‌نژاد رئیس معارف و اوقاف خوزستان و جدیت عده‌ای از کارکنان معارف و معلمین آن سامان مؤسسه‌ای به‌نام حدیقه معارف مشتمل بر یک باب کتاب‌خانه و یک باب قرائت‌خانه تأسیس گردیده. با این‌که بیش از مدت قلیلی از روز شروع نگذشته قریب ششصد جلد کتب عام‌المنفعه جمع‌آوری گردیده است.
در قسمت قرائت‌خانه چون هیأت‌مدیره این مؤسسه تهیه روزنامه را از طریق تحمیل بر مدیران جراید شایسته ندید اعضای معارف و معلمین هریک جراید و مجلاتی که آبونه بودند به‌نام قرائت‌خانه تقدیم نمودند. اینک جمیع جراید و مجلات مرکز و غالب روزنامه‌های ولایات به این ترتیب در قرائت‌خانه حدیقه معارف جهت استفاده عموم

۱. روزنامه حقیقت، ش ۵۶، س ۱، ۱۹ حمل ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. هفته‌نامه جارچی ملت، ش ۱۸، س ۱۱، ۱۷ سرطان ۱۳۰۳، ص ۳.

مهیا است. از صبح تا چهار از شب گذشته دایر است. محل این مؤسسه در مدرسه متوسطه شاهپور است که حسن موفقیت آن‌ها نیز به رونق این مؤسسه کمک کرده است. عنقریب جشن افتتاحیه آن منعقد و افتتاح رسمی کتاب‌خانه اعلان خواهد شد.^۱

حدیقه معارف

ناصری، اخیراً به اهتمام و تشویقات مؤثره آقای رئیس معارف و جدیت عده‌ای از معلمین و کارکنان معارف مؤسسه‌ای به نام حدیقه معارف مشتمل بر یک باب کتاب‌خانه و قرائت‌خانه در شهر ناصری تأسیس گردیده. در طی مدت کوتاهی بالغ بر ششصد جلد کتاب جمع‌آوری گردیده و با هدیه معلمین اکثر جراید و مجلات داخله و مجلات مهم مصر و هند و عراق جهت قرائت‌خانه تهیه گردیده است.^۲

۴۳. قرائت‌خانه حریت ایران

مؤده می‌دهیم به معارف پروان

که جدیداً قرائت‌خانه موسوم به (حریت ایران) واقع در خیابان ناصریه جنب شمس‌العماره مورخ ۱۵ شهر شعبان‌المعظم مفتوح خواهد شد. ما قارئین محترم را به قرائت کردن جراید داخله و خارجه و کتب رمان دعوت می‌نماییم. از مدیران محترم جراید تقاضا می‌نماییم که روزنامه خود را در تاریخ مذکور به قرائت‌خانه محترماً بفرستند. مدیر و مؤسس از طرف شرکاء علی‌رضا معتضدی^۳

۱. روزنامه اطلاعات، ش ۷۰۷، ۲۹ بهمن ۱۳۰۷، ص ۲.

۲. همان، ش ۷۱۹، ۱۸ اسفند ۱۳۰۷، ص ۳.

۳. روزنامه حقیقت، ش ۵۵، س ۱، ۱۷ حمل ۱۳۰۱، ص ۴.

نمایش باشکوه تاریخی نادرشاه افشار

اولین دفعه در این سال

به منفعت قرائت‌خانه حریت ایران

به توسط یک عده از ماهرترین آکتر و آکتریس‌های قفقازی و ایرانی در تحت مدیریت ر. آ. و ع. شریف‌زاده در سالن گراند هتل لیل سه‌شنبه ۲ شوال المکرم به معرض نمایش گذاشته می‌شود. ما عموم معارف‌پروران را به اشتراک در این [نمایش] دعوت می‌نماییم.

بلیط‌هایی که به فروش می‌رسد. قیمت بلیط‌ها از ۱۶ تومان الی ۳ قران.

محل فروش بلیط‌ها:

خیابان لاله‌زار: قرائت‌خانه کارگران، مطبعه تمدن
خیابان ناصریه: اداره جریده، جنب مطبعه سعادت، کتاب‌خانه گنج‌دانش
خیابان بازار: حجره حاجی محمد کریم صراف، چهارراه مسجد
جامع، عکاس‌خانه میرزا محمدخان
شب نمایش درب دفتر گراند هتل.

پرگرام مفصله به نظر قارئین می‌رسد. تا بلیط‌ها تمام نشده بشتابید و معارف‌پروری خود را به ظهور برسانید.

دفتر قرائت‌خانه حریت ایران^۱

اخطار

نظر به این‌که در جرایدات اعلان کرده بودم که در لیل سه‌شنبه ۲ شوال نمایش نادرشاه افشار به منفعت قرائت‌خانه حریت ایران داده خواهد شد، به واسطه تصادفات بود ولی خوشبختانه نمایش به لیل سه‌شنبه ۱۵

۱. همان، ش ۶۳، س ۱، ۳۱ حمل ۱۳۰۱، ص ۴.

رمضان محول گردید. از معارف‌پروران تمنا جسته که بلیط‌ها را زودتر خریداری نمایند و مساعدتی به این مؤسسه بنمایند.
دفتر قرائت‌خانه حریت ایران^۱

لیله شنبه ۲۹ رمضان مطابق ۶ برج جوزا به منفعت قرائت‌خانه حریت ایران در سالن گراند هتل.

[نمایش] کم‌دی و اخلاقی در چهار پرده مفصل
به توسط یک عده از ماهرترین آکترهای قفقازی و ایرانی در تحت مدیریت آکتر تیاتر سلطنتی (ر. آرش) ساعت ۹ بعد از ظهر به معرض نمایش گذاشت خواهد شد.

قیمت بلیط از ۱ قران الی ۱۵ قران. بلیط‌ها از دو شب قبل از نمایش درب گراند هتل به فروش می‌رسد.

معارف‌پروران اشتراکی در این نظریه بنمایند. رؤسور (ر. آرش)
مدیر مسؤول: ع. معتضدی^۲

قرائت‌خانه حریت ایران

اطلاع

امشب نمایش کم‌دی که در سالن گراند هتل به منفعت قرائت‌خانه حریت ایران داده می‌شود را فراموش نفرمایید.^۳

قرائت‌خانه حریت ایران

به جهت ترویج معارف قرائت‌خانه فوق را در مرکز بازار اواسط پاچنار مفتوح نموده و تمام جراید مرکز در قرائت‌خانه مذکور توزیع خواهد

۱. همان، ش ۶۸، س ۱، ۸ ثور ۱۳۰۱، ص ۲.

۲. همان، ش ۸۲، س ۱، ۳ جوزا ۱۳۰۱، ص ۲.

۳. روزنامه اقدام، ش ۴۰، ۵ جوزا ۱۳۰۱، ص ۲.

شد و معارف‌پروران را از روز سه‌شنبه پنجم محرم‌الحرام [۶ سنبله ۱۳۰۱] دعوت می‌نماییم. البته بشتایید به جهت قرائت مجانی و خرید کل جراید مرکزی.

مؤسس: عبدالحسین فارسی چین^۱

۴۴. قرائت‌خانهٔ حسینیّه

اطلاع واصله از شاهرود مشعر است روز گذشته جامعهٔ معارف شاهرود در مقابل خدمات آقای حسین آقا امیرلشگر شرق در تنظیم راه و آسودگی اهالی قرائت‌خانه به اسم ایشان معروف به قرائت‌خانهٔ حسینیّه تأسیس نموده، رئیس معارف و رئیس عدلیه شاهرود در حضور اعضای جامعه شرح مبسوطی راجع به معارف و خدمات حضرت اشرف رئیس‌الوزرا و قرائت و عموماً خوشحال شدند.^۲

۴۵. قرائت‌خانهٔ حقیقت

معارف‌خواهان را بشارت

چون بر هر فردی از افراد لازم است که به نوبهٔ خویش خدمت به وطن عزیز و هموعان محترم نماید لذا این بنده از جهت خدمت به نوع و ترویج معارف قرائت‌خانهٔ موسوم به حقیقت تأسیس نموده و در آن‌جا از هر قبیل جراید یومیه و هفتگی برای قرائت موجود و البته آقایان محترم برای استحضار از وقایع یومیه در قرائت‌خانه تشریف‌فرما شده مدیر قرائت‌خانه را قرین امتنان خواهند فرمود.

۱. روزنامهٔ اتحاد، ش ۲۳۰، ۵ سنبله ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. روزنامهٔ قانون، ش ۲۵، س ۳، ۱۷ حوت ۱۳۰۲، ص ۳.

آدرس: لاله‌زار، کوچه حاجی باقر صراف، جنب توزیع کل جراید مرکزی.
مؤسس ابراهیم^۱

۴۶. قرائت‌خانه عمومی ابوعلی سینا

به نام حکیم ابوعلی سینا
با کمال توقیر خدمت مدیران محترم جراید پایتخت و ولایات و عموم معارف پروران ایران معروض می‌دارد، جمعی از معارف‌خواهان جدیداً قرائت‌خانه عمومی به نام یگانه حکیم دانشمند ابوعلی سینا در همدان دایر نموده و از مدیران محترم جراید تقاضا دارند برای تشویق جمعیت و تنویر افکار عمومی نمرات جراید و مجلات خود را به قرائت‌خانه مزبوره ارسال فرمایند.

و نیز از عموم معارف‌پژوهان علاقه‌مند به احیای نام نامی حکیم بزرگ و فیلسوف شهیر ایران دعوت می‌نماید که حتی المقدور بذل مساعدت فرموده و به اهدای کتب مفیده کتاب‌خانه، این اساس ملی را تکمیل فرمایند.

از طرف مؤسسين، فریدالملک^۲

۴۷. قرائت‌خانه حیات نو

در این چند روزه مراسله به اداره رسیده و از تأسیس قرائت‌خانه (حیات‌نو) اطلاع داده و از مدیران محترم جراید نیز درخواست ارسال روزنامه مجانی نموده است.

※

۱. روزنامه اتحاد، ش ۴۴، س ۲، ۵ قوس ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. روزنامه ایران، ش ۸۲۹، ۲۳ جمادی‌الاول ۱۳۳۹ قمری، ص ۴.

فرستادن یک شماره روزنامهٔ مجانی به یک قرائت‌خانه، اهمیت ندارد و تصور هم نمی‌کنم هیچ‌یک از ارباب جراید استنکاف نمایند ولی لازم است اشخاصی که خیال تأسیس یک قرائت‌خانه را دارند، قبلاً به ادارات جراید رفته، اسامی قرائت‌خانه‌ها را دیده و آن وقت فکر کنند که غرض از تأسیس یک قرائت‌خانه، اجاره کردن یک اطاق و نصب (تابلو) نیست. قرائت‌خانه، سرمایه و کتاب‌های مفید و لوازم اساسی و وضعیتی که بالأخره، مفهوم و معنی واقعی را احراز نماید، می‌خواهد. و الا اجاره کردن یک اطاق و نوشتن چند مراسله به ادارات جراید تهران و درخواست روزنامهٔ مجانی غیر از این‌که به قدر یک روزنامه بر بودجهٔ ضعیف جراید تهران تحمیل شود، اثر دیگری نخواهد داشت. با توضیحات فوق‌الذکر ما، به نام قرائت‌خانهٔ جدیدالتأسیس (حیات‌نو) هم روزنامه می‌فرستیم، ولی متأسفانه از قبول تقاضای ارسال روزنامهٔ مجانی به تمام قرائت‌خانه‌هایی که بعد در تهران یا ولایات تأسیس می‌شود، معذرت خواسته و امیدواریم هیچ یک از آقایان بعد از این از ما تقاضا ننمایند.^۱

اعلان

قرائت‌خانهٔ حیات نو مجانی است.

از چندی قبل یعنی از حد رشد، حواس این جانب مصروف بر این بود بل بتوانم خدمتی نسبت‌ابنای خود نموده و وظیفهٔ مقدسی را که ما در وطن بر هر فردی از پرورش‌کنندگان خود حتمی نموده اجرا و ایفا نمایم ولی همه اوقات طبیعت در مقابل سعی و جدیت من وسایلی ایجاد و موفق بر اجرای مرام نمی‌شدم. اینک به فضل و عظمت پروردگار و مراحم و مسابعدت هموطنان، عجالاً به تأسیس و افتتاح قرائت‌خانه

۱. روزنامهٔ قانون، ش ۵۸، س ۲، ۳۰ قوس ۱۳۰۱، ص ۴.

موسوم به قرائت‌خانه حیات‌نو که واقع است در چهارراه مخبرالدوله، خیابان سعدی جنب اداره جریده افق روشن موفق گردیده و عموم هموطنان مخصوصاً توده حقیقی ملت و آن کسانی که با عرق جبین و کد یمین روزمره معاش خود را به زجری تهیه و از خریداری و قرائت جراید محروم هستند دعوت [می‌شود] که همه روزه از ساعت هشت صبح الی ظهر و از دو الی هفت بعد از ظهر از کلیه جراید مرکزی و داخلی و خارجی و انواع کتب فارسی و غیره تهیه و به استفاده عموم گذارده است که عموم علاقه‌مندان به مطبوعات از مطالعه آن محفوظ و ضمناً از عموماً آریاب جراید و مجلات مرکزی و داخلی مستدعی است که برای بسط و توسعه معارف و مطالعه یک نمره از روزنامه خودشان را به آدرس فوق ارسال [کرده] و این جانب و عالم انسانیت را رهین منت خود فرمایند.

مؤسس و مدیر مهدی نوری^۱

۴۸. قرائت‌خانه خیام

در نتیجه اهانتی که از طرف پاره‌ای بی‌اطلاع در سرلوحه میخانه‌ها به مقام محترم یگانه ادیب معروف ایران حکیم عمر خیام که آثار فکری آن مرد بزرگ محی حیوة ادبی ایران به‌شمار می‌رود می‌کردید قرائت‌خانه‌ی به افتخار آن یگانه حکیم معروف تأسیس نمودیم. از عموم طرفداران قرائت مطبوعات مرکز و داخله و خارجه و کتب عامی و ادبی به زبان‌های مختلف در محل قرائت‌خانه واقعه در بالاخانه‌های جنب کوچه میرزاحمود وزیر همه روزه از دو ساعت بعد از ظهر تا پنج ساعت گذشته پذیرایی می‌شود.

۱. هفته‌نامه افق‌روشن، ش ۱۲، س ۱، ۲ جدی ۱۳۰۱، ص ۲.

در خاتمه از آقایان مدیران جراید که تاکنون به فرستادن روزنامه مؤسسين را ممنون فرموده‌اند متشکريم مخصوصاً از آقایان مستشارالملک و آقای رسا مدیر محترم قانون و ميرزا عليخان سپاسی که علاقه مخصوص به اين نوع مؤسسات دارند تشکر می‌نمایم.

شرکت قناعت^۱

يقولون به افواههم ما ليس في قلوبهم

سؤال از آقایان مدیران جرایدی که روزنامه‌نگاری را خدمت به ملت و مملکت دانسته ولی... برای قرائت‌خانه‌ها از فرستادن یک شماره روزنامه خودداری می‌کنند. آقایان محترم، این‌طور است؟ ولی خیر این‌طور نیست! بلکه در نتیجه یک عدم مساعدتی است که با عموم ملت بدبخت بی‌بضاعت می‌کنند. یعنی اگر می‌خواهند از افکار عمومی مطلع شوند که به قول خودتان شما خودتان را برای نشر آن وقف کرده‌اید، می‌بایستی حتماً نامه‌های گرام شما را خریداری نموده و از آن استفاده نمایند. آقایان در صورتی که شما روزنامه به قرائت‌خانه‌ها بفرستید البته اشخاصی که قادر به خریدن آن نیستند در قرائت‌خانه از آن استفاده می‌نمایند ولی افسوس که شما این راه بینایی را بر ملت مسدود [کرده‌اید]. در صورتی که خود را چراغ راهنمایی ملت می‌دانید. آقایان شما به روزی پنج قران ضرر خود برای نشر افکار عمومی که به هر قرائت‌خانه یک شماره بفرستید راضی نیستید، پس چگونه در سرلوحه روزنامه خود، خود را حامی و فدایی ملت می‌خوانید؟ ولی چون مایل به اطالة کلام نیستم، اینک می‌روم مقصود اصلی خود را به عرض بعضی آقایان مدیران جراید برسانم.

بلی... دیروز رفتم به قرائت‌خانه محترم حکیم عمر خیام رحمه الله

۱. روزنامه قانون، ش ۳۵، س ۱، ۱۴ ثور ۱۳۰۱، ص ۲.

علیه. با علاقه مخصوصی که به قرائت کلیه جراید دارم اغلب آن‌ها را از داخله و خارجه مطالعه نموده، مگر نامه گرام ستاره ایران و جریده فریده اقدام که هرچه بیشتر میز قرائت خانه را جستجو کردم آن‌ها را کم‌تر یافتیم. پس از مدتی تفکر که آیا می‌شود این دو مدیر وطن‌دوست و ملت‌پرور نامه گرام ملی خود را به یک چنین مؤسسه‌ای نفرستند با نهایت بی‌صبری آن‌ها را از مدیر قرائت خانه طلب نمودم. ایشان با نهایت تأسف و خجالت جواب دادند قرائت خانه ما از داشتن این دو جریده که از جراید مهم مرکزی است، محروم است. پس از آن برای این‌که خود و مؤسسه ملی خود را سرشکسته نماید اظهار نمودند از آن‌جا که مدیران این دو جریده محترم آنقدرها علاقه‌مند به این‌گونه مؤسسات نیستند حتی از فرستادن یک شماره روزنامه در صورتی که چندین مرتبه برای این جزیی مساعدت به خود آن‌ها متوسل شده‌ایم باز هم مضایقت نمودند. بناء علی‌هذا ما هم دیگر اسباب تصدیق آقایان نشده این دو روزنامه را هم به افتخار حکیم عمر خیام بعدها خریداری می‌نماییم.

این بود جواب مدیر قرائت خانه به بنده. حال می‌روم چیزهایی را عرض کنم که شاید گفتن آن مایه امیدواری آقایان گردد.

آقایان عظام، آیا سزاوار است یک مؤسسه که برای ترتیب دادن امور داخلی خود مجبور است در هر ماه مبلغی با رنج و مشقت زیاد تهیه نموده و مؤسسه خود را دوام دهد، باز هم در هر ماه مقداری بر بودجه ضعیف خود افزوده جراید داخلی را ابتیاع نماید. پس خوب است آقایان مدیران جرایدی که مایلند حتی یک شماره از روزنامه آن‌ها به یک مؤسسه ملی که در حقیقت شعبه‌ای از مؤسسات خود آن‌ها است، نرود و کاملاً فروخته شود و راضی شوند که قرائت خانه هم مثل دوایر توزیع جراید و بعضی جاهای دیگر برای خواندن روزنامه از هر نفر صد

دینار دریافت نموده تا بتواند جراید آن‌ها را آبونه شده و مرتباً داشته باشد ولی...

این سزاوار نیست، زیرا قرائت‌خانه طرف ضعیفی است. قرائت‌خانه محل عایدی ندارد. قرائت‌خانه از کسی پول نمی‌گیرد. پس این مؤسسه که بدون هیچ نظر استفاده شخصی، خود را آماده می‌کند فقط برای خدمت به نوع، هیچ سزاوار نیست آقایان ارباب جراید که نسبت به قرائت‌خانه قوی‌ترند این بی‌مرحمتی را نموده و یک شماره از روزنامه را برای آن‌ها ارسال نمایند. بنده به‌نوبه خود به نام علاقه‌مندی به این‌گونه مؤسسات، از آقایان مدیران جراید این همراهی با قرائت‌خانه‌ها را تمنا می‌نمایم. در خاتمه از آقایان مدیرانی که از ارسال جریده خود مضایقه ننموده و به‌علاوه همه‌گونه مساعدت‌های فکری و عملی می‌کنند اظهار تشکر نموده، مراتب ارادت خود را تقدیم می‌دارم.

علاقه‌مند به جراید و قرائت آن
علی‌اصغر مستوفی

[اتحاد]

امید است سایر مدیران جرایدی که تا به حال قرائت‌خانه‌ها را از ارسال جراید خود محروم نموده‌اند از بذل مساعدت با مردمان بی‌بضاعتی که به‌وسیله قرائت‌خانه‌ها به مطالعه جراید خوشوقت می‌شوند دریغ نمایند.^۱

ارزان‌تر از مفت

فیلم‌های صدویست (کداک) در شعبه عایدات قرائت‌خانه خیام، واقع در خیابان چراغ‌گاز، جنب کوچه میرزا محمود وزیر، به نازل‌ترین

۱. روزنامه اتحاد، ش ۲۱۶، س ۱، ۹ اسد ۱۳۰۱، صص ۳ و ۴.

قیمت‌ها "ارزان‌تر از مفت" به فروش می‌رسد. بشتابید! تعجیل کنید؟ هرچه می‌توانید بدوید! بلکه ان‌شاءالله موفق شوید که به‌وسیله فیلم‌های ما از خود و دوستان عزیزتان یادگار نیکی تهیه کنید.^۱

اعلان

قرائت‌خانه خيام از روز سه‌شنبه اول جوزا ۱۳۰۲ مطابق ۵ شوال ۱۳۴۱ از سه ساعت به غروب الی سه ساعت از شب گذشته برای قرائت همه قسم جراید داخله و خارجه و سایر کتب علمی و رمان دایر خواهد بود. مدیر قرائت‌خانه خيام - علی اصغر مستوفی^۲

۴۹. قرائت‌خانه دارالایتام

[گزارشی از بارفروش]

[...] ۲- ليله پنج‌شنبه ۱۶ برج دلو از طرف چند نفر جوانان حساس این شهر که محض تشویق اسامی آن‌ها را ذیلاً معروض می‌دارد نمایش رستاخیز سلاطین قدیم ایران که تاکنون در مازندران داده نشده بود به منفعت دارالایتام در کاروانسرای محمد اسمعیل گل باباف داده شد و کلیه رؤسای دوایر دولتی و وجوه اعیان و تجار تشریف‌فرما شده تا ساعت ۶ از شب رفته ادامه داشت. در کمال خوبی و نظم خاتمه یافت و این اولین نمایش بود که در بارفروش داده شده و برای ایام عید هم نمایشات اخلاقی دیگر نیز به منفعت قرائت‌خانه دارالایتام خواهد داد. و خطابه هم از طرف مدیر هیأت، میرزا غلامحسین خان وجدی دوافروش که یکی از جوانان حساس خوش‌اخلاق نیک‌فطرت می‌باشد

۱. همان، ش ۱۱، س ۲، ۸ میزان ۱۳۰۱، ص ۲.

۲. همان، ش ۹۸، س ۲، ۳۱ ثور ۱۳۰۲، ص ۴.

مبنی بر تشکر از زحمات و خدمات سه‌ساله حضرت اشرف ریاست وزراء عظام دامت عظمته و ازدیاد عمر و شوکت و بقای معظم‌له بوده، قرائت و مجلس خاتمه یافت.

اسامی هیأت مدیره: میرزا غلامحسین وجدی دوافروش، میرزا مهدی‌خان افسری، میرزا محمدخان ذکروزاده، میرزا اسدخان ایرجی، میرزا حسین‌علی‌خان پرتوی، عبدالله‌خان کسمایی.^۱

۵۰. قرائت‌خانه دانش

مجمع دانش که از چندی ترویج و تعمیم معارف را وجهه کوشش خود قرار داده و در پیشرفت این مقصود توجه کاملی مبذول داشته، اینک اولین موفقیت خود را از تأسیس یک قرائت‌خانه ملی به عموم هموطنان محترم بشارت می‌دهد. قرائت‌خانه دانش در تحت دستور مواد ذیل همه روزه دایر و آقایان می‌توانند برای خواندن کلیه جراید داخله و خارجه و کتب مفیده حضور به هم رسانند:

۱. قرائت‌خانه همه روزه از سه ساعت به ظهر مانده الی یک ساعت از شب گذشته دائر است. (به استثنای ایام جمعه که قبل از ظهر تعطیل خواهد بود.)

۲. قرائت و استفاده از جراید و کتب برای عموم مردم مجانی است.

۳. قرائت‌خانه دانش وکالت در توزیع کل جراید داخله و خارجه را عهده‌دار می‌شود.

۴. قرائت‌خانه دانش کتبی را که از هر دارالطباعة بفرستند به مصرف فروش رسانده تومانی ده‌شاهی حق‌الزحمه دریافت خواهد کرد.

۵. قرائت‌خانه دانش همه نوع کتب مفیده از عموم هموطنان محترم با

۱. هفته‌نامه حیات ایران، ش ۱۰۷، ۶ حوت ۱۳۰۲، ص ۲.

کمال احترام پذیرفته و پس از تعیین قیمت، قبض داده خواهد شد که بعد از شش ماه یا وجه و یا عین کتاب خود را دریافت نمایند و کسانی که مجاناً به قرائت‌خانه می‌دهند به افتخار دهنده صورتی از آن به توسط جراید محلی منتشره خواهد شد. ضمناً از عموم مدیران جراید داخله و خارجه تمنی می‌شود که از ارسال روزنامه‌جات مضایقه نفرموده، کارکنان مجمع دانش را قرین تشکر و امتنان فرمایند.

آدرس: خیابان ناصریه، قرائت‌خانه دانش.

مجمع دانش^۱

قرائت‌خانه دانش

نظر به لزوم رعایت حفظ صحت و گرمای تابستان، قرائت‌خانه دانش از خیابان ناصریه به بازار کنار فندق، جنب محکمه دکتر ناصرخان نقل مکان کرده است.

قرائت‌خانه دانش^۲

۵۱. قرائت‌خانه دایره توزیع جراید

دایره توزیع جراید در قزوین که دو سال است تشکیل یافته این اواخر قرائت‌خانه‌ای تأسیس و بر تشکیلات مؤسسه خود افزوده است. قصد از ایجاد این قرائت‌خانه عبارت از این بوده است که بر توسیع دائره تبلیغاتی خویش بیفزاید و آن‌طوری که مقتضی دیده است بهتر و بیش‌تر بتواند به عالم مطبوعات ایران خدمت کرده، جراید مرکز و ولایات را

۱. روزنامه ایران، ش ۱۵۳، ۱۱ ربیع‌الاول ۱۳۳۶ قمری، ص ۴.

۲. همان، ش ۲۴۱، ۲۴ شعبان ۱۳۳۶ قمری، ص ۴.

پروپاگاندا نموده به اهالی قزوین بشناساند و به این وسیله بتواند در حدود امکان خود روزنامه‌ها را زیاد بین مردم رواج دهد و مشترکین و خوانندگان کثیری را مهیا و در نتیجه مستقیماً یا غیرمستقیم از طرف خودشان به ادارات جراید معرفی و آبونه کند و با این وصف که ما برای این مقصود مخارجی را برعهده خود گرفته‌ایم البته انتظار خواهیم داشت که خود ادارات محترم جراید چه در تهران و چه در شهرهای ایران که مقصودشان تنویر افکار جامعه است و بالتبیین وجود این قرائت‌خانه در تأمین منظوراتی که دارند بیش‌تر منافع برای آن‌ها تا این مؤسسه خواهد داشت، از نرستادن یک نمره از روزنامه‌های خود مجاناً به این مؤسسه دریغ نفرمایند.

قزوین - خیابان سپه دایره توزیع جراید - قائمی^۱

۵۲. قرائت‌خانه درخشان

اطلاع

قرائت‌خانه درخشان که به همت عده‌ای از محصلین تأسیس شده همه‌روزه از یک ساعت به غروب الی دوازده شب مفتوح است و قارئین محترم را به مطالعه کتب علمی و غیره و جراید یومیه دعوت می‌نمایم و کتب ذیل نیز به فروش می‌رسد. طالبین به دفتر قرائت‌خانه رجوع نمایند: کثرت و وحدت از دواج، اصول عقاید، روح التمدن، رد داروین. آدرس: دروازه قزوین، قرائت‌خانه درخشان.

مدیر و مؤسس: محمدعلی میلانی^۲

۱. روزنامه اطلاعات، ش ۷۳۳، ۱۵ فروردین ۱۳۰۸، ص ۲.

۲. روزنامه ایران، ش ۱۰۰۰، ۲۸ میزان ۱۳۰۰، ص ۴.

بشارت

قرائت‌خانه درخشان که چندی است از طرف عده‌ای محصلین معارف‌خواه تأسیس شده، همه روزه جز ایام دوشنبه از سه به غروب الی دوازده شب مفتوح و قارئین محترم را به مطالعه کتب علمی، رمانی و جراید یومیه دعوت می‌نماییم.

در جزو کلاس انگلیسی و فرانسه تأسیس شده، داوطلبان می‌توانند ساعات افتتاح قرائت‌خانه اسامی خود را ثبت نمایند.

قرائت‌خانه درخشان^۱

اعلان

قرائت‌خانه درخشان تغییر محل داده و از خیابان فرمانفرما نقل مکان نموده است. همه روزه غیر از ایام دوشنبه دائر و برای پذیرایی آقایان محترم حاضر است.^۲

معارف‌خواهان را بشارت

در قرائت‌خانه درخشان جدیداً کلاس فرانسه تأسیس و ادبیات فرانسه تدریس می‌شود. داوطلبان می‌توانند قبل از افتتاح کلاس مزبور اسامی خود را به دفتر قرائت‌خانه معرفی و ثبت نمایند.

در خاتمه خاطر نشان می‌نماید که کلاس فرانسه از اول شعبان از ساعت ۶ بعد از ظهر شروع خواهد شد.

آدرس: خیابان فرمانفرما، قرائت‌خانه درخشان.

مدیر: محمدعلی^۳

۱. روزنامه گلشن، ش ۳۶، س ۵، ۲۹ قوس ۱۳۰۰، ص ۳.

۲. روزنامه سیاست، ش ۱۰، س ۱، ۹ دلو ۱۳۰۰، ص ۴.

۳. روزنامه حقیقت، ش ۵۳، س ۱، ۱۵ حمل ۱۳۰۱، ص ۴.

اطلاع

نظر به این‌که این‌جانب مسافرت طولانی در پیش دارم کلیهٔ امورات قرائت‌خانهٔ درخشان را به آقای حسین آقای قلم‌کاری که یکی از شرکای قرائت‌خانه و جوانی صالح و صحیح‌العمل می‌باشند، واگذار نمودم. محمدعلی میلانی، مدیر قرائت‌خانهٔ درخشان^۱

۵۳. قرائت‌خانهٔ رشت ← قرائت‌خانهٔ شیراز

۵۴. قرائت‌خانهٔ عمومی رشت

از قرار خبری که کتباً به اداره رسیده یک باب قرائت‌خانه در رشت تأسیس و ایجاد شده. مدیر مسئول و مؤسس‌گرمی آن جناب آقا میرزا محمدصادق به این خدمت شایانی که در توسعهٔ دایرهٔ معارف وطنیه فرموده‌اند تبریک گفته، و دوام آن بقعه مقدسه را به واسطهٔ همراهی و مساعدت معارف‌پرستان، از ساحت فضل حضرت باری تعالی عزاسمه خواهانیم. وکالت جریدهٔ آفتاب نیز فعلاً برعهدهٔ مدیر محترم آن قرائت‌خانه خواهد بود.^۲

۵۵. قرائت‌خانهٔ رنجبران

اخطار

مراسلاتی که به‌عنوان کمیتهٔ رنجبران ایران به قرائت‌خانهٔ رنجبران ارسال می‌شده، از این تاریخ کمافی‌السابق به آدرس ذیل ارسال شود:

۱. روزنامهٔ سیاست، ش ۲۳، س ۱، ۲۲ حمل ۱۳۰۱، ص ۴.
۲. روزنامهٔ آفتاب، ش ۲۵۹، ۲۷ رمضان ۱۳۳۲ قمری، ص ۴.

گل‌بندک - کوچه دواخانه القا - منزل علیخان قربانی.
 شاه‌آباد - کوچه دکتر علی قلی خان، میرزا ابوالقاسم عظیمی طالقانی.
 رابطین کمیته رنجبران ایران
 قربانی - عظیمی^۱

اخطار

قرائت‌خانه مجانی جمعیت رنجبران ایران واقع در خیابان ناصریه، مقابل تلگراف‌خانه که مدیریت آن از طرف کمیته رنجبران ایران به‌عهده آقای میرزاهدی خان شیرازیان حجتی محول شده بود، مشارالیه به‌واسطه پاره‌ای نظریات استعفای خود را به دفتر کل ارسال داشته. لذا از این تاریخ به‌بعد قرائت‌خانه مزبور در تحت نظریات برادران رنجبر رابطین کمیته اداره خواهد شد. از آقایان مدیران محترم جراید تقاضا می‌شود که برای تشدید افکار برادران رنجبر و عامه هموطنان از ارسال جراید مضایقه نفرمایند.
 رنجبران ایران^۲

قرائت‌خانه مجانی رنجبران

که واقع است در خیابان ناصریه، روبروی تلگراف‌خانه همه روزه از چهار به ظهر و تا ظهر و از یک ساعت بعد از ظهر تا چهار از شب گذشته باز و مفتوح است و عموم می‌توانند از قرائت جراید و مجلات مجاناً استفاده نمایند و در خاتمه از اربابان محترم جراید و مجلات مرکز و ولایات تمنا می‌شود که یک شماره از جریده و مجله خود را به قرائت‌خانه فوق ارسال و این بنده و عالم کارگری را رهین منت خود فرمایند.
 مؤسس و مدیر - مهدی شیرازیان حجتی^۳

۱. روزنامه قانون، ش ۱۲۰، س ۱۸، ۲ حمل ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. هفته‌نامه قلم پاک، ش ۶، ۲ دلو ۱۳۰۱، ص ۴.

۳. روزنامه کوشش، ش ۱۴، س ۱۳، ۱ دلو ۱۳۰۱، ص ۴.

۵۶. قرائت‌خانه رنجبران

قرائت‌خانه رنجبران در سرپل کرج افتتاح یافته. از مدیران محترم جراید استدعا دارد برای کمک به آگاهی و بیداری رعایا از ارسال جریده محترم‌شان به عنوان قرائت‌خانه فوق مضایقه نفرمایند.

کشاوری^۱

۵۷. قرائت‌خانه عمومی ساری

نظر به افتتاح قرائت‌خانه عمومی در ساری (کرسی ولایت مازندران) از ذوات محترم آقایان مدیران جراید و مجلات تهران و ولایات و مؤلفین عظام متمنی است لطفاً یک نسخه از نامه گرامی و ترشحات قلمی خود را محض خدمت به عالم معارف و تنویر افکار عامه به آدرس ساری قرائت‌خانه عمومی ارسال فرمایند.

رئیس معارف ساری - ثقة الاسلام زاده^۲

۵۸. قرائت‌خانه خیریه سعادت

دفتری مشتمل به صورت دخل و خرج مدارس خیریه سعادت از روز تأسیس تاکنون طبع و انتشار یافته در ظرف دو سال و نیم کلیه عایدات اداره خیریه و مدرسه خیریه ۹۸۱۶۷ قران و کلیه مخارج دو سال و شش ماه اداره و مدارس خیریه ۸۵۸۸۵ قران است و موجودی صندوق اداره خیریه بعد از وضع مخارج ۱۲۲۸۲ [قران] اوضاع مدارس رو به انتظام و

۱. هفته‌نامه نوبهار، ش ۲۳، ۲۴ حوت ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. روزنامه اتحاد، ش ۲۷۵، ۵ جدی ۱۳۰۱، ص ۴.

ترقی است و وجود این چهار مدارس نیز در مشهد با این نظم و ترتیب و پیشرفت آتیۀ مشعشعی را برای معارف خراسان وعده می‌دهد. قرائت‌خانه خیریه سعادت نیز دایر و برای مطالعه جراید و مطبوعات مفیده و کتب متنوعه به عموم اهالی باز است. ارباب جراید معارف‌پرور لازم است که از جراید خودشان یک نمره برای این قرائت‌خانه بفرستند.

واقعاً اعضای اداره خیریه سعادت از آن جمله جنابان معین‌السلطان آقا سید حسین اردبیلی، آقای کاشف که هر دو از وکلای خراسان و در تهران تشریف دارند و مخصوصاً جناب حاجی عبدالرحیم آقاصراف در تأسیس این بناهای خیریه حق بزرگی در ذمه عموم اهالی خراسان دارند و اهتمامات سایر اعضای اداره خیریه از قبیل آقای معترف‌السلطان، ارفع‌السلطان، حاجی اقبال‌التولیه، حاجی محمدجعفر آقا مازندرانی و سایر معارف‌پروران که فعلاً مواظب ترتیبات و انتظامات مدارس سعادت هستند، همچنان شایسته تمجید و تشکر عموم است.^۱

۵۹. قرائت‌خانه سعدی

برای تأسیس و به منفعت قرائت‌خانه سعدی در لیلۀ شنبه ۱۶ برج دلو

نمایش معروف دکتر ریاضی‌دان

اپرت ادبی و مضحک در چهار پرده

نتیجۀ افکار آقای میرزا ابراهیم خان رئیس موزیک بریگاد مرکزی و معلم ویلون و کمپوزیتور اپرت مزبور و اثر قلم شاهزاده احمد میرزا خسروانی مصنف پیس فوق‌الذکر در سالن گراند هتل به معرض نمایش گذارده خواهد شد.

۱. روزنامه ایران نو، ش ۱۳۳، ۳ صفر ۱۳۲۸ قمری، ص ۳.

اوزان اشعار اپرت فوق به کلی جدید و از بهترین آهنگ‌های موسیقی ایرانی و فرنگی توسط کمپوزیتور مذکور که در شب نمایش ریاست قسمت موسیقی نیز به عهده ایشان محول است ترکیب گردید. دراکت چهارم تصنیف جدید در بیات اصفهان که آقای میرزا ابراهیم خان ترکیب نموده و آقای مزین الممالک سپهری اشعار آن را سروده‌اند، خوانده خواهد شد.^۱

۶۰. قرائت‌خانه سوسیالیست ایران

از محل سابق به خیابان فرمانفرما، روبروی خیابان آرامنه نقل مکان نموده. از آقایان مدیران جراید متمنی است جریده محترمشان را به آدرس مذکور ارسال فرمایند. ضمناً از مدیران جرایدی که تاکنون جریده خود را برای ما نفرستاده‌اند درخواست می‌نماییم که در عالم معارف‌پروری از فرستادن یک شماره از جریده خود برای این مؤسسه دریغ نفرمایند.

مدیر، حسین قلمکاری^۲

۶۱. قرائت‌خانه سهیل

[ملایر:]

احتشام الممالک مدیر [جریده] سهیل قرائت‌خانه سهیل را تأسیس و کلاس اکابر هم در قرائت‌خانه دایر کرده است که از اول غروب تا سه از شب گذشته مشغول تدریس می‌باشند.^۳

۱. روزنامه ایران، ش ۸۲۳، ۱۳ جمادی‌الاول ۱۳۳۹ قمری، ص ۴.

۲. روزنامه گلشن، ش ۸۱، س ۶، ۱۴ ثور ۱۳۰۱، ص ۲.

۳. روزنامه بیستون، ش ۱۸۷، سلخ شعبان ۱۳۳۸ قمری، ص ۲.

۶۲. قرائت‌خانه شرافت

از محل سابق خود به خیابان ناصریه، اول کوچه حاجی نایب انتقال یافته است.^۱

از برای توسعه مکان، این مؤسسه کهنسال معارفی ملی به عمارت‌های مقابل که درب بیرونی آن در خیابان ناصریه، جنب سقاخانه آئینه باز می‌شود، انتقال یافته است.

نمره تلفن ۷۲۳^۲

۶۳. قرائت‌خانه شرکت طبع کتب

[...] تقریباً پانزده ماه قبل شرکتی برای طبع کتب مفیده که امروز مملکت کمال احتیاج را به آن دارد منعقد گردید و سرمایه شرکت را ده هزار تومان در هزار سهم قرار داده بودند که سهمی ده تومانی باشد به‌طوری‌که ممکن بود شخص از یک سهم قبول کند الی صد سهم و زیاده‌تر و قریب دو هزار تومان پول جمع شد و به طبع دو سه جلد کتاب اقدام کردند. اما از آن جا که در بدو امر عیب و نقص کار پوشیده باشد و مدارا امور عالم بر آزمون و امتحان است در این قلیل زمان معلوم شد نقایصی در اداره شرکت هست که مانع پیشرفت عمل می‌باشد. [...] پس خیرخواهان عالم تمدن و دوستان مجمع انسانیت بر آن شدند که نقایص مزبوره را رفع کنند و ناقص را کامل نمایند و دایره شرکت را وسعت دهند و آنچه افزودنی است، بیفزایند. [...]

۱. روزنامه اطلاعات، ش ۱۶، ۵ آبان ۱۳۰۸، ص ۳.

۲. همان، ش ۱۰۰۸، ۲۱ فروردین ۱۳۰۹، ص ۱.

دایره شرکت طبع کتب به صوابدید و صلاح و امر و نهی پنج نفر وکیل محترم در کار است و وکلای معظم (جناب مستطاب شریعت نصاب، حاجی میرزا یحیی سلمة الله تعالی) و (جناب مستطاب اجل اکرم منتظم الدوله سردار مکرم ادام الله اقباله العالی) و (جناب مستطاب اجل اکرم محمودخان احتشام السلطنه ادام الله اقباله العالی) و (جناب مستطاب اجل اکرم محمدباقرخان اعتماد السلطنه ادام الله اقباله العالی) و (جناب مستطاب اجل حاجی حسین آقا امین دارالضرب ادام الله اقباله العالی) می‌باشند. وکلای معظم شرکت خود نیز از شرکا هستند. چنان‌که برای فراهم نمودن تمام لوازم و اسباب و عدم معطلی از بابت مخارج لازمی تا هدف شرکت با جناب مستطاب حاجی حسین آقا امین دارالضرب تعلق گیرد. مقصود این است که ان شاء الله بعد از این اداره شرکت طبع کتب به زودی نضج و قوام می‌گیرد و مراد خیرخواهان این ملت که سه هزار سال قبل کوس تمدن و تربیت می‌زدند و در میان سایر ملل مثل آفتاب میان سایر ستارگان بودند، حاصل شود. [...]

امیدواریم بعدها همه قسم کتب نافع مناسب حال مکاتب و مدارس و غیرها در اداره شرکت تألیف و طبع و منتشر گردد. علاوه بر این جمله، عنقریب این اداره کتاب‌خانه عمومی و قرائت‌خانه خواهد داشت و این دو حوزه اسباب فایده و تسهیل عملی است که تاکنون مردم از آن محروم بوده‌اند و یقین است که طالبین علم هر یک به انفراد نمی‌توانند ترتیب کتاب‌خانه مخصوص دهند، در صورتی که اشتغال به تحصیل کمال مانع جمع‌آوری مال است. [...]^۱

✱

چندی قبل از تکمیل شرکت طبع کتب طالبان انتشار معارف و علوم را باخبر نموده‌ایم وکلای مفخم شرکت مزبور برای استحکام اساس این

۱. هفته‌نامه تربیت، ش ۱۷۴، هفتم شوال ۱۳۱۷ قمری، صص ۲-۴.

کار ادارهٔ نظمیهٔ قدیم را که در خیابان جلیل آباد واقع است اتباع نموده که مطبوعهٔ مفصلی در آن از باسمة حروف و چاپ سنگی دایر کنند و این دایرهٔ جلیله را از هر جهت وسعت دهند تا پایتخت دولت و قلب مملکت به واسطهٔ تسهیل امر مطبوعات و وفور کتاب صحیح مرغوب، به نور معرفت چنان‌که باید و شاید منور گردد و روشنایی آن اطراف و اکناف ممالک محروسه و ایالات بعیده را نیز فراگیرد و اسباب مزید دعاگویی وجود باوجود اعلیحضرت قوی شوکت اقدس همایون شاهنشاه معارف پناه و شهریار عادل خیرخواه مظفرالدین شاه خلدالله ملکه و سلطانه به دلخواه فراهم آید.

اینک مجدداً اظهار می‌نماییم که بعد از اتباع عمارت مزبوره چون وکلای معظم شرکت غالباً ابنیه یورت‌های آن سرا را بی‌بنیان و خراب و قدری از تناسب با قصد و خیال خود دور دیدند دست به کار مرمت و بنایی و اضافه کردن بعضی مخزن‌ها و دکانین مناسب حال شدند و فی‌الحقیقه خرابه‌ای را از نو آباد کردند. چنان‌که هنوز هم بنا و سایر کارگرهای تجدید و تکمیل مشغول کارند و در ترکیب راست و درست نمودن در و دیوار. اما از آن‌جا که بعضی از اطاق‌ها یا دکانین تمام و حاضر و مهیا شده، از روز عید اضحی که از اعیاد متبرکه اسلامیه است یک باب مخزن کتابفروشی در ادارهٔ شرکت مطبوعات باز شده و افتتاح آن را با برکات عید سعید مقرون ساخته‌اند.

این مخزن کتابفروشی با آن که فعلاً محدود است و تازه شروع شده از حال به سلامت ذات کامل الصفات مقدس خسروانه قرائت‌خانهٔ مختصری دارد که طالبان علم و اطلاع می‌توانند هر روز چند ساعت در آن وقت خود را به مطالعهٔ کتب متنوعه از عربی و فارسی و غیره موجوده در مخزن کتابفروشی بگذرانند. عجالتاً تکلیف مخزن کتابفروشی ادارهٔ شرکت طبع کتب این است که آنچه برای فروش حاضر دارد از واردین قرائت‌خانه مضایقه ننماید و نشر معارف را که

اول خدمت سودمند خیرخواهان عالم تمدن و تربیت به دولت و ملت است، فریضه ذمه خویش داند تا ان شاء الله در زیر سایه گردون پایه اقدس اعلای شاهنشاهی صان الله تعالی ملکه عن التناهی مقاصد کلیه شرکای محترم و وکلای معظم این شرکت با فایده به حصول موصول شود. به یاری قادر متعال جل ذکره و اسم.

نظام‌نامه قرائت‌خانه عمومی

بلیط قرائت‌خانه پنج قسم است. بلیط یومیه که مخصوص است به اشخاصی که بخواهند یک دفعه حق ورود به قرائت‌خانه داشته باشند. هرکس طالب باشد وجه بلیط یومیه را به محل فروش بلیط که ده‌ای جنب قرائت‌خانه است بدهد و یک بلیط گرفته درب قرائت‌خانه بدهد و وارد گردد و گیرنده بلیط باید علامت باطل شدن در آن بلیط بگذارد و ضبط کند. قیمت این بلیط دویست دینار است.

دوم: بلیط یک‌ماهه است که هرکس طالب باشد یک ماه حق ورود به قرائت‌خانه داشته باشد از مدیر قرائت‌خانه یک بلیط یک‌ماهه می‌خرد و در مدت یک ماه هر وقت بخواهد حق ورود دارد و در ماه بعد اگر باز بخواهد حق ورود داشته باشد باید بلیط خود را تجدید کند. قیمت این بلیط پنج قران است که نقداً باید بدهد و بخرد.

سوم: بلیط سه‌ماهه است که ترتیبش ترتیب بلیط یک‌ماهه است. الا آن‌که مدت سه ماه و قیمت دوازده قران است. چهارم: بلیط شش‌ماهه است که باز به ترتیب بلیط یک‌ماهه و سه ماهه است الا آن‌که قیمتش دو تومان و مدت شش ماه است. پنجم: بلیط یک‌ساله که باز به همان ترتیب است الا آن‌که قیمت سه تومان و پنج هزار دینار و مدت یک سال است.

اشخاصی که بلیط ماهانه یا سالانه دارند، هر وقت و در هر موقع که قرائت‌خانه باز باشد حق دارند وارد شوند.^۱

۶۴. قرائت‌خانه ملی شمس

قرائت‌خانه ملی شمس واقع در محله امامزاده یحیی، کوچه حمام خشتی همه روزه از ساعت ۸ صبح الی ۹ بعد از ظهر جهت قرائت کتب و جراید داخله و خارجه مجاناً مفتوح می‌باشد.

دفتر قرائت‌خانه شمس^۲

۶۵. قرائت‌خانه شیراز

قرائت‌خانه رشت

اگرچه اداره جبل‌المتین هزاران شکر از همراهی و تأییدات همعصر گرامی خود روزنامه مبارکه اطلاع دارد ولی در این مورد از ادای آن به دو سبب چشم می‌پوشد. یکی از عجز و قصور خود در ادای تشکر، دیگر آن‌که اداره مبارکه اطلاع سمت پیش‌قدمی بر تمام جراید فارسیه دارد و به حیثیت مقام و رتبه از همه بالاتر. اگر هادی و راهنمای جراید فارسی‌زبانان گوئیم بی‌جا نگفته باشیم. در این صورت اقدام در این مراتب وظیفه ایشان [بوده و] ما صرف به جهت تذکره اداره محترم اقدام نمودیم.

با کمال تأسف ذکر می‌نماییم که تاکنون وکلای محترم آنچه شایان اقدامات است به‌جای نیاورده یا هنوز کاملاً به اداره، اطلاع نداده‌اند.

۱. روزنامه خلاصه‌الحوادث، ش ۳۷۴، دهم ذی‌حجه ۱۳۱۷ قمری.

۲. روزنامه ترقی، ش ۱۱، ۲۹ اسد ۱۳۰۳، ص ۲.

بعضی‌ها نظر به عادت دیرینه کلام یأس بر زبان جاری می‌نمایند و می‌گویند اجرای این‌گونه مراتب در ایران دشوار است. تعجب داریم که چقدر همت ما پست شده که افتتاح یک قرائت‌خانه را دشوار می‌شماریم. امروز که شاه ما معارف را مربی، صدارت ما معارف‌پرور، رجال محترم معارف‌شناس علمای ما واقف امور و مقتضیات زمان، در این صورت اگر ما اجرای این مراتب را دشوار گوئیم جز اقرار به پست‌همتی خود هیچ محملی بر آن نتوان بست. امیدواریم که وکلای محترم بدون تعویق در افتتاح قرائت‌خانه‌های مظفری اقدام فرمایند و به تمام اداره مطبوعات فارسی اجرای آن را اطلاع دهند تا کم‌کم درصدد فراهم آوردن کتب متنوعه مختلفه برآئیم. با کمال اطمینان خاطر می‌گویم که هیچ امر مانع از پیشرفت مقاصد آن‌ها نیست سوای کم‌همتی. همت بلنددار که مردان روزگار از همت بلند به جایی رسیده‌اند.

در این مورد با کمال مسرت قلبی لازم دانستم که اظهار تشکر خود را از اقدامات و تأییدات مجدّانه جناب مستطاب ملاذالانام خیرالعلام شریعتمدار سلطان‌العلماء آقای امام جمعه شیراز که وجود مبارکش از غنایم زمان است، نموده و بر عالمیان ظاهر داریم که کسانی که علمای اعلام اکثرالله امثالهم را در پیشرفت ترقیات ملیه ایران همواره مانع متصور کرده‌اند، به صواب نیستند.

در بدو امر که اداره حبل‌المتین اقدام در افتتاح و اجرای قرائت‌خانه‌های ملی نمود عریضه مخصوصی خدمت علمای مشهور هر بلد فرستاده مقاصد قرائت‌خانه را خدمت ایشان عرضه داشته و خواهش سرپرستی از ایشان کرده که در حقیقت وظیفه ایشان بوده است و نه حکومت‌های محلیه. عریضه عرض کرده تا ممد و مؤید این قرائت‌خانه‌ها باشند. اول شخصی که سرپرستی قرائت‌خانه را در فارسی بر ذمه گرفته آقای سلطان‌العلماء بوده‌اند. تمام مصارف

قرائت‌خانه و تعیین مکان را به ذمه همت خود گرفته هفتاد جلد کتاب‌های بسیار نافع هم وعده فرموده‌اند که وقف خواهند فرمود. پروردگار را به حقیقت شریعت قسم می‌دهم که وجود این مرد بزرگ را حفظ فرماید و امثال این وجود مبارک را در ملت ما زیاد نماید. در حقیقت این خبر بشارت است که شخص عالم تحریری که مرجع خاص و عام و شخص اول فارسی‌اند اقدام در این عمل فرموده‌اند. امیدواریم که وکلای سایر بلاد هم توجهات علمای اعلام را در این امر خیر ارقام دارند تا ما هم با کمال تشکر درج در جبل‌المتین نماییم.

به موجبی که به اداره اطلاع رسیده در رشت جناب معارف نصاب آقامیرزا حبیب‌الله مدیر مدرسه ابتدائیه رشت قرائت‌خانه‌ای به نام مبارک اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی افتتاح فرموده‌اند. اداره جبل‌المتین با کمال مسرت قلبی تبریک می‌گوید و اظهار شکرگذاری از اقدامات مجدانه ایشان می‌نماید. اداره جبل‌المتین و مفتاح‌المظفر مخصوصاً نسخه‌جات اخبارات خود را مجاناً در قرائت‌خانه می‌فرستند. امیدواریم که سایر اخبارات فارسی‌زبان هم بفرستند و درصدد به‌دست آوردن کتب هم به جهت این قرائت‌خانه و قرائت‌خانه‌های دیگر باشند.^۱

۶۶. قرائت‌خانه شیراز

چندی است که جمعی از جوانان معارف‌پرور شیراز درصدد تأسیس یک روزنامه هفتگی موسوم به جام جم بوده تا این‌که از همت آقایان معارف‌پرور موفق به جمع‌آوری جزئی سرمایه شده‌اند و عنقریب روزنامه مزبور قدم به دایره مطبوعات خواهد گذاشت. و نیز یک

۱. هفته‌نامه جبل‌المتین کلکته، ش ۱۵، س ۶، ۹ شوال ۱۳۱۶ قمری، صص ۱۷۴ و

قرائت‌خانه هم از همم عالیہ اربابان معارف در شیراز تأسیس شده است.^۱

۶۷. قرائت‌خانه صائین قلعه

به‌طوری که از صائین قلعه اطلاع می‌دهند چندی است قرائت‌خانه در آن‌جا از طرف معارف خواهان دایر گردیده است.^۲

۶۸. کتاب‌خانه و قرائت‌خانه ملی صباح

اگرچه مقصود مکنونه ما به واسطه مصادمه با موانع به عهده تأخیر افتاد ولی به مفاد من طلب شیئاً وجد وجدناً از استقامت و عزم راسخی که در مکنونات خود داریم اینک موفق به تأسیس کتاب‌خانه و قرائت‌خانه ملی صباح گردیده و رسماً در روز عید سعید نوروز که بهترین اعیاد ایرانی و اسلامی است تأسیس و از خداوند توانا طلب توفیق نموده که در تکمیل کتاب‌خانه و نیل به مناسبات دیگری که در نظر داریم، موفق گردیم.

و از مدیران محترم و هم‌قلمان معظم مرکز و ولایات تقاضای درج این وجیزه و ارسال جراید را می‌نمایم و فقط از مساعدت‌های مادی و معنوی حضرت آقای امیرلشگر محبوب غرب در این مؤسسات تشکر داریم.
مدیر و مؤسس، معتمدالتجار، مدیر صباح^۳

۱. روزنامه ارشاد، ش ۱۱، ۹، ۱۱ صفر ۱۳۳۳ قمری، ص ۳.

۲. روزنامه اطلاعات، ش ۴۷۹، ۱۱ اردیبهشت ۱۳۰۷، ص ۳.

۳. هفته‌نامه شمس، ش ۲، ۵، ۲، ۵ ثور ۱۳۰۲، ص ۴.

۶۹. قرائت‌خانه و کتاب‌خانه طوفان

مؤسسه طوفان از لاله‌زار به خیابان اسلامبول منتقل و قرائت‌خانه و کتاب‌خانه کمافی السابق برای استفاده عمومی دایر است.^۱

قرائت‌خانه طوفان

قرائت‌خانه و کتاب‌خانه طوفان کمافی السابق دایر و عموم می‌توانند از قرائت جراید و کتب مفیده استفاده نمایند.^۲

۷۰. قرائت‌خانه عمومی

اخیراً قرائت‌خانه‌ای به نام (قرائت‌خانه عمومی) به همت جمعی از معارف‌خواهان در تحت مدیریت آقاشیخ علی‌اکبر خراسانی مفتوح شده، اوضاع معارف در مشهد روزبه‌روز بهتر می‌شود.^۳

۷۱. قرائت‌خانه غزالی

در این موقع که هر ایرانی وطن‌پرستی می‌خواهد به یک وسیله و تدبیری اذهان را به طرف علم و آکادمی دعوت نماید و طرف نیل به شاهراه تمدن را به مردم بنمایاند و با مشعل‌های فروزان دانش ایرانیان را از ظلمت موحش جهان برهاند، جمعی از جوانان معارف‌خواه تعمیم نیکبختی را در عهده گرفته‌اند که افکار عمومی را به توسط ایجاد

۱. روزنامه قانون، ش ۵۳، س ۳، ۲۸ جوزا ۱۳۰۳، ص ۱.

۲. همان، ش ۱۲، س ۴، ۱۸ قوس ۱۳۰۳، ص ۱.

۳. روزنامه حقیقت، ش ۳۱، س ۱، ۷ حوت ۱۳۰۰، ص ۱.

قرائت‌خانه عمومی و کتاب‌خانه با معلومات مفیده آشنا نمایند این است که قرائت‌خانه به نام غزالی تأسیس و برای تکمیل نواقص از مدیران جراید استمداد می‌نماییم که از هر شماره یک نسخه به قرائت‌خانه غزالی ایفاد فرمایند. شاید قرائت‌خانه به دستیاری و همیت و اقدام آن ذوات محترم بتواند در مشی خود مداومت نماید و به قدری که بتواند به تقدیم خدماتی که در نظر دارد موفق گردد. امیدواریم مدیران محترم جراید استدعای موجدین این قرائت‌خانه را با حسن قبول تلقی فرموده به مرحمت ایشان قرائت‌خانه غزالی در آتیه نزدیکی لایق استفاده عموم گردد.

احمد^۱

۷۲. قرائت‌خانه فاروس

از رشت اطلاع می‌دهند که اخیراً یک باب قرائت‌خانه به نام قرائت‌خانه فاروس در رشت تأسیس و دایر شده و مؤسسی مشغول تکمیل لوازم آن از حیث جمع‌آوری کتب مفیده و جراید داخله و خارجه می‌باشند.^۲

۷۳. قرائت‌خانه فردوسی

تاسیسات هیأت فردوسی که مدتی به مناسبت اشکالات داخلی تعطیل بود اینک به همت و اهتمام هیأت مؤسسه، قرائت‌خانه فردوسی مقابل شمس‌العماره، در بالاخانه‌های دواخانه مدرن تشکیل و اربابان ذوق و طرفداران قرائت‌خانه داخله و خارجه را از تاریخ ۲۰ برج سرطان از سه

۱. روزنامه قانون، ش ۳۶، س ۳، ۱۱ ثور ۱۳۰۳، ص ۴.

۲. روزنامه ایران، ش ۱۵۱، ۶ ربیع‌الاول ۱۳۳۶ قمری، ص ۲.

ساعت قبل از ظهر تا ظهر و از چهار بعدازظهر تا ساعت نه به محل قرائت‌خانه دعوت می‌نماید.

از طرف ^۱ هیأت فردوسی ^۲

نمایش عالی فردوسی

به افتخار روح یگانه دانشمند و ادیب شهیر ایران حکیم ابوالقاسم فردوسی در سالن گراند هتل لیل چهارم ربیع الاول مطابق ۲۳ برج عقرب ساعت هفت بعدازظهر به منفعیت قرائت‌خانه فردوسی، کمدی آمیرزا، متعاقب نمایش فردوسی آقایان را محظوظ خواهد کرد. در بین پرده‌ها رقص‌های مشرقی و اروپایی توسط آکتریس‌های اروپایی داده خواهد شد. در مدت نمایش، موزیک نظامی و ارکستر مترنم خواهد بود.

محل فروش بلیط

خیابان ناصریه، قرائت‌خانه فردوسی - خیابان ناصریه، کتاب‌خانه ترقی - خیابان لاله‌زار - درب گراند هتل. ^۳

۷۴. قرائت‌خانه فردوسی

نمایش عالی

معارف‌خواهان را بشارت

عشق و وطن و جعفرخان از فرنگ آمده که یکی از بهترین و

۱. روزنامه ایران، ش ۷۰۰، ۲۱ شوال ۱۳۳۸ قمری، ص ۴.

۲. در اعلان مشابهی که در هفته‌نامه صدای تهران، (ش ۵۷، ۲۰ شوال ۱۳۳۸ ق، ص ۴) چاپ شد، نام حسین زاهد اضافه شده است.

۳. هفته‌نامه تهذیب، ش ۳۷، س ۲، ۱۹ عقرب ۱۲۹۹، ص ۴.

باشکوه‌ترین نمایشی است که تاکنون کم‌تر نظیر آن دیده شده است به توسط آکتریس معروف خانم "تریان" و آکتر معروف مسیو "تریان" و جمعی از آکترها و آکتریس‌های معروف در شب ۳ ربیع‌الاول [اول عقرب ۱۳۰۱] در سالن گراند هتل به منفعت قرائت‌خانه عمومی که توسط هیأت ترقی‌خواهان زرتشتی عنقریب دایر خواهد شد، داده می‌شود. معارف‌خواهان را به تماشای این نمایش باشکوه و معاونت معارف دعوت می‌کنیم.

ترقی‌خواهان زرتشتی

محل فروش بلیط

مغازة پارسی، دواخانه جاوید، سبزه‌میدان اداره کورس لیتمند، بازار، تیمچه حاجب‌الدوله شرکت پارسیان، ناصریه شعبه کمپانی یگانگی.

[روزنامه اقتصاد ایران]: امیدواریم که علاقه‌مندان به معارف بیش از پیش در توسعه علوم و فنون کوشیده و مخصوصاً برای بیدار کردن ملت بدبخت ایران از تأسیس قرائت‌خانه‌های عمومی مضایقه نکنند و انتظار داریم که ملت اصیل زرتشت و مخصوصاً هیأت آزادی‌خواه به انجام خیال خود موفق شده و قرائت‌خانه عمومی را که در فوق ذکر کرده‌اند، تأسیس نمایند.^۱

با کمال احترام خاطر عموم مدیران محترم جراید را مستحضر ساخته و استدعا می‌نماید لطف فرموده در صورت امکان برای ترویج معارف یک نسخه از روزنامه یا مجله خود را به نام قرائت‌خانه فردوسی واقع در خیابان علاءالدوله ارسال فرمایند و از معارف دولتی، عموم را

۱. روزنامه اقتصاد ایران، ش ۹۵، س ۳، ۳۰ میزان ۱۳۰۱، ص ۴.

ممنون و این هیأت را مرهون خواهید نمود و در قرائت‌خانه مذکور انگلیسی و فرانسه، فارسی و ریاضیات تدریس می‌شود.
 هیأت ترقی خواهان زرتشتی^۱

[گزارش خبرنگار روزنامه اتحاد]

روز جمعه (۱۴ جدی ۱۳۰۱) موفق به حضور در قرائت‌خانه فردوسی که نتیجه مساعی هیأت ترقی‌پروران پارسی است، شدیم. مجسمه فردوسی را در روی میز و کتاب شاهنامه را در میان سینی پر از گل گذاشته بودند. بدو آ خدا رحم بهمن شرحی از خدمات و مقاصد هیأت ترقی‌پروران و علل این‌که قرائت‌خانه را به اسم فردوسی نام گذاشتند بیان کردند و بعد جناب اردشیرجی شرحی از خدمات بزرگ فردوسی بیان و گفتند که بایستی روح فردوسی را به وسیله عمل به نصایح او شاد کنند. پس از آن محمدرضاخان از شاگردان فاضل مدرسه سیاسی، نطق مختصری نموده و آقای میرزاده عشقی اشعاری بالبداهه در فضیلت و خدمات فردوسی انشا و در خاتمه آقای میرزاصادق بروجرودی نطق مفصل کرده و حضار را به سعی و عمل دعوت نمودند.
 حضار با یک روح زنده از مؤسسه جدید بیرون آمده و مجلس جشن افتتاح قرائت‌خانه فردوسی مقارن غروب خاتمه پیدا کرد.^۲

قرائت‌خانه

یکی از بزرگ‌ترین مؤسسات ملی است که در تنویر قوای عقلانی جامعه مؤثر و قوی بوده به علاوه از مجامع آزاد ملی است که افراد یک جامعه را در خود جای داده و به یکدیگر نزدیک تر می‌نمایند.

۱. روزنامه اتحاد، ش ۲۷۵، ۵ جدی ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. همان، ش ۲۸۱، ۱۹ جدی ۱۳۰۱، ص ۳.

این ایام خوشبختانه جوانان آزادی‌پرست آثار این مؤسسه را فهمیده و قرائت‌خانه‌های عدیده در تهران تشکیل و جامعه را مستفیذ می‌نمایند. تاکنون عناصر غیرمسلم ایران قرائت‌خانه عمومی نداشته و خود را از عضویت مشترکه ملیت کنار کشیده و نمی‌جوشیدند. خوشبختانه در این اواخر قرائت‌خانه‌ای به نام فردوسی تشکیل و ما به نام علاقه‌مندی به جامعه زرتشتیان در این اقدام خیر تبریک می‌گوییم. ولی از ذکر یک نکته هم ناگزیریم. به‌طوری‌که تحقیق شده چند نفر افراد آلوده از قبیل فریبور و اردشیرجی که سابقه ننگینی داشته در این مؤسسه ملی خزیده‌اند و البته خالی از اغراض فاسده نبوده و چرن از عوامل اجنبی می‌باشند لذا لازم می‌دانیم که به عموم افراد زرتشتیان خاطر نشان نماییم که با طرد و تبعید عناصر آلوده و فاسد این مؤسسه ملی خود را رونق داده و به عموم معارف‌پروران نیز توصیه می‌نماییم که از بذل مساعدت در انجام مقاصد خیریه قرائت‌خانه فردوسی خودداری نمایند. بدیهی است زرتشتیان این نصیحت بی‌غرضانه ما را با نظریه موافق پذیرفته و دست عناصر نالایق را از دامن این مؤسسه کوتاه خواهند کرد.

یک نفر بی‌طرف بی‌غرض

[هفته‌نامه/افق روشن] به‌طوری‌که سابقه داریم فریبور و اردشیرجی سابقه خوبی نداشته و شایسته نیست که در یک چنین مؤسسه ملی عضویت پیدا کرده و افکار پاک جوانان زرتشتی را مسموم نموده و از آن‌تریک خودداری ننمایند. اگر مشارالیه دست از سیئات اعمال خود برندارند تاریخچه آن‌ها که کاملاً در نزد ما ضبط است درج تا سیه‌روی شود هر که در او غش باشد.

افق روشن^۱

۱. هفته‌نامه افق روشن، ش ۱۸، س ۱، ۷ دلو ۱۳۰۱، ص ۲.

سؤال از انجمن محترم زرتشتیان تهران

این دو روزه در بعضی از جراید پایتخت شرحی راجع به تأسیس قرائت‌خانه فردوسی و انگشت‌هایی که در این مؤسسه حکمفرما است، مطالعه شد. ما قبل از این که وارد اصل موضوع شده و قضاوت نماییم سؤال می‌کنیم که آیا آن انجمن محترم در درآمد و در دریافت این مؤسسه از هر حیث حتی خرج تأسیس آن نظارت و در کلیات و جزئیات امور آن دخالت دارد یا خیر؟^۱

جواب سؤال

خدمت مدیر محترم جریده شریفه کوشش دامت افاضاته راجع به قرائت‌خانه فردوسی که در شماره ۱۳ از این انجمن سؤال شده بود، جواباً تصدیق می‌دهد که تاکنون این انجمن هیچ‌گونه مداخله و نظارتی در تأسیس و امور و عواید و مخارج آن مؤسسه نداشته است. انجمن زرتشتیان تهران^۲

اخطار

قرائت‌خانه فردوسی که به فداکاری و جدیت عده‌ای از جوانان زرتشتی تأسیس شده عموماً از ساعت ۸، انگلیسی الی ظهر و از دو ساعت بعد از ظهر تا ساعت ۸ مفتوح خواهد بود. فارسی، فرانسه، انگلیسی، مرتباً به طرز جدید تدریس می‌شود.

قرائت‌خانه فردوسی^۳

قرائت‌خانه فردوسی از ساعت ۹ الی ظهر و از ۳ بعد از ظهر تا ساعت ۹ مفتوح است. انگلیسی، فرانسه و فارسی مرتباً تدریس می‌شود.^۴

۱. همان، ش ۱۲، س ۱، ۹ دلو ۱۳۰۱، ص ۲.

۲. روزنامه کوشش، ش ۱۶، س ۱، ۱۸ دلو ۱۳۰۱، ص ۲.

۳. هفته‌نامه انعکاس، ش ۱۲، س ۱، ۱۹ حمل ۱۳۰۲، ص ۳.

۴. هفته‌نامه ناهید، ش ۱۲، س ۱، ۱۶ سرطان ۱۳۰۲، ص ۸.

تغییر مکان

قرائت‌خانه فردوسی از خیابان علاءالدوله به خیابان ناصریه، مقابل دواخانه شورین انتقال یافته است و از ساعت ۹ تا ۱۲ و از سه بعدازظهر تا ۹ مفتوح است.

انگلیسی، فرانسه، فارسی مرتباً به طرز جدید تدریس می‌شود.
هیأت ترقی‌خواهان زرتشتی^۱

نمایش باشکوه

تجدید عظمت ایران، به منفعت قرائت‌خانه فردوسی

پس در چهار پرده با ارکست

شب جمعه ۲۲ شعبان در سالن گراند هتل به توسط بهترین آکتر و آکتریس‌های تهران داده می‌شود. شب ۷ حمل یکی از شب‌های پرشعف و پرسرور تاریخی ایران است که فرشته سعادت تجدید عظمت ایران را بشارت می‌دهد و علاقه‌مندان به این آب و خاک را به زندگانی جدید و به دوره تجدید افتخارات وعده و نوید می‌دهد. این پس که به قلم یکی از جوانان حساس ایرانی نوشته شده اوضاع ادوار گذشته را در نظرها مجسم نموده نتیجه تحقیقات و صمیمیت را مشهود می‌دارد. کسانی که مایلند معارف دوستان را تشویق نمایند و آن‌ها را به حس فداکاری دعوت کنند و از شرکت در این مجمع مسرور شوند تا تمام نشده بلیط‌های نمایش را از محل‌های ذیل خریداری نمایند:

مغازه پارسی خیابان لاله‌زار - کورس لیتمد سبزه میدان - دواخانه جاوید حسن آباد - حجره ارباب‌رستم بهمن‌آبادیان بازار تیمچه ماهوت فروش‌ها - قرائت‌خانه فردوسی ناصریه.

هیأت ترقی‌خواهان زرتشتی^۲

۱. روزنامه قانون، ش ۱۰، س ۳، ۳۰ میزان ۱۳۰۲، ص ۴.

۲. همان، ش ۲۵، س ۳، ۱۷ حوت ۱۳۰۲، ص ۴.

قرائت‌خانه‌های فرقه دموکرات ایران

۷۵. اعلان تلگرافی

قرائت‌خانه ملی اصفهان

۲۶ جدی ۱۲۹۹

از عموم مدیران جراید و مجلات ایران به نام معارف‌پروری تقاضا می‌شود که یک شماره [از نشریات خود را] به آدرس قرائت‌خانه ملی اصفهان فرستاده و به این مؤسسه ملی مجانی که به اقدامات جمعیت دموکرات شده، مساعدت نموده معارف‌خواهان را قرین تشکر فرمایند. قرائت‌خانه ملی اصفهان^۱

قرائت‌خانه در اصفهان

قرائت‌خانه عمومی در اصفهان به سعی و اهتمام فرقه مقدس دموکرات مفتوح شده و همه روزه میرزین از دموکرات‌ها و صلحای آن‌ها مانند میرزا حسن سلطان‌زاده و آقا شیخ محمد حسین قمشه‌ای و غیره حاضرند و بناست جشنی برای افتتاح آن گرفته شود.

قرائت‌خانه عمومی اصفهان فقط برای بسط معارف و قرائت کتب علمی و ادبی و جراید پایتخت و ولایات و سایر ممالک است. همیشه آقایان دموکرات در تمام امور فاتح و مقدم بوده‌اند و چون عناصر پاکدامنی درکارند، کارها از روی عقل و بصیرت در جریان است.^۲

۱. روزنامه ایران، ش ۸۱۸، ۶ جمادی‌الاول ۱۳۳۹ قمری، ص ۴.

۲. همان، ش ۸۳۴، ۳۰ جمادی‌الاول ۱۳۳۹ قمری، ص ۲.

اخبار اصفهان

در هفته گذشته [اواسط عقرب ۱۳۰۱] برحسب اعلان و دعوتی که از طرف مجلس محلی فرقه دموکرات شده بود در قرائت‌خانه ملی، مجلس جشنی برای فتوحات ملیون عثمانی و فتوحات سابق قشون در آذربایجان منعقد و تمام طبقات از علما، مأمورین دولتی، تجار، اصناف و کسبه حضور داشته، چای و شیرینی و شربت صرف و موزیک مترنم و نطق‌های مفصل از طرف چند نفر ایراد شده، مخصوصاً آقای شیخ محمدحسین قمشه‌ای که یکی از قان‌دین و مبرزین فرقه دموکرات هستند نطق مفصلی [کرده و] بدو اظهار شادمانی از فتوحات ملیون عثمانی و بعد از فتوحات قشون ایران و خدمات آقای وزیر جنگ و سپس شرحی از فواید و نتایج اتحاد عالم اسلام بیان و ضمناً از حکومت ملی و دموکراسی تشریح و تعیین نموده و از اتحاد و اتفاق ثمره آزادی حقیقی و از لزوم تشکیل انجمن‌های ایالتی و ولایتی و انجمن بلدیة ذکر نموده و نطق خود را به لزوم ازدیاد قشون و قدرشناسی از خدمات قشون فعلی ایران خاتمه دادند.^۱

۷۶. تأسیس مدرسه [و قرائت‌خانه] و جمع‌آوری اعانه

مکتوبی از رودسر به اداره رسیده که به همت معارف‌خواهان فرقه محترم دموکرات مدرسه‌ای به نام دبستان احمدی تأسیس و قرائت‌خانه عنقریب دایر خواهد شد. در این اقدام حاجی رئیس کمال همراهی را نموده است.^۲

۱. روزنامه اتحاد، ش ۳۹، س ۲۳، ۲ عقرب ۱۳۰۱، ص ۲.

۲. روزنامه ستاره ایران، ش ۶۲، س ۳، ۷ محرم ۱۳۳۶ قمری، ص ۱.

۷۷. افتتاح قرائت‌خانه در سمنان

شریحی از کمیته محلی به اداره رسیده مشعر بر این‌که چون یکی از مقاصد عمده فرقه دموکرات نشر و توسعه معارف است لذا کمیته سمنان فرقه دموکرات ایران، به تأسیس قرائت‌خانه موفق شده و انتظار می‌رود که معارف‌خواهان ایران با ارسال کتب و جراید به آن قرائت‌خانه ملی مساعدت نمایند.^۱

۷۸. قرائت‌خانه فرهنگ

جناب آقامیرزا حسن خان مدیر قرائت‌خانه عمومی گیلان که یک نفر از جوانان باحرارت و در وطن‌خواهی می‌توان گفت نظیر ایشان کم‌تر دیده شده، بعد از زحمات و مجاهدات در ترتیب قرائت‌خانه عمومی، باز برای نشر معارف قرائت‌خانه دیگری به اسم قرائت‌خانه فرهنگ ترتیب دادند و از هرگونه کتاب‌های قدیمی و روزنامه‌جات در کتاب‌خانه حاضر و از واردین همه نوع پذیرایی می‌شود.^۲

۷۹. قرائت‌خانه فرهنگ

[گزارش ۱۷ خرداد ۱۳۰۱ از رشت]

پروفسور عیسی خان [رئیس معارف رشت] علاوه بر این‌که در انتشار چند اعلان و رجزخوانی اصلاحاتی در معارف نکرده است، مجمع

۱. روزنامه ایران، ش ۲۵۶، ۱۳ رمضان ۱۳۳۶ قمری، ص ۲.

۲. هفته‌نامه جنوب، ش ۳۱، ۱۲ شعبان ۱۳۲۹ قمری، ص ۴.

فرهنگ را که شش سال است برای پیشرفت معارف گیلان فداکاری می‌کنند به علت این‌که طرفدار مشارالیه نبوده و تملق نمی‌گویند توقیف کرده و درصدد است قرائت‌خانه عمومی فرهنگ را هم ببندد.^۱

[به نقل از خاطرات عباس مسعودی مدیر روزنامه اطلاعات در دیدار از رشت - اوایل فروردین ۱۳۰۷]

[....] همان روز در ضمن گردش مختصری که در شهر می‌کردم به قرائت‌خانه فرهنگ رفتم. بدو لازم است اطلاعات و تحقیقات خود را نسبت به این قرائت‌خانه و جمعیت فرهنگ به قارئین محترم بدهم. تقریباً ده سال است یک عده جوان وطن‌پرست متجدد گرد هم جمع شده جمعیتی به نام "فرهنگ" تأسیس کرده و امروز یکی از مجامع بزرگ و خوبی است که شاید در ایران تنها باشد. تصور نکنید این‌که می‌گویم جمعیت بزرگ، منظور این است که دارای چند هزار نفر عضو می‌باشد، خیر. این جمعیت را امروز فقط ۶۰ یا ۷۰ نفر جوان اداره می‌کند. اما شصت هفتاد نفر جوان صمیمی، باعاطفه، وطن‌پرست و متجدد.

این عده کم تاکنون با عزم و اراده راسخی در راه پیشرفت آمال و آرزوی خود که توسعه معارف، ترویج ادبیات و صنایع، آبادی و عمران گیلان، مبارزه با موهومات و خرافات و ایجاد اساس تجدد و تمدن و سایر کارهای خوب می‌باشد فداکاری کرده‌اند. در هر موقع با مشکلاتی که برای آن‌ها پیش آمده است مقاومت نموده و موفقیت حاصل کرده‌اند.

علاقه و صمیمیت این جوان‌ها به کار را، اگر می‌خواهید بدانید تا چه درجه می‌باشد از این جا حدس بزنید: سابقاً در موارد مختلفه به واسطه سوء تفاهمات و سوءظن‌هایی که حکام و مأمورین دولت وقت نسبت به این جمعیت پیدا می‌کرده‌اند قصد برهم زدن آن را می‌نموده و حتی از

۱. روزنامه حقیقت، ش ۹۸، س ۱، ۲۵ جوزا ۱۳۰۱، ص ۲.

هر اقدامی در این راه مضایقه نمی‌کرده‌اند. ولی جمعیت استقامت ورزیده و خود را تاکنون با قیافه غالبی نگاه داشته است. معنی این مبارزه و مقاومت این است که مأمورین وقت چند نفر از اعضای مبرز جمعیت را که در استخدام دولت بودند به جرم عضویت [در جمعیت] فرهنگ منتظر خدمت یا خارج و یا به یکی از صفات رشت خارج کردند. مع‌هذا عضوی که بیکار و یا به قزوین و نقاط دوردست تغیر مأموریت و در حقیقت تبعید می‌شد ذره‌ای اهمیت نگذاشته و از انجام وظیفه خود دقیقه‌ای غفلت نمی‌کرد. خلاصه برای برهم زدن این مؤسسه که در تهران ما به یک آب خوردن انجام می‌گیرد، در این مدت ده سال هر طرحی ریخته شد، نقش بر آب گردید و خوشبختانه چیزی هم نگذشت که مأمورین وقت به حسن‌نیت و علاقه‌مندی و صمیمیت آن‌ها واقف گردیده نظریه آن‌ها را تأیید و استقبال کرده، به پیشرفت مقاصد آن‌ها کمک می‌نمودند.

این جمعیت دارای قرائت‌خانه و کتاب‌خانه و مجله مفیدی می‌باشد. مجامع دیگری منجمله جمعیت اخوت که عبارت از تجار و کسبه بازار و سایر طبقات جوان رشت است، تأسیس گردیده و این جمعیت هم با عشق و علاقه سرشاری در راه سعادت گیلانی قدم گذارده و مشغول کار می‌باشند و انتظار موفقیت‌های خوبی می‌رود.

من دو مرتبه به مجمع فرهنگ رفتم یکی همان روز جمعه عید [نوروز] بود که همه جا تعطیل کرده بودند. قرائت‌خانه و کتاب‌خانه باز بود و از اعضاء [جمعیت] فرهنگ فقط مدیر کتاب‌خانه حضور داشت که من و رفقای ما را با قیافه بشاشی پذیرفته و استقبال کرد. پس از رفتن من چون به اعضای جمع اطلاع داده بودند که به قرائت‌خانه و کتاب‌خانه آمده‌ام، آن شب را اغلب به دیدن من به مهمانخانه ساوی آمده و اظهار تأسف می‌کردند از این‌که در موقع رفت به مجمع، حضور

نداشتند. من با هیچ یک از اعضای [جمعیت] فرهنگ آشنایی نداشتم ولی این چند روزه توقف در گیلان به قدری مرا حسن‌استقبال کرده، عطوفت و مهربانی و خونگرمی ابراز می‌داشتند که حقیقتاً شیفته محبت و عاطفه آن‌ها شده بودم.^۱

۸۰. قرائت‌خانه کازرون

البته مجاهدت کازرون در راه استقلال مملکت عزیز در صفحه جنوب چیزی نیست که محتاج به توضیح باشد. متأسفانه در یک چنین نقطه آن قسمتی که باید معارف بسط و توسعه داشته باشد ندارد بلکه اغلب از جریان امور بی‌بهره هستند لذا محض خدمت به نوع و ایقاظ و تبصره ابناء فداکار و حساس این شهر قرائت‌خانه موسوم (به کازرون) تأسیس یافته از آقایان مدیران معارف‌پرور جراید و مجلات مرکز متمنی است در صورتی که مایل و مقتضی دانند از بذل یک شماره مجانی مرتب روزنامه خود برای این تأسیسه عالم‌المنفعه دریغ نفرموده و منتی بزرگ بر معارف کازرون بگذارند و در صورت عدم امکان نیز متمنی است جواب نگویید که حالت نگرانی نباشد.^۲

۸۱. قرائت‌خانه مجانی کارگران

بشارت به عموم معارف‌خواهان

قرائت‌خانه مجانی کارگران از روز پنج‌شنبه بیستم برج دلو ۱۳۰۰ در خیابان لاله‌زار، کوچه جنب مغازه اروپا، رویروی مطبوعه مدرن مفتوح

۱. روزنامه اطلاعات، ش ۶۵۴، ۲۵ فروردین ۱۳۰۷، ص ۲.

۲. روزنامه قانون، ش ۱۸، ۳، ۲۳ جدی ۱۳۰۲، ص ۴.

گردیده و همه روز از صبح الی سه ساعت از شب رفته از آقایان واردین محترماً پذیرایی می‌شود. در قرائت‌خانه ما تمام جراید داخله و خارجه موجود و به قیمت اصلی خود به فروش می‌رسد و فقط مطالعه آن‌ها مجانی است.

مدیر و مؤسس علی ژاله^۱

یک دفعه برای امتحان

۱. هموطنان! اگر میل داشته باشید که همه روزه اعلانات داخلی و خارجی را از جراید محلی مجاناً کسب نمایید ممکن است یک دفعه برای امتحان به قرائت‌خانه کارگران که واقع است در خیابان لاله‌زار، کوچه جنب مغازه شرکت اروپا، مقابل مطبوعه مدرن، تشریف بیاورید.

۲. آقایانی که مایل هستند هر یک از جراید محلی را خریداری فرمایند به قرائت‌خانه کارگران مراجعه فرمایند.

۳. قرائت‌خانه کارگران حاضر است که کلیه جراید محلی را با گرفتن حق الزحمه قلیلی توزیع و منتشر نماید.

۴. آقایان، مدیران جراید ولایات می‌توانند جراید خود را از هر شماره ۲۵ نسخه به قرائت‌خانه ما ارسال دارند و پس از فروش وجه روزنامه را به وسیله‌ای که خودشان دستور می‌دهند ارسال و در صورت عدم فروش عیناً مسترد می‌شود.

۵. آقایان مدیران جراید مرکز و ولایات می‌توانند قبوضات آبونمان خودشان را برای وصول به قرائت‌خانه ما رجوع فرموده که پس از وصول تومانی یک قران حق الزحمه موضوع دریافت می‌گردد. ۶. قرائت‌خانه ما در نظر دارد که پانزده نفر شاگرد برای توزیع جراید

۱. روزنامه حقیقت، ش ۲۰، ۲۱ دلو ۱۳۰۰، ص ۲.

مرکزی و ولایات که به قرائت‌خانه ما ارسال می‌شود از قرار ماهی شش الی دوازده تومان قبول نماید. اشخاصی که مایل هستند می‌توانند با وثیقه دو تومان نقد یا ضامن معتبر، خودشان را معرفی نمایند به شرط آن که سن ایشان از ۱۲ کم‌تر و از شانزده سال بیش‌تر نباشد.

۷. آقایان معارف‌پرور، مستحضر باشید هیچ‌کس به هیچ‌اسم و رسم نمی‌تواند خود را متشبث به قرائت‌خانه ما نموده و بعضی کلاشی‌ها را نماید، زیرا قرائت‌خانه ما از هرگونه اقدامات بی‌رویه منزه می‌باشد.

مدیر مسؤول و مؤسس قرائت‌خانه کارگران، علی ژاله

[اقدام] ما کسبه و عوام را توصیه می‌کنیم که برای استفاده در قرائت‌خانه مزبور حاضر شوند و مدیران جراید را به تشویق و مساعدت مؤسس دعوت می‌کنیم.^۱

اگر وقت داشته باشید

ممکن است همه روزه از طلوع آفتاب الی سه ساعت از شب گذشته برای قرائت کلیه جراید مرکزی به قرائت‌خانه کارگران (که واقع است در خیابان لاله‌زار، کوچه جنب مغازه اروپا، مقابل مطبوعه مدرن) تشریف آورده و جراید را مجاناً مطالعه فرمایند. در قرائت‌خانه تمام جراید مرکزی حاضر و به قیمت اصلی خود به فروش می‌رسد. مدیران محترم جراید مرکزی! قرائت‌خانه حاضر است کلیه جراید را با حق‌الزحمه قلیلی منتشر نماید.

مؤسس و مدیر - علی ژاله^۲

۱. روزنامه اقدام، ش ۱۲، ۲۹ دلو ۱۳۰۰، ص ۴.

۲. همان، ش ۱۸، ۱۳ حوت ۱۳۰۰، ص ۴.

قرائت‌خانه "کارگران"

پول نمی‌خواهد - مجانی است

هموطنان! اگر وقت داشته باشید ممکن است جراید مرکزی را مجاناً در قرائت‌خانه کارگران مطالعه فرمایند و اوضاع عالم را مستحضر شوید. آقایان! جراید مرکزی موجود است و به قیمت اصلی خود به فروش می‌رسد. مدیر و مؤسس - علی ژاله^۱

قرائت‌خانه کارگران

اخطار

رفقای که مایلند ۸ نمره مقاله مسلسل "حفظ آزادی از وظایف ملت است" را بخوانند در قرائت‌خانه کارگران موجود و مطالعه آن‌ها مجانی و از برای فروش حاضر است.

علی ژاله^۲

اخطار اداری

۱. از رفقا و مشترکینی که به اداره روزنامه حقیقت مکاتبه می‌کنند تقاضا می‌شود در کارهای اداری و خبرها عنوان پاکت را به طریق ذیل بنویسند: تهران، خیابان صاحب اختیار، اداره روزنامه حقیقت.
۲. چون شروع مقالات مسلسل، "حفظ آزادی از وظایف ملت است" از نمره ۴۹ شروع شده و بعضی از قارئین مطالبه می‌کردند لهذا اخطار می‌شود که از نمره ۴۹ تهیه و در اداره موجود است.^۳

۱. روزنامه شفق سرخ، ش ۷، ۲۸ حوت ۱۳۰۰، ص ۴.

۲. روزنامه حقیقت، ش ۵۶، س ۱، ۱۹ حمل ۱۳۰۱، ص ۴.

۳. همان، ش ۵۵، س ۱، ۱۷ حمل ۱۳۰۱، ص ۴.

قرائت‌خانه کارگران

علی ژاله مؤسس قرائت‌خانه کارگران را اداره اقدام از اطاقی که به او قولاً اجازه داده بود به زور عدلیه خارج و مبالغ زیادی به آن بیچاره خسارت وارده آمده. این مسأله از معارف‌پروری مدیر اقدام خیلی بعید بود. همین چند روزه در همان کوچه مکان دیگری برای قرائت‌خانه تهیه خواهد شد.^۱

عوام ایران

در نمره ۳۷ روزنامه اقدام صفحه ۲ شرحی راجع به در خیبر به عقیده عوام نوشته شده. خیلی تعجب است در عوام ایران که کسی این عقیده را نداشته و ندارد مگر این که این عقیده عوام بین‌النهرین بوده باشد. یک نفر عوام ایرانی، علی ژاله، مؤسس قرائت‌خانه کارگران^۲

قرائت‌خانه کارگران

قرائت‌خانه مجانی کارگران از ۴ به ظهر مانده تا سه ساعت از شب گذشته مفتوح است.^۳

۸۲. قرائت‌خانه کاشان

در کاشان به همت معارف‌پروران قرائت‌خانه شایان تمجیدی تأسیس شده است.^۴

۱. همان، ش ۷۸، س ۱، ۲۲ ثور ۱۳۰۱، ص ۱.

۲. همان، ش ۸۱، س ۱، ۲۵ ثور ۱۳۰۱، ص ۴.

۳. همان، ش ۸۸، س ۱، ۱۱ جوزا ۱۳۰۱، ص ۱.

۴. روزنامه ایران نو، ش ۵۵، س ۳، غره جمادی‌الثانی ۱۳۲۹ قمری، ص ۴.

۸۳. قرائت‌خانه کانون ایران

مرامنامه

[....] در تأسیس کتاب‌خانه‌ها و قرائت‌خانه‌ها و نشر مجلات علمی.^۱
رشت: مجدالملک کارگذار گیلان روز گذشته وارد رشت شده عده‌ای به نام کانون ایران قرائت‌خانه تأسیس، شب گذشته هم شب افتتاح قرائت‌خانه بود. عموم رؤسای کشوری و لشکری و عده‌ای از اهالی را دعوت و جشن گرفته بودند. در ضمن مرام خودشان را قرائت کرده که کلیتاً مربوط به امور معارفی و ترقی معارف بود. موزیک هم در مدت انعقاد جشن مترنم بود.^۲

۸۴. قرائت‌خانه کاوه

چندی است در اول خیابان خاص، جنب وزارت جنگ تأسیس و اخیراً به واسطه توقیف جراید تعطیل کرده بود. اینک از روز جمعه ۲۲ ماه مرتباً دایر و مفتوح گردیده است. آقایانی که عشق به مطالعه جراید دارند، لطفاً تشریف بیاورند. از حضرات آقایان مدیران جراید مرکز و ولایات تمنا داریم از ارسال یک نمره از هر شماره جریده خودشان به عنوان قرائت‌خانه کاوه مضایقه نفرمایند. چنانچه رونق قرائت‌خانه بسته به مساعدت حضرات مدیران محترم جراید است.

ابن‌سالک^۳

۱. روزنامه اطلاعات، ش ۲۰، ۱۲ شهریور ۱۳۰۵، ص ۱.

۲. همان، ش ۱۹۰، ۲۶ فروردین ۱۳۰۶، ص ۲.

۳. روزنامه شفق سرخ، ش ۶۸، ۲۷ سنبله ۱۳۰۱، ص ۴.

۸۵. قرائت‌خانه عمومی کرمان

بنا به دعوتی که از طرف امین معارف برای افتتاح قرائت‌خانه عمومی که اول افتتاح با معارف و علوم است، در خلوت صادق خان وکیل‌الملک، تمام رؤسای دوایر دولتی و اعیان و علما و تجار از هر طبقه و جمعی از شاگردان مدرسه نصرت ملی با فرم مخصوص و کیف‌های حمایل و طرز بسیار خوش با نمایشی حاضر، بعد از صرف چای و شربت و قلیان آقای میرزاغلام علی‌خان امین معارف و اوقاف که بانی مبانی معارف‌پروری و در مراقبت نشر قانون عدالت تالی ندارد، نطقی فصیحانه مبنی بر اتحاد و داد و همراهی مجدانه با دولت مشروطه و در امورات رفتار مقرون به صحت نموده، جای هزاران تحسین بود و نیز نصرةالسلطان [یکی از بنیانگذاران کتاب‌خانه ملی] نایب‌الایاله با بیانات کافی اظهار داشتند، برای قرائت‌خانه، کتاب‌خانه هم لازم است و مبلغ پنجاه تومان داده. سایر رؤسای دوایر و علما و اعیان و اشراف و تجار و حتی شاگردان مدارس به قدر وسع همراهی نمودند. ششصد و نود و سه تومان و پنج هزار نقد و نوزده جلد کتاب حاضر شد. امیدوار است روزبه‌روز بر ترقی معارف افزوده شود.^۱

۸۶. اعلان انجمن قرائت‌خانه گلبهار

مورخه ۲۴ شهریور ربیع‌الاول سنه ۱۳۳۳ [ق] انجمن قرائت‌خانه گلبهار اصفهان خاطر عموم را قرین استحضر می‌دارد. نظر به این که هفت ماه از افتتاح قرائت‌خانه گلبهار می‌گذرد و در اعلانات اولیه قرائت‌خانه بعضی جرایدی که به تازگی در مرکز و ولایات به طبع رسیده و ذکر

۱. روزنامه ایران، ش ۲۲۳، ۲۷ جمادی‌الاولی ۱۳۲۸ ق، ص ۳.

نشده محض مزید اطلاع خوانندگان بشارت می‌دهد که تمام جراید داخله مرتباً و مستقیماً مجاناً به اسامی ذیل به قرائت‌خانه می‌رسد:
از همدان: اتحاد، از تهران: شوری - ارشاد - رعد - اطلاعات - تنبیه درخشان - ایران امروز - یومیه و هفتگی عصر جدید - نوبهار، از قزوین: رعد - جریده قزوین، از خراسان: طوس، از یزد: مخبر یزد، جراید شهری: [اصفهان] زاینده‌رود، مفتش - ترجمه یومیه اخبار رویترو و بعضی جراید خارجه به لسان عربی و انگلیسی و روسی و فرانسه و جبل‌المتین و پنج هزار کتب علمی و تاریخی و رمان و اخلاقی و غیره موجود است و به هیچ اسم و رسم دیناری از واردین دریافت نخواهد شد. از آقایان محترم متمنی است بیش از پیش معارف‌پروری فرموده از صبح الی دو ساعت و نیم از شب گذشته تشریف ارزانی دارند.

انجمن گلبهار اصفهان^۱

قرائت‌خانه و کتاب‌خانه گلبهار اصفهان

قرائت‌خانه و کتاب‌خانه گلبهار که به همت جمعی از معارف‌خواهان اصفهان مدت یک سال است دایر گشته همه قسم جراید و مجلات موجود و به‌طور مجانی از واردین پذیرایی می‌شود. از مدیران جراید مرکزی و ولایات تقاضای ارسال یک شماره از جراید خودشان مستقیماً به قرائت‌خانه مزبوره نموده و ما تقاضای انجمن گلبهار را با حسن تلقی پذیرفته و از مدیران جراید مرکزی هم متوقع و منتظریم با ابدال مساعدت تمنای ایشای را مقرون به اجابت نمایند.^۲

۱. روزنامه ارشاد، ش ۳۲، س ۹، ۶ ربیع‌الثانی ۱۳۳۳ قمری، ص ۴.

۲. روزنامه شوری، ش ۱۶۷، ۱۴ رمضان ۱۳۳۳ قمری، ص ۲.

۸۷. قرائت‌خانه عمومی گیلان ← قرائت‌خانه فرهنگ

۸۸. قرائت‌خانه عمومی

خلاصه لوایح وارده به عصر جدید:
 لاهیجان: به امضای عده‌ای از اهالی از مدیران جراید ملی تقاضای
 ارسال روزنامه‌جات برای قرائت‌خانه عمومی آن‌جا می‌کنند.^۱

۸۹. قرائت‌خانه عمومی

مکتوبی به امضای کاظم محزون لنگرودی به اداره رسیده و اطلاع
 می‌دهند که قرائت‌خانه عمومی در لنگرود به اهتمام جمعی
 معارف‌خواه دائر و در تاریخ ۱۴ شهر جاری [شوال] مفتوح گردیده و
 به وسیله جراید مرکزی از مدیران جراید خراسان، آذربایجان، اصفهان،
 قفقاز تقاضا می‌نماید که برای مساعدت با معارف یک نسخه از جریده
 خود را به عنوان قرائت‌خانه مزبور ارسال داشته، وسایل تشویق و نشر
 معارف را در آن‌جا فراهم سازند.^۲

حساب شش‌ماهه قرائت‌خانه لنگرود

مکتوبی محتوی صورت حساب جمع و خرج قرائت‌خانه عمومی
 لنگرود که به سعی و مجاهدت آقا کاظم محزون تأسیس شده اخیراً به
 توسط پست به اداره رسیده که ذیل خلاصه آن مندرج می‌شود:
 - اعانه مستقیم که ماهانه مرتباً دریافت شده و مساعدت‌های مادی
 غیرمستقیم هم ۶۵۰-۶۳۵ قران

۱. هفته‌نامه عصر جدید، ش ۳۵، ۱۳ رجب ۱۳۳۳ قمری، ص ۸.

۲. روزنامه ایران، ش ۱۱۲، ۲۶ شوال ۱۳۳۵ قمری، ص ۱.

- مخارج متفرقه از قبیل کرایه و مواجب مستخدمین و غیره ۱۳۶/۵۰ قران.^۱

۹۰. قرائت‌خانه ماه نو

اخطار و بشارت

رفقا!! فشار محیط و عدم مساعدت زمانه و از همه بالاتر نداشتن توفیق، از این زودتر به ما اجازه نداد خدمات خود را شروع کنیم. اینک همان‌طوری که در محقرنامه خود مختصراً اشارت کردیم مؤسسات کارگری (ماه نو) می‌رود که خدمات خود را شروع نماید. رفقای ما حس کرده‌اند که شرافتمندانه‌ترین کارها آن است که به نفع همه تمام شود!! و برای همین مقصود دست به کار شده و در اولین مرحله قرائت‌خانه عمومی تأسیس کرده و در معرض استفاده عموم گذارده‌اند.

آقایان محترم اگر مایل بوده به قرائت‌خانه تشریف بیاورند در این مراکز جمیع روزنامه‌جات و مجلات شهری و ولایتی و حتی المقدور جراید مهمه خارجه را ملاحظه خواهند فرمود. همچنین کتب ادبیه و سیاسیه و غیره که به قدر وسع جمع‌آوری شده، موجود است.^۲

اخطار

مطالعه کتب و مجلات در این مکان مجانی است. قرائت‌خانه نامه ملی (ماه نو) واقع در خیابان لاله‌زار، عمارت‌های فوقانی که جایگاه دوست نفر و دارای دو اطاق بزرگ است همه روزه برای عموم طبقات مخصوصاً کارگر مفتوح است. اشخاصی که سواد

۱. همان، ش ۱۷۶، ۸ جمادی‌الاول ۱۳۳۶ قمری، ص ۲.

۲. روزنامه اتحاد، ش ۲۶۴، ۷ قوس ۱۳۰۱، ص ۴.

ندارند ممکن است توسط مدیر قرائت‌خانه یا چند نفر دیگر، عموم جراید برای آن‌ها قرائت شود. قرائت‌خانه از چهار ساعت به ظهر الی ظهر و از سه ساعت به غروب الی دو ساعت از شب گذشته مفتوح و از کلیه واردین با کمال احترام پذیرایی می‌شود. عنقریب کنفرانسی که برای عموم طبقات مفید باشد از طرف مؤسسين داده خواهد شد، همچنین جرایدی که از بدو مشروطیت تاکنون به طبع رسیده جلد کرده و متفرقه آن‌ها حاضر است. البته رفقای کارگر و غیره از این مؤسسه مجانی استفاده خواهند کرد.

از طرف هیأت مؤسسه - م. ه. زاده^۱

۹۱. قرائت‌خانه مجمع ادبی

از فومن اطلاع می‌دهند جدیداً مجمع ادبی در صومعه‌سرا تشکیل گردیده و موفق به تأسیس یک قرائت‌خانه گردیده‌اند.^۲

۹۲. قرائت‌خانه مجمع دموکرات

محترماً به اطلاع عموم می‌رساند قرائت‌خانه مجمع دموکرات واقع در خیابان چراغ‌برق، نمره ۱۹ همه روزه از دو ساعت قبل از ظهر الی ظهر مفتوح است. عموم آقایان محترم می‌توانند در ساعت مذکور از مطالعه جراید در قرائت‌خانه مجمع استفاده نمایند.

مدیر مجمع دموکرات - صلاح‌الملک^۳

۱. روزنامه شفق سرخ، ش ۹۹، ۲۰ قوس ۱۳۰۱، ص ۴.

۲. روزنامه اطلاعات، ش ۲۷۸، ۱۶ مرداد ۱۳۰۶، ص ۲.

۳. روزنامه شفق سرخ، ش ۹۸، ۱۸ قوس ۱۳۰۱، ص ۴.

۹۳. قرائت‌خانهٔ مخدرات اسلامیة

چون اغلب بانوان محترم مایل به خواندن روزنامه‌جات و کتب شده‌اند با اجازهٔ وزارت جلیله علوم و معارف قرائت‌خانه به نام مخدرات اسلامیة در مدرسهٔ مخدرات اسلامیة واقع در محلهٔ پامتار، کوچهٔ صدراعظم نوری دایر شده است. به عموم خانم‌های محترمه اعلام می‌دارد که از این مؤسسهٔ عام‌المنفعه استفاده فرمایند. از مدیران جراید مستدعی است یک نمره از روزنامهٔ شریف یا مجلهٔ محترم را به قرائت‌خانهٔ مخدرات اسلامی ارسال فرمایند. مدیرهٔ مدرسهٔ مخدرات اسلامی^۱

۹۴. قرائت‌خانهٔ معارف استرآباد

عده‌ای از جوانان حساس و اعضای معارف مبادرت به افتتاح مجمع معارفی نموده، نمایش اخلاقی در سه پرده به نفع قرائت‌خانهٔ معارف داده شده و چند روز است قرائت‌خانهٔ مزبور افتتاح شده است.^۲

۹۵. قرائت‌خانهٔ عمومی معارف

اعلان از بروجرد

برای خدمت به معارف و توسعهٔ آن از مدیران محترم جراید و مجلات

۱. روزنامهٔ حقیقت، ش ۹۴، س ۱، ۱۹ جوزا ۱۳۰۱، ص ۲.

۲. روزنامهٔ اطلاعات، ش ۹۴، ۱۲ دی ۱۳۰۸، ص ۳.

درخواست می‌نماید که به فرستادن یک نمره مرتب از اوراق خود، قرائت‌خانه عمومی معارف را مزین و منور سازند.

از طرف قرائت‌خانه عمومی معارف - میرحسین حجازی^۱

۹۶. کتاب‌خانه و قرائت‌خانه معارف

به عموم دانشمندان و معارف‌پژوهان اعلام می‌نماید کلیه کتب و جراید و مجلات فارسی، عربی و انگلیسی را می‌توانند از این کتاب‌خانه بخوانند، مخصوصاً جریده چهره‌نما که به زبان فارسی و مجلات الهلال و المقتطف که به زبان عربی ماهیانه در قاهره طبع می‌شوند.

وکلائی ولایات

۱. تهران، آقامیرزا جمال‌الدین خوانساری مدیر کتاب‌خانه ایران
۲. تبریز، آقامیرزا عبدالحسین مدیر کتاب‌خانه آذربایجان
۳. کرمانشاه، آقای صدیق‌دفتر مدیر جریده بیستون
۴. اصفهان ۱. آقای بنان‌السلطان شیروانی مدیر جریده میهن؛ ۲. آقای شیخ محمدحسین کتاب‌فروش خوانساری
۵. بوشهر، مدیر محترم شرکت قاسمیه

(خادم معارف) محمدعلی^۲

۱. روزنامه حقیقت، ش ۶۰، س ۱، حمل ۱۳۰۱، ص ۴.
 ۲. روزنامه رعد، ش ۲۳۵، س ۴، ۱۰ جمادی‌الاول ۱۳۳۸ قمری، ص ۴.

۹۷. قرائت‌خانه

مدرسه آمریکایی‌ها

اعلان

به وسیله مدیر محترم ایران، خدمت عموم مدیران جراید و مجلات منطبعه ایران، چون در مدرسه آمریکایی ملایر یک باب قرائت‌خانه برای استفاده محصلین تأسیس شده لذا به نام کمک به معارف ایران، خواهشمند است یک نمره از جریده خود را مرتباً برای مؤسسه مزبور ارسال فرمایند.

رئیس مدرسه آمریکایی ملایر^۱

۹۸. اعلان

تأسیس قرائت‌خانه ملی در دارالخلافه تهران

در دروازه قزوین جنب بازارچه مهدی خان مغازه‌های فوقانی در این اوقات این اقل السادات دعاگو سیدحسین رزاز ابن ابراهیم تجریشی به امداد جمعی از خیرخواهان وطن و مدیران مدارس، تأسیس قرائت‌خانه نموده‌ام و خدمتی بزرگ به دوائر ملت کرده و نام نیکی در روزگار به یادگار گذاشته هرگاه سایر هموطنان و آقایان و مدیران مدارس در این امر خیر شرکت نمایند خدا و رسولش را از خود راضی خواهند داشت.

از عموم آقایان دارالخلافه یعنی خیرخواهان دولت و ملت اعم از علمای عظام و وزراء فخام و امرای دربار سپهر احتشام و تجار ذوی العز

۱. روزنامه ایران، ش ۱۵۶۳، ۲۴ حوت ۱۳۰۲، ص ۴.

والاحترام و برادران دینی درخواست می‌نماییم که در این امر خیر با ما شرکت فرموده اجر معاونت خود را از حضرت رب‌العزه بخواهند. ضمناً آقایان مقیم دارالخلافة الباهره این بنده را از خود متشکر نموده و خود را در انتظار خارجه و داخله ایران جلوه و شکوهی تازه بخشند برای جمع‌آوری و وجوه اعانه در هر ماهی به‌قدر قوه و استطاعت اقدام در احتشام تأسیس در قرائت‌خانه ملیه خیریه اسلامیة بنمایند.

اشخاصی که از آقایان محترمین میل به خواندن جراید و روزنامه‌جات دارند از هر قبیل حاضر و آماده است.

تریت

شرح این قرائت‌خانه را ان‌شاءالله بعد از مشاهده در نمره‌های آتیه درج خواهیم نمود. آنچه در این جا نگاشته شد صورت همان اعلان خود قرائت‌خانه است که طبع و منتشر کرده‌اند. شک نیست که قرائت‌خانه از امکنه شریفه و محل دانش و آگاهی است و اگر شرایط آن موجود باشد تفتن معقول درست و حسابی خواهد بود که انسان وقتی را به سعادت و کسب اطلاع می‌گذراند و به‌خوبی مشغول می‌شود. نه گرفتار بطالت و کسالت و بیکاری است نه به کار بد و باطل و مضّر گذرانده و یکی از فواید قرائت‌خانه در صورتی که درست شود به‌دست آوردن همدم و همصحبت خوش‌مشرّب باذوق اهل علم است و همه کس می‌داند که نادرطبعی می‌تواند به تنهایی بگذراند و اهل انس و الفت و گفت و شنید نباشد.^۱

قرائت‌خانه ملی نزدیک دروازه قدیم قزوین چنانکه پیش‌تر هم در ضمن

۱. هفته‌نامه تریت، ش ۴۱۸، ششم رمضان ۱۳۲۴ قمری، ص ۲۲۶۴.

اعلانات و غیره ذکرى از آن کرده بودیم دایر است و طالبان فیض را در کمال خوبى مستفیض می‌نماید. اعمال در این سرای درایت و دانش مرتب و منظم و اسباب کار به اندازه‌ای که در اول کار ممکن می‌شود فراهم می‌باشد. نظامنامه این قرائت‌خانه را طبع و منتشر کرده‌اند و چندان حاجت به ذکر و تذکار و تجدید و تکرار ندارد، مع‌ذالک ان‌شاءالله شرحی به قدر کفایت از آن در نمره آتیه می‌نویسیم و دور و نزدیک را بهتر و خوب‌تر مطلع و مستحضر می‌نماییم.^۱

قرائت‌خانه ملی

در ۱۵ صفر یک قرائت‌خانه ملی [در قزوین] تأسیس و در رسم گشاد این بنای خیر جناب حاجی سیدحسین آقای مجتهد و حاجی سیدجواد یک نطق غرایبی قرائت نموده و مردم را به دانش و هنراندوزی ترغیب فرمودند و پس از آن معاون حکومت نیز یک خطابه بسیار شیرین که مناسب مقام بود ایراد کردند که همه حضار متأثر و متقلب شدند و بعد از آن‌که رئیس عدلیه نیز نطق مختصر مفیدی بیان فرمودند علماء تشریف بردند به واسطه موزیک به آهنگ مارش ملی خاتمه یافت.^۲

۹۹. قرائت‌خانه ملی قزوین

چند روزی است که جمعی از طرفداران جدی معارف که کاملاً پی به مضرات بی‌معلمی و بی‌بصیرتی توده جمعیت برده مجمعی در تحت‌عنوان فوق تشکیل و جلساتی منعقد داشته و بالأخره علاج منحصر به فرد این قسم دانستند که ایجاد مدارس شبانه برای اکابر

۱. همان، ش ۴۲۱، پنجم شوال ۱۳۲۴ قمری، ص ۲۲۸۶.

۲. روزنامه ایران نو، ش ۱۴۸، س ۱، ۲۲ صفر ۱۳۲۸ قمری، ص ۴.

مجبانی بنمایند [.....] از طرف مجمع معارف‌خواهان آقای آقامیرزا حسین معروف به خیاط چند روز است مشغول تعمیر قرائت‌خانه ملی شده‌اند. عجلتاً موفق به سفیدکاری قرائت‌خانه و ساختن دو دستگاه میزهای بزرگ و نیمکت و پنجره و درها شده‌اند.^۱

۱۰۰. قرائت‌خانه ملی لاهیجان

به همت عالی جمعی از اهالی لاهیجان قرائت‌خانه ملی جدیداً تأسیس [یافته] ما موفقیت هیأت مؤسسه را همواره خواهانیم.^۲

۱۰۱. قرائت‌خانه ملی

اعلان

خدمت آقایان مدیران محترم جراید مرکزی و ایالات و ولایات دام اقبالهم آقای حاج علی اکبر حسین‌زاده که از آزادی‌خواهان معروف است در چندی قبل مدرسه‌ای به نام توفیق تأسیس و برای خدمت به نوع و معارف جدیداً قرائت‌خانه ملی نیز تشکیل و دایر نموده است. نظر به این‌که کلیه مدیران محترم جراید علاقه مفروطی به ترویج معارف دارند، اینک تمنا می‌نماید یک نمره جریده مجاناً برای قرائت‌خانه مزبور تخصیص و ارسال دارند. عموم معارف‌خواهان را از این مساعدت ممنون و خوشوقت فرمایند.^۳

حسن فداکار^۳

۱. روزنامه حقیقت، ش ۱۳، ۶ دلو ۱۳۰۰، ص ۲.

۲. روزنامه ستاره ایران، ش ۲۹، س ۱، ۳۰ شوال ۱۳۳۵ قمری، ص ۲.

۳. روزنامه شفق سحر، ش ۸۸، ۲۰ عقرب ۱۳۰۱، ص ۴.

قرائت‌خانه ملی

قرائت‌خانه ملی که مخصوص برادران معارف‌پرور و عموم کسبه و رنجبر است در همان جای سابق خیابان ناصریه، کوچه حاج‌نایب، مرکز اتحادیه جراید مفتوح است. هرکس طالب قرائت روزنامه‌جات و مجلات و غیره است می‌تواند تشریف‌فرما شده استفاده نماید.
حاج سید نصرالله سقاء‌المجاهدین^۱

۱۰۲. قرائت‌خانه ناموس

محترماً از مدیران گرام جراید و مجلات مرکزی و ایالات خواهشمندم که دو نسخه از هر نمرات موزعه و منتشره جراید را مستقیماً به عنوان ذیل ارسال دارند، وجه آبونمان هم چنانچه مقرر است ایفاد خواهد شد.

تبریز: قرائت‌خانه ناموس

مدیر: م. ب. ع. نظمی^۲

۱۰۳. قرائت‌خانه نجات انزلی

صورت دخل و مخارج از غره ماه ذی‌الحجه الحرام ۱۳۲۸ لغایت ۱۹ شهر ربیع‌الاول ۱۳۲۹ ق [که این روز ۱۹] مطابق آخر برج حوت [۱۲۹۰ ش] است.

۱. هفته‌نامه بدر، ش ۲، س ۳، ۲۷ جدی ۱۳۰۱، ص ۲.

۲. روزنامه ایران، ش ۴۳۹، ۷ رجب ۱۳۳۷ قمری، ص ۴.

مداخل

- اجرت کتب بابت ذی‌قعدة، ذی‌حجه ۱۳۲۸ و محرم‌الحرام ۱۳۲۹، ۶۲ ق ۷۵ س.
- حق‌الوکاله جراید ۲۱۴ ق، ۱۵ س.
- بابت کرایه اطاق تنفس قرائت‌خانه در ماه محرم‌الحرام ۱۳۲۹، ۲۵ ق.
- (۱۹ روزه ربیع‌الاول) اجرت کتب در ماه صفرالمظفر به توسط ناظم قرائت‌خانه ۱۷ ق.

مخارج

- ذی‌الحجه، مواجب ناظم قرائت‌خانه و مستخدم قرائت‌خانه (رجوع به دفتر شود) ۱۷۱ ق
- ذی‌الحجه، آبونمان جریده، خیرالکلام به موجب صورت رسیده از اداره ۳۰ ق
- آبونمان حبل‌المتین کلکته سال هفدهم ۴۰ ق
- آبونمان جراید (ایران نو و غیره) ۱۲ ق ۵۰ لاوصولی پول ایران نواز مجیرالایاله ۸ ق ۲۵ س
- مواجب میرزا اسمعیل ناظم قرائت‌خانه سه ماهه و پنج روز بالا ۳۸۷ ق و عیسی مستخدم قرائت‌خانه ۵۰ ق.
- مخارج قرائت‌خانه سه ماهه از ذی‌قعدة، ذی‌حجه ۱۳۲۸ و محرم ۱۳۲۹ ۷۸ ق ۶۰ س.
- مخارج قرائت‌خانه ده روزه صفر ۹ قران ۵ س
- آبونمان روزنامه روسی ۶۴ قران ۵۰ س
- مخارج قرائت‌خانه که ۱۱ صفرالمظفر لغایت ۱۹ ربیع‌الاول ۲۹ ق ۳۵ د- مواجب ناظم و مستخدم قرائت‌خانه نجات رجوع به دفتر قرائت‌خانه شود (مواجب ناظم بیست روزه است ۱۱۰ ق

- موجب ۱۹ روزه میرزا ابراهیم ناظم قرائت‌خانه ۵۷ ق
- موجب عیسی مستخدم قرائت‌خانه ۱۹ روزه ربیع‌الاولی ۶۰ د ۳۱ ق^۱
- صورت دخل و مخارج: یک ماهه برج ثور ۱۳۲۹ [ربیع‌الثانی - جمادی‌الاول ۱۳۲۹ ق]

دخل

- [کتاب] فراش طیب اجباری که قرائت‌خانه به رسم کرایه داده بود کتاب پاره شده قیمت کتاب دو برابر به موجب نظامنامه گرفته شد. ۵ ق
- حق‌الوکاله جریده ایران‌نو (رجوع به دفتر انجمن شود) ۲۳ ق ۳۰ د بابت فروش ایران‌نو که به رسم امانت در صندوق انجمن معارف است رجوع به دفتر قرائت‌خانه شود ۹۳ ق ۶۲۰
- حق‌الوکاله جریده مجلس (رجوع به دفتر انجمن شود) ۶ ق ۷۵ د از بابت فروش روزنامه مجلس (رجوع به دفتر قرائت‌خانه شود) ۲۷ ق
- فروش کتب از ابتیاعی قدیم به توسط ناظم قرائت‌خانه (رجوع به دفتر قرائت‌خانه شود) ۵۴ ق ۵۰ د
- کرایه اطاق تنفس قرائت‌خانه دوماهه صفرالمظفر و ربیع‌الاول به توسط مشهدی حنیفه ۲۵ ق

خروج

- موجب عیسی ۱۲ روزه برج ثور (بعد از دوازدهم برج ثور از قرائت‌خانه خارج شد) ۲۰ ق

۱. روزنامه ایران‌نو، ش ۶۲ و ۶۳، س ۳، ۹ و ۱۰ جمادی‌الثانی ۱۳۲۹ ق، ص ۴.

- موجب یک ماهه میرزا ابراهیم، ناظم قرائت‌خانه ۹۰ ق
- غلام آقا مستخدم قرائت‌خانه ۱۹ روزه برج ثور ۲۲ ق
- قیمت ۴۷ نسخه ایران‌نو برای قرائت‌خانه ۵۷۵ د - ۱۱ ق
- مخارج قرائت‌خانه ۲۲ روزه ربیع‌الثانی و یک ماهه برج ثور ۳۹ ق^۱

۱۰۴. قرائت‌خانه نجف‌اشرف

عرض می‌شود مسلم است از جمله اسباب نشر معارف که اولین وسیله ترقی و سعادت ملک ملت است همانا تکثیر مجامع علمیه و اخلاقیه و تأسیس قرائت‌خانه‌های عام‌المنفعه که بهترین طریق ترویج تمدن و معرفت به مقتضیات عصر و مایه چشم و گوش باز شدن ملت است می‌باشد. و مدتی است که از همت والای هیأت علمیه و حضرات طلاب مشروطه‌خواهان در نجف‌اشرف که امروزه مرکز فقاقت و منبع علوم شرعیه و مرجع و مطاف عموم فرقه اثنی عشریه است، قرائت‌خانه عمومی تأسیس گردیده و نقطه توجه غالب و بلکه عمومی طلاب و مشتغلین بوده و می‌باشد. اهمیت موقع و فواید عامه این امر خطیر مستغنی عن‌البیان و کالشمس فی رابعة النهار است. از عموم ارباب جراید و خاصه حضرت‌عالی مستدعی چنان است که حسب‌الرسم اشتراک درین امر خیر نموده و روزنامه را به‌عنوان قرائت‌خانه نجف ارسال بفرمایند. والسلام.

متوقع است که عریضه را در جریده مقدسه درج بفرمایند که موجب تذکر سایر ارباب جراید و باعث غایت تشکر و امتنان خواهد شد.

مدیر حسین صحاف اصفهانی^۲

۱. همان، ش ۶۰، س ۳، ۷ جمادی‌الثانی ۱۳۲۹، ص ۴.

۲. روزنامه ایران، ش ۸۱، س ۱، ۲۰ ذیقعه ۱۳۲۷ قمری، ص ۳.

قرائت‌خانه نجف اشرف

اخطار

خدمت عموم آقایان مشترکین مجله درة النجف که تاکنون وجه آبونه را مرحمت نفرموده‌اند عرض و استدعا می‌نمایم که این حقیر با کمال بی‌بضاعتی در عالم نوع‌خواهی و نشر معارف به قدر قوه خود تمام سرمایه‌ام را صرف در طبع و نشر ده جزو مجله مزبور نمودم و رجاء واثق از عموم آقایان معارف‌پروران داشتیم که به همه نحو اعانتهم بفرمایند و فعلاً علاوه بر عدم همراهی، وجه آبونه هم در عهده تعویق مانده: استدعای عاجزانه‌ام آن است که بذل مرحمت فرموده و لااقل وجه آبونه را لطف فرمایند تا به عون الله تعالی دو جزو دیگر از مجله را طبع نمایم.

الاقل الحاج الشيخ حسين اصفهانی مدیر قرائت‌خانه نجف اشرف^۱

۱۰۵. قرائت‌خانه نریمان نریمان اف

رساله‌ای در ادب تعلیم زبان فارسی به اصولی بسیار سهل و قواعدی خیلی خوب در بادکوبه روس مرتبه صفرعلی بیک ولی بیک اوف ترتیب یافته، قرائت‌خانه جلیله نریمان اف که وکیل اداره جبل‌المین در بادکوبه می‌باشد به طبع رسانیده نهایت به جهت نوآموزان زبان فارسی مفید است. هر کس خواستگار است به توسط اداره جبل‌المین طلب می‌تواند کرد.^۲

۱. هفته‌نامه نجف اشرف، ش ۲۷، س ۱، سوم محرم ۱۳۲۸ قمری، ص ۵.

۲. هفته‌نامه جبل‌المین کلکته، ش ۱، س ۵، جمادی‌الثانی ۱۳۱۵ قمری، ص ۱۲.

اعلان

جناب عمدة الافانم و التحار حامی رمنا قربان اف از راه معارف‌شناسی زحمت وکالت ادارهٔ جبل‌المتین را در لنکران و سالیان روس به ذمه گرفته، اداره را رهین منت خویش فرموده‌اند. مشترکین محترم لنکران و سالیان از این به بعد باید در امورات راجع به اداره رجوع به ایشان نمایند. چون قرائت‌خانهٔ جلیلهٔ نریمان نریمان‌اف در بادکوبه وکیل مرکزی ادارهٔ جبل‌المتین در تمام صوبهٔ قفقاز می‌باشد تمام وکلای قفقاز باید حساب خود را به رئیس کل کتاب‌خانه و قرائت‌خانهٔ نریمان نریمان‌اف پرداخته قبض فراغت حساب از معزی‌الیه بازیافت دارند. وکالت لنکران و سالیان نیز ملحق به وکالت مرکزی بادکوبه است.^۱

۱۰۶. قرائت‌خانهٔ نسوان

خانم‌های محترم: "جمعیت بیداری نسوان" اولین قدم علمی خود را در راه بیداری نسوان تأسیس یک باب قرائت‌خانهٔ مخصوص نسوان تشخیص داده و اینک پس از زحمات زیاد به انجام این آرزوی خود موفق گردیده و به وسیلهٔ این اطلاع‌خاطر خواتین محترم را مسبوق می‌دارد که "قرائت‌خانهٔ عمومی نسوان" همه روزه به استثنای ایام تعطیل از ساعت ۹ صبح در خیابان صنیع‌الدوله، کوچهٔ بدیع‌الممالک نمرهٔ ۱ مفتوح است. خانم‌ها را برای استفادهٔ مجانی از جراید و مجلات وارده به این قرائت‌خانه دعوت می‌نماییم.^۲

۱. همان، ش ۳۲، س ۵، ۲۸ صفر ۱۳۱۶ قمری، ص ۱.

۲. روزنامهٔ اطلاعات، ش ۵۶۸، ۸ شهریور ۱۳۰۷، ص ۴.

قربانی یک دختر

پیس اجتماعی در سه پرده به قلم آقای سعید نفیسی

شب سه شنبه ۲۹ آبان در سالن مدرسه زرتشتیان به توسط اعضای جمعیت بیداری نسوان در معرض نمایش گذارده می‌شود. عایدات این نمایش برای توسعه قرائت‌خانه و کتاب‌خانه عمومی نسوان تخصیص داده شده.

برای این‌که خانم‌ها بتوانند از این نمایش مهم استفاده نمایند قیمت بلیط به غیر از ردیف لژ به یک تومان و پنج قران تخفیف داده شده. محل فروش بلیط: مغازه بن‌ژر لاله‌زار، مغازه شکیب لاله‌زار، شب نمایش در گیشه بلیط فروشی. قیمت بلیط از ۲۵ قران تا پنج قران^۱

۱۰۷. قرائت‌خانه نسیم صبا

واقع در خیابان لاله‌زار، کوچه حاجی باقر همه‌روزه یک از آفتاب آمده تا غروب مفتوح و عموم می‌توانند از قرائت جراید و مجلات استفاده نمایند.^۲

قرائت‌خانه نسیم صبا

واقع در خیابان شاه‌آباد بالاخانه‌های حاجی صفرعلی از چهار قبل از ظهر تا دوازده شب رفته برای آقایانی که میل کنند جراید تهران و ولایات را قرائت نمایند، باز است.^۳

۱. همان، ش ۶۲۶، ۱۹ آبان ۱۳۰۷، ص ۳.

۲. روزنامه قلم آزاد، ش ۴، س ۱، ۹ ثور ۱۳۰۲، ص ۳.

۳. روزنامه قانون، ش ۳۹، س ۳، ۲۲ ثور ۱۳۰۳، ص ۴.

۱۰۸. قرائت‌خانه نظامیه

بنابر اخبار واصله از کرمانشاهان جناب نظام‌السلطنه حکمران و جناب آقامیرزا حسین‌خان معاون حکومت سرتیپ سابق فوج مخصوص کمال مراقبت و جد و جهد را در انتظام آن ولایت و اجرای ترتیبات جدید به عمل آورده، عموم مشروطه‌خواهان آن سامان از ایشان کمال حمایت دارند. من جمله تأسیس قرائت‌خانه نظامیه است که در غیبت جناب نظام‌السلطنه آقای میرزا حسین‌خان مقدمات آن را فراهم و جناب نظام‌السلطنه در تکمیل آن همراهی نموده‌اند.^۱

۱۰۹. قرائت‌خانه وحدت ملی

بر همه کس واضح و معلوم است که از بدو ظهور آزادی افکار، زبان، قلم، قدم در ایران هر کس بر حسب قوه و علم خود خدمات مشعشع و برجسته به ایران و وطن عزیز و معارف خود کرده و می‌کند. از آنجایی که متأسفانه قسمت معارف بروجرد و لرستان در اثر تهاجم الوار سابقاً در گودال عطالت و بطالت فرو رفته بود و کسی در صدد اصلاح آن قدمی بر نمی‌داشت اینک از توجهات یگانه ناجی ایران اعلیحضرت قدر قدرت پهلوی ارواحناه‌فداه ستاره سعادت و معرفت از افق ایران طالع و اشعه زرین آن نثار مرز و بوم (لرستان) داشته و یک عده از معارف‌پژوهان را با تشویق و همراهی آقای اعتضادالشریعه (رئیس معارف وقت) مصمم به تأسیس یک باب قرائت‌خانه موسوم به قرائت‌خانه وحدت ملی در بروجرد و اداره در صورتی که هیچ‌گونه

۱. روزنامه ایران نو، ش ۱۹۳، س ۱، ۲۱ ربیع‌الثانی ۱۳۲۸ قمری، ص ۳.

عواید خارجی ندارد منظور و مقصد آن ترقی و تعالی ابناء وطن است. از این جهت تمنا و تقاضا از مدیران محترم مرکز و ولایات می‌شود که از ارسال یک شماره جریده خود به این مؤسسه دریغ نفرمایند.^۱

۱۱۰. قرائت‌خانه وطنیه

۱۸ رمضان ۱۳۲۷ قمری

جمعی از غیرتمندان معارف دوست و دانش‌پرور قرائت‌خانه‌ای به عنوان فوق در مقابل دارالفنون تأسیس نموده‌اند که پیش از استبداد صغیر در جنب بهارستان بوده و دست‌فرسای استبدادیان گردید. اینک در تحت مدیریت آقا میرزا حسین خان مترجم و مواظبت [عده‌ای] از اعظام دایر شده و ضمناً یک اطاق درس هیأتی ترتیب داده‌اند که برای فقرا مجانی درس داده و کاغذ و قلم و مرکب هم از اداره قرائت‌خانه داده خواهد شد.

مدیر مسؤول: میرزا حسین خان

هیات مؤسسه: حاجی سید رضا مدیرالسلطان، میرزا محمودخان، خبیرالسلطنه، میرزا محمودخان جلیل‌زاده، سید عبدالرزاق‌خان، میرزارضاخان، میرزا مصطفی‌خان، میرزا حسن‌خان. علامت ترقی و میزان معارف هر شهر و هر مملکت از تعدد و تکثر کتاب‌خانه‌ها و قرائت‌خانه‌ها و چاپ‌خانه‌ها و روزنامه‌ها معین می‌شود، افسوس که تاکنون پادشاهان این کشور به جز عمارات و باغ و ویلاق به امثال مبانی معارف مرکز نپرداخته‌اند.^۲

۱. روزنامه اطلاعات، ش ۷۶۸، ۲۶ اردیبهشت ۱۳۰۸، ص ۴.

۲. روزنامه ایران نو، ش ۳۴، س ۱، ۱۸ رمضان ۱۳۲۷ قمری، ص ۲.

اعلان

چون مشغول تأسیس قرائت‌خانه‌ای که سنه قبل جنب مجلس تاراج شد، می‌باشیم، بلیط اسهام چاپ نموده جهت طرفداران معارف فرستاده می‌شود. وجود این‌گونه اساس برای استفاده عموم ابناء وطن عزیز مخصوصاً فقرا که قادر بر خریدن جراید و کتب مفیده نیستند می‌باشد. ترقی خواهان و معارف خواهان را است که مساعدت نمایند.
س. حسین^۱

از طرف قرائت‌خانه وطنیه

خدمت آقایانی که مجاناً در قرائت‌خانه وطنیه برای تحصیل ابتدایی فارسی پذیرفته شده و اسامی ایشان در دفتر ثبت است اخطار می‌شود: از یوم ۱۵ شهر جاری [شوال] کلاس ابتدایی شروع خواهد شد و چون عده کلاس مزبور تکمیل نشده اداره هنوز برای پذیرفتن شاگردان بی‌بضاعت ابتدایی حاضر است. کلاس دروس انگلیسی و فرانسه و ریاضیات و دفترداری از یوم بیستم شهر جاری مفتوح خواهد شد. آقایانی که برای آموختن دروس مزبوره حاضر شده و اسامی ایشان ثبت دفتر است از یوم شانزدهم برای گرفتن تعرفه حاضر شوند و نیز هر کس مایل به تحصیلات فوق باشد بایستی زودتر [اسم] خود را در دفتر این اداره ثبت نماید.

آقایان که به این اساس جزئی مساعدتی فرموده و بلیط اشتراک قبول نموده‌اند، اداره برای پذیرایی ایشان با کمال احترام حاضر است که خدمات معارف‌پرورانه این چند روزه را نمایش دهد.

هیأت مؤسسه قرائت‌خانه وطنیه^۲

۱. همان، ص ۴.

۲. همان، ش ۵۲، س ۱، ۱۴ شوال ۱۳۲۷ قمری، ص ۴.

قرائت‌خانهٔ وطنیه

به عموم هموطنان گرامی و معارف طلبان با کمال احترام اعلام می‌شود: از بدو تأسیس این ادارهٔ ملیّه به موجب پروگرام خود همه روزه مشغول ادای وظایف و تکلیف مقررّه بوده و از هرگونه مجاهدت در توسعهٔ معارف که باعث حیات و ترقی وطن عزیز است فروگذار ننموده کما آن‌که همه شب دروس ریاضی و دفترداری و ابتدایی و غیره مرتب خصوصاً دفترداری به طرز جدید از کتب انگلیسی ترجمه نموده تعلیم داده است. اینک چون کلاس‌ها توسعه داده شده دروس انگلیسی و فرانسه و ترکی و عربی را اضافه نموده است به عموم معارف طلبان اخطار می‌گردد که همه روزه برای پذیرفتن شاگردان جدید به تعلیم دروس فوق حاضر با جزئی شهریه قبول و نهایت توجه در حق ایشان مبذول خواهد شد. به علاوه کلاس فوق‌العاده مجانی برای پذیرفتن چهل نفر جوانان بی‌بضاعت ابتدایی دایر و مرتب است. هرگاه کسی از این‌گونه جوانان عامی مدنظر داشته باشد به این ادارهٔ ملی معرفتی نماید با کمال امتنان پذیرفته خواهد شد و نیز از حضور محترم آقایانی که دارای کتب می‌باشند، این اداره تقاضا می‌نماید محض استفادهٔ عموم هموطنان نظام در صورتی که تحمل خدمت مجانی را بنمایند به عنوان امانت به قرائت‌خانهٔ وطنیه داده قبض امانت دریافت دارند. باعث امیدواری عموم ملت خواهد بود.^۱

اعلان ترویج معارف

خدمت عموم اهالی همدان با کمال احترام اظهار می‌دارد: این بنده که بیش‌تر عمر خود را در خدمت ملت و نوع‌پرستی و پیروی

۱. همان، ش ۱۰۱، س ۱، ۱۵ ذی‌حجه ۱۳۲۷ قمری، ص ۳.

اساس معارف و حریت صرف نموده چون وارد به وطن مألوف خود شده مشاهده نمودیم که به کلی در این شهر اسمی از آزادی و تمدن و دانش نیست لهذا با کمال صدق‌نیت و نهایت بی‌غرضی شعبه قرائت‌خانه وطنیه و کلاس درس اکابر را در حسینیه جناب آقای حاجی صدیق‌الاشراف که محل مناسبی است دایر و تأسیس نمود. اینک از عموم معارف‌پژوهان و ترقی‌خواهان تمنا و استدعا می‌نماید که در تأسیس و پیشرفت این اساس شریف به این بنده مساعدت و معاضدت بفرمایند و در مواقع فرصت از مطالعه کتب مفیده و روزنامه‌جات داخله و خارجه و لوايح موجوده بهره‌مند شوند. نیز تعهد می‌نماید در صورت مساعدت و همراهی هموطنان عزیز یک نمره روزنامه صحیح بامسلک، محض افتخار این شهر قویم قدیم (اکباتان) تأسیس نماید.

پروگرام و نظام‌نامه از قرار ذیل است:

شعبه قرائت‌خانه وطنیه همه‌روزه از صبح الی دو از شب رفته برای پذیرایی عموم ابناء وطن دایر و مفتوح است. فقرا و افراد بی‌بضاعت را که دارای سواد و مایل به استفاده باشند با کمال احترام پذیرفته خواهند شد. شاگردان اکابر که مایل به تحصیلات ذیلند با جزئی شهریه قبول و نهایت مواظبت از ایشان می‌شود.

سی نفر از ایتم و جوانان بی‌بضاعت که بالمره بی‌سوادند مجاناً قبول و تعلیم داده خواهند شد. هفته‌ای دو شب کنفرانس علمی دایر و نطق‌های شیرین و مفید مبنی بر حفظ استقلال مملکت و ترقی معارف و نگهداری حریت و فواید مشروطیت اظهار خواهند شد. برای رفع کسالت واردین چایی و قلیان و غیره موجود است. دروس مقرر از قرار ذیل است: فارسی، عربی، انگلیسی، ریاضیات، نقاشی.

مدیرکل و سرباز آزادی سیدحسین مترجم^۱

راجع به اخطار جعلی

مکتوبی است که از طرف قرائت‌خانه وطنیه مرکزیه رسیده به نام حریت مطبوعات درج می‌شود:
پیاده شوید با هم راه برویم

چراغی را که ایزد برفروزد

هر آن کس پف کند ریشش بسوزد

دیروز در روزنامه وقت شرحی تحت عنوان اخطار راجع به بعضی توهمات دیده، مایه بسی شگفت و حیرت گردید. چه این که یک عده اشخاص بی خرد معلوم الحال خود را استقلال طلب و قانون خواه قلمداد [کرده] و می‌خواهند از روی جهالت اغتشاش مملکت را فراهم نموده سرداران مملکت را به زحمت دچار نمایند، چون تمامی هیأت ملت را رهین خدمات و زحمات خود می‌دانند و علاوه در اخطار خود می‌نویسد. «از بدو مشروطیت تاکنون از هیچ خدمتی مضایقه نکرده‌ایم».

این بنده چون در همه حال یعنی از ابتدای مشروطیت از اقدامات و خدمت ایشان اطلاع دارم و کما هو حقّه امتحانات بی‌غرض داده‌ام و با کسی هم طرف نبوده و نیستم، نه با اعتدالیون خصومتی دارم و نه با جماعت انقلابیون آشنا هستم و همواره طالب استقلال ایران و طرفدار حریت و آزادی ایرانیان هستم و خواهم بود ولی به حکم وجدان در این موقع که بعضی‌ها می‌خواهند خود را در ردیف استقلال طلبان و حرمت خواهان بدون جهت قلمداد نمایند و با وجود این که نهایت اطلاع را از اطوار و کردار آن‌ها کاملاً دارم، عرض می‌کنم بعضی آقایان امضاکنندگان اخطار را چون خوب می‌شناسم روی سختم با آن‌ها است. خوب آقایان (!!!!) جنابان عالیان که می‌فرمایید ما همیشه از بدو

مشروطیت در مواقع لازم تعطیل کرده و دست از کار کشیده‌ایم، در موقعی که کعبهٔ آمال ما را خراب می‌کرده‌اند چرا مغازه‌ها و دکان‌ها و دارالتجاره‌های شما باز بود؟ خوب، در مدت شش ماه که ملت آذربایجان در مقابل قشون استبداد بودند چرا شما حضرات تجار تعطیل نمی‌کردید و تمام این مدت را در نهایت خوشی می‌گذرانیدید و لباس و لوازم جنگ به قشون استبداد می‌فروختید!!! خوب آقایان شما به چه دلیل تجار هستید؟ پس چرا خودتان را تاجر می‌خوانید؟

خوب، آقایان شما نبودید که در مدت توقف در سفارت منشأ چه حرکات بی‌قاعده شدید، با وجودی که پانصد نفر در سفارت بود شما پنج شش نفر بی‌خرد که ابداً ذره‌ای از قانون و علم بهره‌مند نیستید، تشکیل انجمن به اسم کمیسیون سفارت داده، به میل خود کار می‌کردید؟ آیا بعضی از شماها نبودید به مأمورین محمدعلی میرزا می‌گفتید: (مرد آباد می‌خواهیم) و (کالسکه پرده را از مفاخر می‌خواهیم) و (چه می‌خواهیم!!! چه می‌خواهیم!!!)

بالمره مقاصد ملیه را از نظر محو کرده و مطالب شخصی را اظهار می‌داشتید!!! بعضی از شما آقایان نبودید که به باغ‌شاه رفته با صنیع‌الممالک هم‌آوازه شده لایحه (ما دین نبی خواهیم، مشروطه نمی‌خواهیم) را صادر کردید؟ چرا دست از سر ما بر نمی‌دارید و چرا راحتمان نمی‌گذارید؟ معلوم است اشخاص فاسدالعقیده معلوم‌الحال که هنوز به امید وکالت خمیازه می‌کنند (اگرچه آرزو بر جوانان عیب نیست) می‌خواهند این مملکت تازه منظم را مغشوش نموده مابین سران و سروران این مملکت و ملت نقار و نفاق بیندازند. غافل از این‌که سرداران و وکلای محترم ما از باریکی موقع به‌خوبی آگاه و درکمال اتحاد و یگانگی اصلاحات مملکت را ساعی و ابداً به اغراض فاسده جمعی معلوم‌الحال اعتنا نخواهند نمود. زیرا:

چراغی را که ایزد برفروزد

هر آن کس پف کند ریشش بسوزد

برای اثبات مراتب فوق با وجودی که مثل آفتاب روشن است در هر محکمه عدلیه حاضرم.

سرباز آزادی سیدحسین مترجم نظام^۱

قرائت‌خانه وطنیه

چند نفری از رؤیمان که قریب شش ماه است در قرائت‌خانه وطنیه تحت مراقبت و اهتمام آقای میرزا سیدحسن خان مؤسس قرائت‌خانه تعلیمات ابتدایی خواندن و نوشتن و غیره را فرا می‌گرفته‌اند با حضور جمعی از معارف پژوهان در چند روز پیش امتحان داده و با آن‌که در بدو ورود به کلاس قرائت‌خانه خواندن و نوشتن را هیچ بلد نبوده‌اند به خوبی از عهده برآمده مورد تحسین و تمجید حاضرین شده‌اند.^۲

صورت اعانه و عایدی ماهیانه قرائت‌خانه وطنیه از طرف مشترکین عظام

آقای آقاسید محمد رضای مساوات یک تومان، آقای سلیمان میرزا یک تومان، آقای میرزا داودخان یک تومان، آقای امام جمعه یک تومان، آقای لواءالدوله یک تومان، آقای متین السلطنه یک تومان، آقای فرمانفرما یک تومان، آقای وحیدالملک پنج قران، آقای آسیدجلیل اردبیلی پنج قران، آقای آشیخ ابراهیم پنج قران، آقای مرتضی قلی خان پنج قران، آقای شیبانی پنج قران، آقای عزالملک پنج قران، آقای معزالملک پنج قران، آقای ارباب جمشید پنج قران، آقای لسان‌الحکما

۱. همان، ش ۱۸۸، س ۱۵، ۱ ربیع‌الثانی ۱۳۲۸ قمری، ص ۳.

۲. همان، ش ۶۹، س ۳، ۱۷ جمادی‌الثانی ۱۳۲۹ ق، ص ۲.

پنج قران، آقای غلام‌رضا خان پنج قران، آقای کاشف پنج قران، جمع کل ۱۳ تومان
مصارف قرائت‌خانه از کرایه محل، چراغ برق، مستخدم و غیره تقریباً به سی تومان بالغ می‌شود.^۱

اخطار

خدمت عموم معارف‌پروران خاصه اولیای محترم وزارت معارف و مشترکین عظام قرائت‌خانه و طنیه با کمال احترام عرضه می‌دارد:
چون این بنده در این موقع خود را مکلف می‌داند که به خدمات مجاهدت اقدام ورزد و به علاوه چند روز است اخوان بنده که متصدی امورات و کلاس‌های قرائت‌خانه بودند داوطلبانه برای فداکاری به طرف استرآباد [برای جنگ با نیروهای محمدعلی میرزا] عازم شده‌اند، مخصوصاً اعلام می‌دارد که هر یک از آقایان وطن‌دوست و معارف‌پرور که پابندی و بقای این اساس خیریه را مایلند یک نفر از معتمدین خود را به قرائت‌خانه و طنیه معرفی فرمایند تا کلیه اشیا و اساسیه و صورت دخل و خرج به ایشان تسلیم و تفویض گردد.

سیدحسین مترجم نظام^۲

بشارت

مسلمانان معارف‌خواه مرکز را بشارت چون مدتی بود که به واسطه پیش‌آمدهای گوناگون قرائت‌خانه و طنیه در حال افول و مستوری بود اینک به همت مؤسس و مدیر سابق آقای میرزا سیدحسین خان مترجم نظام که به تازگی از آمریکا به مرکز مراجعت کردند و جمعی از

۱. همان، ش ۷۰، س ۳، ۱۹ جمادی‌الثانی ۱۳۲۹ قمری، ص ۴.

۲. روزنامه مجلس، ش ۱۳۸، س ۴، ۱۲ شعبان ۱۳۲۹ قمری، ص ۱.

خیرخواهان وطن پرست اسلام خواه اداره مزبور با صورت عالی تری به نام (مجمع خواهان اسلامی) در مرکز دایر گردیده و از برای پذیرایی آقایان مفتوح و نهار و خوراک و شربت و چایی همه روز سوای جمعه به طرز ایرانی موجود است.

اطاق قرائت خانه و کتاب خانه مرتب و جراید مرکزی و ولایات داخله و خارجه از برای قرائت مهیا و موجود می باشد. شب ها کلاس درس برای عوام و کسبه برقرار و عجاله دروس ذیل توسط معلم مخصوص گفته می شود: (فارسی) (عربی) (شرعیات) (ریاضی) (جغرافی) (انگلیسی) (علم حفظ الصحه) (علم فصاحت و بلاغت) هفت سه شب (یکشنبه) (سه شنبه) (پنجشنبه) نطق اخلاقی و علمی راجع به اصول عقاید برای کسبه و عوام گفته می شود. از آقایان تمنا می شود که در موقع ورود نظامنامه داخلی را مراعات و دقت فرمایند آدرس: جنب مسجد شاه، اول گذر نوروزخان.

از طرف هیأت مؤسسه - سعید دفتر ناظم اداره^۱

۱۱۱. قرائت خانه همت

عده ای به اسم هیأت همت تأسیس قرائت خانه نموده، همین چند روزه نمایشی به منفعت معارف و مدرسه خواهند داد.^۲

گزارش اقدامات

در اثر اقدامات چند نفر از جوانان حساس، مجمعی به نام همت برای پیشرفت امور معارفی و ایجاد مؤسسات ملی از قبیل قرائت خانه و

۱. روزنامه ارشاد، ش ۳۰، ص ۸، ۷ جمادی الاول ۱۳۳۲ ق، ص ۴.

۲. روزنامه اتحاد، ش ۲۷۰، ۲۱ قوس ۱۳۰۱، ص ۴.

کتاب‌خانه و کلاس اکابر و مطبعه و هیأت تاتر تشکیل و در نتیجه قرائت‌خانه موسوم به قرائت‌خانه همت در لاهیجان تشکیل شده و برای تأسیس سایر مؤسسات ملی هیأت تیاتر همت هم تعیین نموده‌اند که در مواقع لازمه به منفعت مؤسسات فوق نمایشی اخلاقی بدهند.^۱

تقاضا

قرائت‌خانه همت در اثر علاقه‌مندی جوانان باחס این منطقه مدتی است دایر گردیده و متأسفانه از طرف بعضی از مدیران جراید حسن‌استقبالی در ارسال روزنامه به عمل نیامد. لذا از عموم مدیران محترم جراید و مجلات ایالات و ولایات خواهشمند است یک شماره از مجله یا روزنامه خود را به عنوان قرائت‌خانه همت لاهیجان ارسال فرموده و عموم کارکنان این موسسه را قرین تشکر و امتنان فرمایند. مدیر قرائت‌خانه لاهیجان^۲

۱۱۲. قرائت‌خانه همت احرار اسلامی

اعلان

قرائت‌خانه و کتاب‌خانه همت احرار اسلامی واقعه در خیابان ناصریه، در مرکز جمعیت همه روزه تا دو ساعت از شب گذشته مفتوح، آقایان محترم می‌توانند از مطالعه کتب و جراید استفاده نمایند.^۳

۱. روزنامه کوشش، ش ۱۹، ص ۱، ۲۵ دلو ۱۳۰۱، ص ۳.

۲. هفته‌نامه حیات ایران، ش ۱۱۹، ۲ جوزا ۱۳۰۳، ص ۲.

۳. هفته‌نامه نوبهار، ش ۲۳، ۲۴ حوت ۱۳۰۱، ص ۳.

۱۱۳. قرائت‌خانه همدان

آقای رئیس معارف به نام تأسیس قرائت‌خانه وجه اعانه از اهالی مسلمان و ارامنه و آمریکایی و غیره جمع‌آوری نموده و قرائت‌خانه تأسیس و مبلغی از آن وجوه را مصرف و بقیه را نمی‌دانیم به چه محلی خرج نموده و به تهران حرکت کردند.^۱

۱۱۴. قرائت‌خانه یعقوبیه

برای معارف پژوهان بشارت می‌دهیم که به اهتمامات معارف‌پرورانه یگانه شخص ملت‌خواه وطن‌پرست حاجی میرزایعقوب آقا ارباب امینی مدرسه مبارکه ایام یعقوبیه افتتاح یافت. فعلاً سی نفر از ایام برای تحصیل حاضر شده‌اند. حاجی مؤسس معظم اساسیه مدرسه را با اصول منظم و سلیقه جدید تهیه نموده و برای هر یک از شاگردان فعلاً یکی سرداری و یک کت و یک شلوار و یک پیراهن و زیرشلواری و کلاهی نمادی با نشان و یک جفت کفش عموماً از امتعه وطنیه حاضر و آماده کرده‌اند. آقا شیخ عبدالحسین همدانی صاحب تصدیق‌نامه وزارت معارف با پروگرام جدید از وزارت علوم برای مدیریت و معلمی مدرسه مزبور وارد شده، مشغول ترتیب تهیه مقدمات و لوازم مدرسه هستند. جناب حاجی میرزا یعقوب آقا ارباب در خیال تأسیس مریض‌خانه و دارالعبزه هم هستند و برای قرائت‌خانه هم فهرستی از کتب و مطبوعات مفیده از انجمن معارف خواسته و به جناب آقاسیدحسین اردبیلی وکیل محترم خراسان نیز برای تهیه کتب لازمه دستورالعمل داده‌اند.^۲

۱. هفته‌نامه افق روشن، ش ۱۱، ۲۵ قوس ۱۳۰۱، ص ۲.

۲. روزنامه ایران نو، ش ۱۸۵، س ۱، ۱۲ ربیع‌الثانی ۱۳۲۸ قمری، ص ۴.

✱

جریده قزوین، مدیر (میرزا ابوالقاسم)، محل اداره (قرائت‌خانه قزوین).
روزنامه‌ای است آزاد، سیاسی، اخلاقی و مطالب عام‌المنفعه و
مذاکرات انجمن ولایتی ادارات و وقایع شهری درج می‌شود.
ص ۸: صورت مخارج نه‌ماهه اداره بلدیّه از تاریخ ۱۷ ع ۲ [ربیع‌الاول]
۱۳۲۸ الی ۱۸ محرم ۱۳۲۹.
[.....] اعانه قرائت‌خانه از قرار ماهی ده تومان. ۲۰ تومان^۱

۱. هفته‌نامه قزوین، ش ۱ و ۲، غره ربیع‌الاول ۱۳۲۹ ق، ص ۱.

متفرقه

[مقاله] حصول امیدواری از توجه ایرانیان به اخبارات

در این هفته جناب سلاله الاطیاب العظام عمدة التجار الکرام آقاسیدرضا تاجر از رشت بدون سابقه مکتوبی به اداره نوشته و پس از تمجیدات زیاد از وطن خواهی جبل المتین که دال است بر معارف شناسی ایشان، رأی بسیار سلیم و متین پیشنهاد کرده محض تمثیل آن رأی و تشکر از معزى الیه لازم شد درج در جبل المتین نموده تا خفتگان عوالم بصیرت ملتفت شوند که هنوز در ایران معارف شناسانی هستند که اشاعت اخبارات ملی را از جمله حسنات و خیرات و مبرات عمومی تصور می کنند. الحق امروز به جهت بیدار شدن ملت ایرانیه از خواب غفلت و نیز در حرکت خیالات آنان به میدان واسع ترقیات و صیقل عقول و جنبش عرق غیرت و واقفیتشان از ترقیات و خیالات ملل اجنبیه بهتر از اخبارات نیست، افسوس که هنوز ملت ایرانیه واقف از فواید اخبار نشده و چنانچه اخباری هم مطالعه کنند به خیال تعریف و تکذیب است. خداوند چشم بصیرت دهد.

سید محترم موصوف می نویسد که بعضی اخبار فهمان شایق در بلاد ایران می باشند که قادر بر خریدن اخبار نیستند لهذا خوب است اداره جبل المتین به وکلای خود بنویسند که در هر شهر اخباری را مجانی گذراند تا هرکس خواستگار شود بخواند و باز دهد. چه مقصود از اخبار قائده ملک و ملت است نباید شایقین کم بضاعت از مطالعه آن محروم مانند و نیز ده اخبار را به نصف قیمت قبول کرده اند که اداره نزد وکلاء

خود فرستاده و مجانی قرار دهند تا عامه مردم که وسعت بر خریدن اخبار ندارند منتفع شوند.

(حبل‌المتین)

مقام هزاران شکر است که حبل‌المتین در نظر دانشمندان ملت ایرانیه مقامی حاصل کرده که بعضی معارف‌شناسان تعمیم و انتشار وی را از جمله خیرات و مبرات تصور کرده‌اند. خداوند زیاد این نیت ما را در هواداری دولت و خیرخواهی ملت خالص فرماید و ما از جناب سلاله‌الاطیاب آقاسیدرضا تاجررشتی در همراهی به معارف ایرانیه شکرگذاریم و از خداوند مسئلت می‌نماییم که امثال این وجود معارف‌شناس زیاد فرماید. و به خیال ناقص... سلسله‌جنبانی که این شخص محترم فرموده اگرچه بسیار متین و قابل هزار گونه تحسین است ولی این‌که در هر شهر یک اخبار زیادی [تبدیل به] اخبار مجانی شود کافی از مقاصد ما و ایشان که انتشار عمومی باشد نخواهد بود. ما از یک سال به این طرف در این اندیشه بوده که تدبیری نماییم تا اخبارات فارسی که اینک خصوصیت دارند عمومیت حاصل نمایند. به حول و قوه الهی اقدام در این عمل خیر نموده و اتمامش را از خداوند خواهانیم.

قابل توجه وکلای حبل‌المتین

پرواضح است که قبول نمودن زحمت وکالت جراید یکی از شعب خدمات ملیه است. کوشش وکلای محترم در تعمیم و انتشار معارف ملت و خدمات معارف حقه قسمی از حسنات بل جهاد فی سبیل‌الله می‌باشد لهذا با کمال ادب از وکلای محترم شیراز، کرمان، اصفهان، تهران، خراسان و تبریز خواستاریم که اطاقی را در یکی از مدارس با مقامی که عمومیت داشته باشد به اسم قرائت‌خانه مظفری معین نمایند

و تمام اخبارات فارسی را در آن قرائت‌خانه هر هفته بگذارند تا بدون مانع هرکس بخواهد از خواندن اخبارات بهره‌گیری چون قرائت‌خانه علاوه به اخبارات و کتاب‌خانه که از لوازم اوست از قبیل فرش و چراغ و نوکری که دروازه را باز کند و ببندد و اخبارات را تازه و کهنه کند، بدون مصارف قائم نمی‌ماند. لهذا اداره حبل‌المتین به هریک از وکلای موصوفه در آن بلاد مذکور اجازت می‌دهد که از ابواب جمعی خود پنج تومان علی‌العجله در مصارف ابتدائیه فرش و ضروریات اجزائی آن مثل چراغ و غیره صرف نموده و هر ماه یک تومان در مصارف ضروریه آن که پیش می‌آید، صرف نمایند. ولی شرط اعظم بنیاد این قرائت‌خانه‌ها آن است که اولاً استیذان از حضرت ایالت و حکومت محلیه نمایند و نیز از علمای اعلام استمداد و اجازه و رخصت حاصل نموده پس از حصول اجازه به یاری خداوند و اقبال حضرت شاهنشاهی متعالیه المسلمین بقانه قرائت‌خانه را افتتاح نمایند.

فواید قرائت‌خانه‌های عمومی ملی از ده اخباری که در آن شهر اشاعت و توزیع شود به حال عموم ملت بیش‌تر است و ما خود هم به حضور ایالت‌ها و علمای اعلام بلاد موصوفه عرایض مخصوص عرض نموده و ان‌شاءالله پس از اقدام وکلای محترم در مقدمات این عمل خیر که باعث به هوش آمدن ملت است قواعد و ضوابطی که اسباب ترقی و دوام آن قرائت‌خانه‌ها باشد، نوشته خواهیم فرستاد.

قابل توجه عموم همعصران

یعنی اخبارات فارسی

تنها قرض اخبارات و فریضه ذمه آن‌ها این نیست که مقالات شیرین در ترقیه ملک و ملت نویسند و حادثات یومیه را پیش نمایند، اخبار باید هم معلم باشد و هم مربی و مشوق. چه بسیار فواید کلیه است که به

جزئی مصارف عاید ملت می‌تواند شد ولی ملت از راه و رسم آن واقف نمی‌باشد. بر اخبارات لازم است که این اندک مصارف را بر خود گوارا کنند و سرمشق به عامه ملت دهند. چنانچه غالب فواید و رسوم مستحسنة ممالک متمدنه را اخبارات ملی اداره کرده‌اند. زیاده بر این بیان ما در این مورد خدمت همعصران محترم توضیح و اضحات است.

فواید عمومی قرائت‌خانه‌های ملی نه اینقدر بدیهی است که لازم باشد بر اقامه دلیل. از این است که در هر بلدی از ممالک متمدنه صدها قرائت‌خانه عمومی است که در هر قرائت‌خانه هزارها جلد کتب و صدها اخبارات گذارده تا هر کس بخواهد استفاده نماید. صرف در یک شهر کلکته اضافه بر سیصد قرائت‌خانه و کتاب‌خانه است. ملل متمدنه یکی از اسباب نشر و عمومی شدن معارف را قرائت‌خانه‌های عام و خاص می‌دانند و حق این است که قرائت‌خانه اسباب نشر معارف عمومی و علت تنبه ملت و صیقل عقول است. اخبارات در ملتی عمومیت پیدا نمی‌کنند مگر به واسطه قرائت‌خانه‌های عمومی و این مسأله به همراهی اخبارات ملت در کمال سهولت انجام می‌گردد.

همین که شالوده قرائت‌خانه در شهرهای معظم که هریک ایالت‌نشین خطه بزرگی است گذارده شود و ملت از فواید آن بهره‌مند گردند محتمل است که در اندک زمان صدها قرائت‌خانه باز شود و به شهرهای کوچک هم سرایت کند و رفته‌رفته اخبارات در ایران عمومیت پیدا کنند و معارف ملت نضج گیرد و عموم اهل وطن محترم رغبت به معارف حاصل نمایند. اگرچه به نظر کم‌بصیرتان رواج این‌گونه مراتب در ملت ایرانیه دشوار است ولی به خطا هستند. در تمام ملل آغاز هرگونه ترقی دشوار بوده و هست و امیدواریم به همراهی همعصران محترم این امر از قوه به فعل آید و در قلیل زمان در هر قرائت‌خانه هزارها جلد کتب هم موجود شود و از داخله و خارجه معارف‌شناسان

ملت کتاب‌های مفید وقف آن قرائت‌خانه‌ها نمایند و این مسأله سببی در حرکت خیالات ملت شود.

لهذا ما از هم‌عصران محترم خود علی‌العموم خواستگار دو تأیید هستیم. اول آن‌که به قوت دانش و زور قلم خود فواید قرائت‌خانه و لزوم افتتاح او را در ملت ایرانیه بر عام و خاص در اخبارات خود ظاهر فرمایند.

دوم آن‌که از افتتاح قرائت‌خانه‌های مذکوره از فرستادن چند نسخه اخبار مبارکه خود دریغ نفرمایید. ما نیز در این خصوص بعدها بحث خواهیم کرد تا به همت معارف‌پروران و معلمان قوم که اخبارات باشند این قرائت‌خانه‌ها افتتاح و قائم شوند. اگر این امر از قوه به فعل آید باید از نیات صافیه جناب سلاله‌الاطیاء العظام آقای سیدرضا تاجر رشتی که محرک این خیال بزرگ بوده‌اند، دانست. علی‌العجالة ده اخبارات جبل‌المتین را به نصف قیمت که خود فرموده‌اند نزد خود جناب موصوف می‌فرستیم تا در گیلان به هر کس مستوجب و سزاوار دانند تقسیم نموده تا وقتی ان‌شاءالله قرائت‌خانه‌ها قائم و افتتاح شود، امیدوار چنانم که کار بایسته برآید.^۱

مقاله مخصوص اطلاع

نگارنده محترم روزنامه گرامی جبل‌المتین که خادم و خیرخواه حقیقی ملت اسلامی و همواره مذكر راه ترقیات وطن عزیز است در نمره ۴۵ به مناسبت نقل مکتوب جناب آقاسیدرضای تاجر رشتی ذیلاً شرحی از ضرورت و لزوم ایجاد و احداث کتاب‌خانه‌ها و قرائت‌خانه‌های عمومی

۱. هفته‌نامه جبل‌المتین کلکه، ش ۴۵، س ۵، غره جمادی‌الثانی ۱۳۱۶ قمری، صص ۵۳۷ و ۵۳۸.

ملی در بلاد معظمه ایران نگاشته و ضمناً از هم قلمان یعنی جراید فارسیه معاصر خود خواهشمند مساعدت و همراهی در پیشرفت این مقصود خیر و اجرای این کار صواب که متضمن فواید عامه است، شده‌اند.

اولاً نگارنده محترم جل‌المتین را از این یادآوری و اخطار که دلیل کمال حمیت و خلوص نیت وطن‌پرستی آن جناب است تحسین و تمجید فراوان و اظهار شکر و امتنان می‌کنیم.

ثانیاً در باب فواید قرائت‌خانه ملی و کتاب‌خانه عمومی سابقاً ما شرحی نگاشته^۱ و گمان می‌نماییم که در این عصر بر هیچ‌کس فواید کثیره آن مخفی و مجهول نباشد و هیچ دلیلی بهتر از این نیست که امروز دانشمندان ملل متمدنه خود اعتراف به این دارند که هرگونه ترقی برای ایشان حاصل شده از توسعه دایره علم و دانش بوده است و نعمت علم و آگاهی در میانه یک ملت نشر و شیوع نیافته مگر به واسطه همین کتاب‌خانه‌های عمومی و ترقی منطبعات و کثرت روزنامه‌جات و احداث قرائت‌خانه در بلاد که به این وسیله وضع و شریف و عالی و دانی و غنی و فقیر بی‌مانع از نعمت علم بهره‌مند گردیده‌اند و به عیان و خبر اکثری واقف و مستحضرند که امروزه هم، ملت و مملکتی ترقی و تمدنش بیش‌تر و از نعمت غنا و بسیار بهره‌مندتر است که جراید و روزنامه‌جاتش بیش‌تر و دوایر علمیه‌اش وسیع‌تر و رونق منطبعاتش زیادتر است.

پس هیچ جای شبهه نیست که علم و دانش اساس هر سیاست و هر کاری که بر قاعده علم نباشد پاینده نمی‌ماند. بلکه بی این سبب اصلی و علت اولیه هیچ کاری بر نهج صواب صورت وقوع نیابد و کسوت وجود

۱. اشاره به مقاله‌ای با عنوان "انجمن معارف و کتاب‌خانه ملتی عمومی" است که به مناسبت افتتاح کتاب‌خانه ملتی عمومی در تهران، در شماره ۴۵۵ مورخ ۹ جمادی‌الآخر ۱۳۱۶ قمری، ص ۳، هفته‌نامه اطلاع، چاپ شد.

نپوشد. آن‌ها که به فواید این کار برخورده و دانسته‌اند که هر چه هست در این راه است و جز این سبیلی برای ترقی و تکمیل عالم انسانیت نیست و دلیلی برای نجات از ورطهٔ بدبختی و شقاوت جز قائد علم و سراج و هاج دانش نمی‌باشد، ترویج معارف و علوم را از هر فعل ثواب بالاتر یافته و چنان شایق و حریص بدین کار گشته که بسا شده است هستی خویش را به یک‌باره در این راه نثار کرده و از ذخیرهٔ یک عمر آنچه داشته فدای ملت خود نموده، فقط گوی نیک نامی از میدان جهان به‌در برده و یقیناً از این صفت زبانی نکرده.

اما ما امروز از هر ملتی به کتاب‌خانه‌های عمومی و قرائت‌خانهٔ ملی خاصه به مطالعه جراید متنوعه عالم محتاج‌تریم که همه روزه خبر از اوضاع عالم می‌دهند و از ثمرات فنون و علوم برمی‌شمرند. سبب ترقی و علت تنزل هر ملت را چون آئینه‌ای صاف باز می‌نمایند و از مصالح و مفاسد کار و حال و نیک و بد امور و اعمال هر قوم در هر یوم به السنهٔ مختلفه و بیانات شتی شخص را آگاهی می‌دهند و مزید احتیاج ما از آن است که هم مردم بی‌استطاعت که قادر بر تهیهٔ هیچ‌گونه اسباب دانش و آگاهی برای خود نیستند در این مملکت بسیارند و هم گرفتاران دیو جهل و نادانی بی‌شمارند. پس خلقی که از علم و مال کم‌بهره‌ترند به تسهیل اسباب تحصیل دانش و موجبات تشویش خاطر و رفع معاذیر باطن و ظاهر سزاوارترند.

امروز فواید جراید و اهمیت آن‌ها به حدی است که ملل متمدنه قسمت عمده‌ای از اوقات خود را صرف مطالعهٔ روزنامه‌جات می‌کنند و بلکه اکثر دانشمندان و سیاسیون عالم قرائت خود را منحصر به مطالعه و قرائت جراید نموده‌اند. اگر چه این سخن‌ها هنوز به گوش اهل مملکت ما افسانه می‌آید اما از ما به هر زبان و بیان گفتن و تکرار سخن کردن که شاید روزی سودمند افتد.

اگر کتاب‌خانه‌های عمومی ایجاد شوند و کتب مفیده و علمیّه و فنیّه با عبارت و بیانی ساده و سلیس و سهل‌التناول از هر قبیل در آن‌ها آماده شد و انواع روزنامه‌جات برای قرائت عامه مهیا گردد آیا نه این است که مردم را کم‌کم از سایر مشغولیات بیهوده و اعمال لغو از قبیل جلوس در قهوه‌خانه‌ها و سرِ بازارها و گذرها و استماع افسانه حسین‌گرد و خرافات نقّال‌ها یا اعمال اقیح از این قبیل قمار و نظایر این کار بازداشت و در عوض به مطالعه روزنامه‌جات و کتب مفیده علمیّه و قصص و حکایات راجع به تهذیب اخلاق و امور معاش و معاد و تواریخ مفیده عالم و تراجم احوال امم که مایه تنبّه و عبرت است مشغول خواهد داشت و کم‌کم تقویت قوای عقلانی و تربیت روح انسانی نموده و مفتاح ابواب زندگانی ر سر رشته نعمت جاودانی به دست آن‌ها خواهد داد.

از اهل وطن انصاف می‌خواهیم آیا کدام یک از این دو بهتر است عمر عزیز را در آن راه تلف کردن یا از این راه کسب بلندی و شرف نمودن؟ پس اگر این سخن را تصدیق فرمایید امیدواریم که در این کار از روی غیرت و همت وطن‌پرستی همراهی کنند و چندان که بتوانند از بذل مال و اجرای سایر اعمال دریغ ندارند تا بلکه ان شاء الله این مردمی که در خواب غفلت فرو رفته و دچار عارضه کابوس جهل گشته‌اند به هوش آمده، چشم بگشایند و از هول و هراس احلام مهیب خود بیرون آیند.

چنان‌که سابقاً اعلان کرده و اهل وطن را مختصر مزده و بشارتی دادیم علی‌العجاله به همت و اقدام انجمن معارف که در ظلّ مرحمت و عنایت خاصه بندگان اعلیحضرت اقدس همایون شاهنشاه دادگر دانش‌پرور دین‌پناه (مظفرالدین شاه) روحفاده منعقد و پیوسته در کار خدمت به معارف مملکت است چندی است با اجازت علیّه ملوکانه یک باب کتاب‌خانه ملتی عمومی در دارالخلافه باهره ایجاد و افتتاح

شده و بعضی از ارباب همت و طالبان ترقی دانش، معدودی کتاب وقف و تقدیم این کتابخانه نموده‌اند، اگر ان شاء الله این کار قوامی گرفت و دوامی یافت و صاحبان همم عالیه و هواخواهان ترقی ابناء وطن در تهیه و تکثیر کتب متنوعه مفیده و مصارف لازمه این کتابخانه عمومی شرط همراهی را به جا آورند و مساعدت کامل کردند، البته در آن جا قرائت خانه هم که انواع جراید موجود باشد مهیا و مرتب خواهد شد.

این فقره هم لازم است معروض داریم روزنامه جاتی که فعلاً در این پایتخت در اداره وزارت انطباعات به طبع می‌رسد که عبارت از روزنامه (ایران)، (اطلاع)، (شرافت مصور) و (خلاصة الحوادث) باشد زیاده از یک عشر آن به بعضی رجال مملکت از علمای اعلام و آقایان عظام و ادباء و اطباء و بعضی اهل منبر و برخی اشخاص دیگر که طالب مطالعه جراید اخبارند، اما قادر به ابتیاع آن نیستند مجاناً و بلاعوض داده می‌شود. با این حال به عموم اهالی مملکت با کمال امتنان اخبار و اطلاع می‌دهیم در هر بلدی که اقدام و همت نموده محلی برای قرائت خانه عمومی ملی ترتیب دادند ما حاضریم که چند نسخه از این چند روزنامه منطبعه در پایتخت را مجاناً به آن قرائت خانه بفرستیم و از طالبان مطالعه جراید نیز خواهش می‌کنیم که از اخبار صادق و مطالب و مقالات مفیده به حال ملت و مملکت هرچه اطلاع حاصل کنند نگارش نموده و به اداره اطلاع ارسال دارند تا منطبع و منتشر شود.^۱

خدمت مدیر محترم حبل المتین عرض می‌شود:

که بشارت اشاره جنابعالی به وکلای سامی در باب افتتاح قرائت خانه‌ها در ایران با کمال بشاشت ملاحظه شد. جریده فریده اطلاع منطبعه تهران

۱. هفته‌نامه اطلاع، ش ۴۶۰، ۲۹ رجب ۱۳۱۶ قمری، صص ۳ و ۴.

هم با رأی ملک‌آرای جبل‌المتین کمال همراهی نموده و در باب فواید عامه و سعادت دینی و دنیوی عمومی در احداث و افتتاح کتاب‌خانه‌ها و قرائت‌خانه‌ها شرحی بیان فرموده بود. (گل بود و به سبزه نیز آراسته شد).

جریده مبارکه (معارف) همچون کوكب سعدطالع و در اقطار و آفاق عالم درخشنده و لامع گردید. به این نمونه و پیکره که از اقبال مصون از زوال بندگان اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی و توجهات صدارت عظمی جملگی اداره‌جات خاصه وزارت علوم و معارف که اُس و اساس ترقیات و هرگونه نیکی‌بختی است روبه کمال انتظام و ترقی گذاشته، عنقریب می‌بینیم که نه ده، نه صد [بلکه] هزارها دبستان و قرائت‌خانه‌ها در ایران ایجاد و امر شود.

خلاصه مطلب ترویج جراید بود که ملت از خواب غفلت بیدار گردند، چنان‌که ژاپن شد. امروز محل انجمن و مقام ازدحام عوام بلکه بعضی از خواص هم قهوه‌خانه‌ها است که به علت بیکاری روزبه‌روز در تزیید و برخی از آنان غریق لُجّه چای و حریق شعله‌افروز شده و به جای دعای عدیله، داستان حسین‌گرد و امثال آن‌ها می‌شنوند. لهذا محض معالجه و تیمار این بیماران و موقوف شدن افسانه‌خوانی و جلب قلوب خلق به جانب جراید و قرائت‌خانه‌ها، خوب است که کارگذاران حکام عالی مقام به صاحبان قهوه‌خانه‌ها امر نمایند که از هر اخبار فارسی یک نسخه بگیرند. اگر صاحبان قهوه‌خانه‌های خارجه مثل ممالک عثمانی و قفقاز و غیره یعنی در آن امصار که فارسی دان بسیارند هم روزنامه فارسی بگیرند بدیهی است که بازارشان گرم‌تر می‌گردد و انشاءالله این یک وسیله جلیله است به جهت ترقی زبان فارسی در آسیا که شیرین‌ترین السنّه مشرق‌زمین است.^۱

۱. هفته‌نامه جبل‌المتین کلکه، ش ۲۵، س ۶، ۲۰ ذی‌حجه ۱۳۱۶ قمری، ص ۲۹۳.

نظامنامه هیأت ترقی خواهان تبریز

اشخاصی که منسوب به هیأت ترقی خواهانند باید داری صفات ذیل باشند:

اولاً: از روی علم و اطلاع به اندازه از حقوق خویش و ابناء وطن آگاه باشند و راه ترقی را از روی بصیرت کامله بفهمند، با ادله و براهین تاریخی به مللی که وطن را در حضيض نادانی و نکبت گذشته ملتفت باشند و تمام هم خود را در ترویج مدارس و نشر معارف و افتتاح کتابخانه و قرائتخانه و مکاتب صنایع و زراعت مصروف دارند و همچنان از گوشه و کنار به دوایر دولتی که مأمور اجرای قانون و تسویه دعاوی می باشند نظارت نماید. اگر یکی از رؤسا و مأمورین بنا به اغراض شخصی، یا به ملاحظه دوستی یا به اقتضای طمع از اجرای قانون انحراف نماید و حقوق کسی را باطل سازد متتسبین هیأت را لازم است که به مرکز اطلاع بدهند تا به اظهار جای لازم تنبیه و مجازات او را بخواهند. ایضاً اشخاصی که از این هیأت بلیط دارند به هر جا مسافرت نمایند باید اداره را بی اطلاع نگذارند و اگر در آن محل سکنی نمایند هیأتی از اشخاصی خیرخواه و بصیر به تصویب مرکز تأسیس نموده و در ترقی معارف آنجا بکوشند. هر کسی از صاحبان بلیط سبب افتتاح یک مدرسه و یا روزنامه و قرائتخانه شود از طرف مرکز بعد از تحقیق نشان افتخاری که عبارت از یکی مدالیون مخصوص است به او داده خواهد شد.

بقیه دارد^۱

۱. هفته نامه صوراسرافیل، ش ۱۴، ۱۰ شعبان ۱۳۲۵ قمری، ص ۸. یادآوری می نماید ادامه متن فوق هیچگاه به چاپ نرسیده.

[قرائت‌خانه و کتاب‌خانه مجلس شورای ملی]

[صورت مذاکرات نمایندگان مجلس شورای ملی مورخ دهم شوال ۱۳۲۵ قمری]
 دکتر ولی‌الله‌خان: چون مرا برای کمیسیون لوایح قانونی و معارف معین کرده‌اند لازم است این عرض را بکنم که در همه‌جا پارلمان‌ها یک کتاب‌خانه مخصوصی دارند که در آن از تمام معاهده‌نامه‌ها و قانون‌نامه‌های دول هست. این‌جا هم لازم است که همچو کتاب‌خانه دایر شده از کتب فقهیه و معاهده‌نامه‌ها و کدها تمام موجود باشد. اگر این کتاب‌خانه مرتب نشود قوانین ما درست تنقیح نمی‌شود [...] وکیل‌التجار: آن کتاب‌خانه که دکتر ولی‌الله‌خان گفتند، لازم است و باید یک قرائت‌خانه هم منضم به او باشد که روزنامه‌های مملکت تمام در آن‌جا باشد.^۱

نامه ریاست مجلس به اداره مباشرت مجلس: [صفر ۱۳۳۰ قمری]
 چون فعلاً مأخذ صحیحی در دست نیست از آن جهت میزان اثاثیه و بعضی مخارج دیگر را نتوان معین کرد، لهذا هر اندازه اثاثیه لازم بشود با مصارف فوق‌العاده از قبیل تدارک اعیاد و آداب ملی و هرگونه مصارفی به جهت باغ لازم باشد و تدارک لوازم کتاب‌خانه و قرائت‌خانه و نظایر آن بعد از خرج در موقع خود به صورت تقدیم مجلس شورای ملی خواهد شد. بناعلیه هر مبلغ بابت فقرات مزبوره فوق متعلق گیرد مزید بر بودجه مصوبه خواهد بود.

محل امضای رئیس مجلس^۲

۱. روزنامه رسمی کشور، ۲۹ تیر ۱۳۲۵، ص ۶.

۲. روزنامه آفتاب، ش ۱۹، ۱۰ صفر ۱۳۳۰ قمری، ص ۴.

[قرائت‌خانه شرکت فرهنگ]

نظامنامه اساسی

ماده اول: مقصد اصلی شرکت علمیه فرهنگ ترقی علم و انتشار معارف است و برای وصول به این مقصد وسایل مختلفه از قبیل تأسیس کلاس‌های اکابر مجانی و تشکیل قرائت‌خانه و ترتیب کنفرانس‌ها و فراهم کردن نمایش‌های علمی و اخلاقی و ترجمه کتب مفیده و غیرذلک به کار می‌رود [....]

[کارکرد].... شرکت درصدد تشکیل یک کتاب‌خانه که قرائت‌خانه هم باشد برآمده و این مقصود گویا به همت و مساعدت معارف‌پرووران به حصول نزدیک باشد [....]

محل شرکت علمیه فرهنگ فعلاً در خیابان باغ وحش، کوچه شیخ‌الاطباء، نمره ۱ می‌باشد. رئیس شرکت [ذکاءالملک] دفتردار [میرزاحمودخان] عضو [شاهزاده سلیمان میرزا].^۱

[بیان‌نامه جمعیت نشر معارف ارومی]

[...] مقصود و مسلک یگانه، تعمیم معارف و خدمت به مکاتب و نشر مطبوعات و تأسیس قرائت‌خانه‌ها و غیره است.^۲

۱. روزنامه ایران نو، ش ۱۷۲، س ۱، ۲۶ ربیع‌الاول ۱۳۲۸ قمری، ص ۳ و ۴.

۲. همان، ش ۷، س ۳، ۲ ربیع‌الثانی ۱۳۲۹ قمری، ص ۳.

[برگزاری نمایش جهت تشکیل قرائت‌خانه]

مخبرین ولایات: اخبار مازندران: [ساری]

[...] ۴- چندی قبل آقای آقامیرزامهدی رئیس معارف و اوقاف مازندران، آقایان اعضای ادارات دولتی و بعضی از خوانین و کسبه را در مدرسه نصرت احمدیه دعوت و راجع به تأسیس قرائت‌خانه مذاکراتی به عمل آمده، قرار شد نمایشی به نام معارف بدهند و از پول نمایش تأسیس قرائت‌خانه را بنمایند. پس از چندین جلسه به آنتریک بعضی‌ها، جمعیت آنان به هم خورده و اداره معارف تا حال موفق به تأسیس قرائت‌خانه مزبور نشده.^۱

[وضعیت قرائت‌خانه در گیلان در حوت ۱۳۰۰]

اخبار گیلان

[....] قرائت‌خانه در گیلان کیمیا است و تأثر هم گاهگاهی به عناوین مختلف به صرف جیب (بهمن‌ها) و غیره داده می‌شود.^۲

مرام‌نامه جمعیت نهضت اسلام

[....] ماده ۱۰: باید اول در پایتخت و بعد در ایالات و ولایات قرائت‌خانه‌ها تشکیل و وسایل مطالعه تمام جراید و مجلات و کتب مفیده مخصوصاً کتب اسلامی به جهت عموم مردم فراهم گردد.^۳

۱. روزنامه اتحاد، ش ۱۱۲، ۲۳ دلو ۱۳۰۰، ص ۴.

۲. روزنامه حقیقت، ش ۳۲، س ۱، ۸ حوت ۱۳۰۰، ص ۱.

۳. روزنامه گلشن، ش ۳۴، س ۶، ۲۲ عقرب ۱۳۰۱، ص ۲.

اطلاع جدید

از قرار مسموع از طرف سفارت انگلیس، چهل هزار تومان اعتبار داده شده است به حزب رادیکال که اغلب را مطلعین می شناسند، برای این که حزب مزبور برای پیشرفت کاندیداهای سفارت که آن ها در نظر گرفته اند به مصرف مجامع عمومی و خصوصی و قرائت خانه های ملی و مراکز دیگر برسانند که انتخابات آتی به بر وفق میل آن ها باشد. ما از این گونه اطلاعات نگرانی حاصل نموده خیلی متأثر و متأسف می باشیم. امیدواریم اولیای امور این وقایع را کشف کرده، رفع تکدر وطن خواهان را بنمایند.^۱

قرائت خانه کلوپ فرمانیه

اخطار و بشارت

کلوپ فرمانیه از دو هفته قبل دایر و با کمال احترام از اعضای محترم و آقایانی که جدیداً به عضویت کلوپ قبول می شوند پذیرائی می شود. انواع اطعمه لذیذه ایرانی و اروپایی، اقسام میردات از شربت آلات و بستنی های ممتاز و چای، قهوه و شکلات موجود می باشد. هر یک از اعضای محترم هم که مایل به بیتوته و استدراک هوای لطیف و جید آن پارک فرح انگیز باشند همه قسم وسایل و لوازم استراحت آنان از قبیل تخت خواب و پتو و ملافه های تمیز و پُتی دژونه (لقمه الصیاح) به طرز انگلیسی ها مهیا و فراهم خواهد بود. مستخدمین کلوپ به امر رئیس عالیّه خود ساعی خواهند بود که از هر حیث به وجود واردین خوش گذشته، نواقصی در کار تعیش آنان پیدا نشود.

۱. هفته نامه قلم پاک، ش ۶، ۲ دلو ۱۳۰۱، ص ۲.

در اطاق قرائت‌خانه کلوپ همه‌جور روزنامه از فرانسه و انگلیسی و ایرانی و انواع مطبوعات حتی اوراق ژلاتینی برای مشغولیت واردین و اطلاع بر جریان اوضاع موجود است. در مواقع مخصوص هم ارکست کلوپ به نواهای دلکش مترنم خواهد بود.

رئیس دایره پذیرایی کلوپ
م - کرگدنی^۱

[رابطه جراید با قرائت‌خانه‌ها]

به من حرام، به قرائت‌خانه حلال

هر روزنامه که در ایران طبع شود مجبور است اقلاً صد نسخه مبادله برای همقطارها بفرستد. اگر نفرستد روزنامه تازه را مثل غریبه‌های تازه‌وارد یک ولایتی که اهل ولایت دستش انداخته، دست می‌اندازند. و به قول شیرازی‌ها (عنکش می‌کنند) حالا با روزنامه‌ها چون نجیب هستند یک‌جوری می‌شود در رفت، امان از دست قرائت‌خانه‌ها، هر روز می‌بینی یک عده مراسله می‌رسد که متحدالمال مفادش این است: «معارف‌نوازی کن یک خورده پیش بیا! یک نمره از جریده شریفه به جهت قرائت‌خانه.... بفرستید!» ما هم که همچو مایه تیل‌ای نداریم که در معارف‌نوازی بتوانیم لوطی‌گری کنیم، اگر نفرستیم به دیوار قرائت‌خانه یک اعلانی الصاق می‌کنند که: «فلان روزنامه را نخوانید که طرفدار اجنبی است!» مردم هم که دهان‌بینند؟ در دروازه را هم می‌شود بست دهان خلق را نمی‌شود بست! اگر هم اجنبی‌ها همان روزنامه‌نویس را ببرند تیرباران کنند می‌گویند: گلوله‌اش پنبه‌ای بود! (آشکرالله!) پس

۱. هفته‌نامه ناهید، ش ۱۲، س ۱، ۱۶ سرطان ۱۳۰۲، ص ۳.

چه باید کرد؟ ناهید هم کار مرشد معظم مرحب را خواهد کرد و می‌گوید:

یک نفر جوان مرد میلیونر یا یخه چرکین لوطی منش مثل مشترکین ناهید خواستم که لب تشنه معارف و از پول گذشته باشد! نشد دو نفر! نشد سه نفر! نشد چهار نفر! نشد هشت نفر! نشد شانزده نفر! نشد سی و دو نفر! شریک شده به اسم قرائت خانه‌های تهران و ولایات سی و دو نسخه روزنامه ناهید را آبونه شوند. گناهش مال من، صوابش مال شما! به ما حرام! به قرائت خانه حلال!

امیدوارم آن مرادمندی که دست فتوت به صندوق کرده طناب گدائی ما و قرائت خانه‌ها را بی‌برد. به حرمت محاسن سفید رئیس کمپانی نفت گیلان همین امشب که می‌خواهد وزیر علوم سابق به خوابش آمده نانی در دامنش گذارد که در دامان مجدالدین و کتاب فروش‌های کتب کلاسیک گذارده تا عمر دارد این ثروت تمام شدنی نباشد.

آمین یا رب العالمین

مرشد ناهید کی داد؟ مرادمند!

وزیر معارف سابق مرادش را بدهد!

دفتر ناهید^۱

مراسله نماینده [هفته‌نامه] ناهید ازبرزخ

برات چهل قرانی که از کابینه... عظمی به منفعت قرائت خانه‌ها فرستاده بودید چون طرف را دربرزخ پیدا نکردم عودت دادم. به صاحبش رد کنید شاید بتوانید اسکناس خرج عراق بگیرید.^۲

۱. همان، ش ۱۳، س ۱، ۲۲ سرطان ۱۳۰۲، ص ۶.

۲. همان، ش ۱۴، س ۱، ۲۹ سرطان ۱۳۰۲، ص ۳.

اخطار

۱. متأسفانه به علت عدم توانایی و بضاعت قادر به تقدیم روزنامه مجانی به مؤسسات و قرائت‌خانه‌های ملی نیستیم ولی ممکن است از این قبیل مؤسسات وجه آبونه نصفه گرفته شود و البته آقایانی که قد مردی علم کرده و این نوع مؤسسات معارفی و ملی را تشکیل داده‌اند قادر خواهند بود تا این اندازه به این روزنامه ملی هم به نام معارف کمک کنند.
 ۲. آقایانی که از ولایات به وسیله تلگراف و مراسله تقاضای ارسال روزنامه می‌کنند محترماً مطلع باشند که قبل از وصول وجه اشتراک روزنامه ارسال نخواهد شد.
- دفتر ناهید^۱

اخطار [از سوی روزنامه قانون]

به عموم قرائت‌خانه‌ای مرکز و ولایات تصمیم ذیل اخطار می‌شود: هر یک از مؤسسين قرائت‌خانه‌های مرکز و ولایات می‌توانند با تأدیه وجه اشتراک ۶ ماه، یک سال از روزنامه ما استفاده نمایند در غیر از این صورت تقاضای ارسال روزنامه بلا جواب می‌ماند.^۲

[تحریم جراید]

رشت: آزادی خواهان گیلان تصمیم گرفته‌اند بعضی از جراید مرکز که از ارتجاع تقویت می‌نمایند در قرائت‌خانه‌های رشت خوانده نشود.^۳

۱. همان، ش ۳۷، س ۲، ۱۱ دلو ۱۳۰۲، ص ۱.

۲. روزنامه قانون، ش ۴۴، س ۳، ۲ جوزا ۱۳۰۳، ص ۴.

۳. هفته‌نامه ناهید، ش ۲۳، س ۳، ۱۱ اسد ۱۳۰۳، ص ۶.

[تقاضای تأسیس قرائت‌خانه از سوی روس‌ها]

از بارفروش راپرت می‌دهند روس‌ها درصدد تأسیس قرائت‌خانه و کلوپ برآمده و هیأت مؤسسين نظام‌نامه خود را به دواير مربوطه داده و کسب اجازه نموده‌اند.^۱

[وضعیت قرائت‌خانه‌ها در گیلان و کرمانشاه]

گیلان [دی ۱۳۰۷]: در گیلان سه مجمع ادبی کانون ایران، فرهنگ و اخوت در رشت و مجمع امید ترقی در بندر پهلوی و یک مجمع هم در لاهیجان دایر است که تمام دارای قرائت‌خانه و کتاب‌خانه و هیأت اکثرال معینی هستند که با کمال جدیت مشغول مبارزه با اوهام و خرافات می‌باشند.^۲

کرمانشاه [اسفند ۱۳۰۸]: اخیراً کلویی توسط یک عده از جوانان کرمانشاه تأسیس و در نظر دارند متدرجاً وسایل ذیل را اتخاذ نمایند:

۱. تأسیس یک باب کتاب‌خانه و قرائت‌خانه.
۲. تشکیل کلوپ‌های نمایش و تاتر.
۳. ایجاد کلاس شبانه برای تدریس زبان فارسی و السنه خارجی.
۴. ترویج و ترقی ورزش.^۳

[گزارشی از وضعیت قرائت‌خانه در نویسندگان]

[....] به علاوه عدم وجود کتاب‌خانه و قرائت‌خانه [در شهر، مردم] از درک و فهم مطالب کتب هم محرومند.^۴

۱. روزنامه اقدام، ش ۳۳۴، ۱۰ بهمن ۱۳۰۵، ص ۲.

۲. روزنامه اطلاعات، ش ۶۷۹، ۲۴ دی ۱۳۰۷، ص ۳.

۳. همان، ش ۹۸۵، ۱۲ اسفند ۱۳۰۸، ص ۲.

۴. همان، ش ۱۱۹۵، ۳ آذر ۱۳۰۹، ص ۲.

انجمن متفقه نسوان

[مرام‌نامه].....۳- ترجمه کتب مفیده برای عالم نسوان
.....۸- دائر کردن قرائت‌خانه برای نسوان^۱

[گزارشی از وضعیت قرائت‌خانه در قزوین]

[در خلال گزارشی با عنوان "اصلاحات جدید بلديه در قزوین" آمده است:]
موضوع دیگر این‌که شهر قزوین که بایستی دارای چندین قرائت‌خانه و کتاب‌خانه آبرومند باشد، بدبختانه به کلی فاقد است و حتی یک قرائت‌خانه هم وجود ندارد و موقعیت شهر قزوین طوری است که لااقل باید دارای یک قرائت‌خانه خوب باشد که عموم اهالی و مسافرین بتوانند استفاده نمایند و تأسیس این قرائت‌خانه هم از وظایف اداره محترم بلديه است. با جدیتی که شخص آقای غیاث نظام رئیس محترم بلديه در امور دارند انتظار می‌رود هرچه زودتر یک باب قرائت‌خانه و کتاب‌خانه آبرومند در قزوین تأسیس شود.^۲

۱. همان، ش ۱۲۱۷، ۳۰ آذر ۱۳۰۹، ص ۱.

۲. همان، ش ۱۳۱۷، ۲۰ اردیبهشت ۱۳۱۰، ص ۳.

فهرست اسامی قرائت‌خانه‌ها برحسب زمان فعالیت

زمان فعالیت	نام	مکان فعالیت
۱۳۱۵ قمری	قرائت‌خانه نریمان‌اف	باکو
۱۳۱۶ قمری	قرائت‌خانه رشت	رشت
۱۳۱۶ قمری	قرائت‌خانه شیراز	شیراز
۱۳۱۷ قمری	قرائت‌خانه شرکت طبع کتب	تهران
۱۳۲۴ قمری	قرائت‌خانه ملی	تهران
۱۳۲۵ قمری	قرائت‌خانه آزاد	بندرلنگه
۱۳۲۵ قمری	قرائت‌خانه انجمن جاوید	بندرعباس
۱۳۲۷ قمری	قرائت‌خانه انجمن عباس	بندرعباس
۱۳۲۷ قمری	قرائت‌خانه نجف‌اشرف	نجف‌اشرف
۱۳۲۷ قمری	قرائت‌خانه وطنیه	تهران
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه باقریه	قم
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه عمومی بنی اسرائیل	همدان
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه خیریه سعادت	مشهد
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه عمومی کرمان	کرمان
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه ملی	قزوین
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه نظامیه	کرمانشاه
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه یعقوبیه	همدان
۱۳۲۹ قمری	قرائت‌خانه اسلامیة	بوشهر

رشت	قرائت‌خانه فرهنگ	قمری ۱۳۲۹
کاشان	قرائت‌خانه کاشان	قمری ۱۳۲۹
رشت	قرائت‌خانه عمومی گیلان	قمری ۱۳۲۹
انزلی	قرائت‌خانه نجات	قمری ۱۳۲۹
تهران	قرائت‌خانه تأثر ملی	قمری ۱۳۳۱
رشت	قرائت‌خانه عمومی رشت	قمری ۱۳۳۲
شیراز	قرائت‌خانه شیراز	قمری ۱۳۳۳
اصفهان	قرائت‌خانه گلپهار	قمری ۱۳۳۳
لاهیجان	قرائت‌خانه عمومی لاهیجان	قمری ۱۳۳۳
انزلی	قرائت‌خانه اتحاد اسلام	قمری ۱۳۳۵
انزلی	قرائت‌خانه اتحاد ملی	قمری ۱۳۳۵
تریت جام	قرائت‌خانه احمدیه	قمری ۱۳۳۵
لنگرود	قرائت‌خانه عمومی لنگرود	قمری ۱۳۳۵
لاهیجان	قرائت‌خانه ملی	قمری ۱۳۳۵
آستارا	قرائت‌خانه ملی آستارا	قمری ۱۳۳۶
تهران	قرائت‌خانه دانش	قمری ۱۳۳۶
رشت	قرائت‌خانه فاروس	قمری ۱۳۳۶
رودسر	قرائت‌خانه فرقه دموکرات	قمری ۱۳۳۶
سمنان	قرائت‌خانه فرقه دموکرات	قمری ۱۳۳۶
تهران	قرائت‌خانه بشرویه	قمری ۱۳۳۷
رامهرمز	قرائت‌خانه پرویزیه	قمری ۱۳۳۷
تهران	قرائت‌خانه تربیت	قمری ۱۳۳۷
تبریز	قرائت‌خانه ناموس	قمری ۱۳۳۷
ملایر	قرائت‌خانه سهیل	قمری ۱۳۳۸
تهران	قرائت‌خانه فردوس	قمری ۱۳۳۸

شیراز	قرائت‌خانه معارف شیراز	۱۳۳۸ قمری
همدان	قرائت‌خانه حکیم ابوعلی سینا	۱۳۳۹ قمری
تهران	قرائت‌خانه سعدی	۱۳۳۹ قمری
اصفهان	قرائت‌خانه فرقه دموکرات	۱۳۳۹ قمری
مشهد	قرائت‌خانه آمریکایی‌ها	۱۳۰۰
تهران	قرائت‌خانه اتفاق	۱۳۰۰
اردبیل	قرائت‌خانه اردبیل	۱۳۰۰
تویسرکان	قرائت‌خانه اسلامی	۱۳۰۰
بوشهر	قرائت‌خانه بوشهر	۱۳۰۰
تبریز	قرائت‌خانه دولتی تبریز	۱۳۰۰
ملایر	قرائت‌خانه تهذیب	۱۳۰۰
تهران	قرائت‌خانه جمهور	۱۳۰۰
تهران	قرائت‌خانه درخشان	۱۳۰۰
مشهد	قرائت‌خانه عمومی	۱۳۰۰
تهران	قرائت‌خانه مجانی کارگران	۱۳۰۰
تهران	قرائت‌خانه اتفاق جوانان کارگر	۱۳۰۱
خوی	قرائت‌خانه پروین	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه ترقی کارگران	۱۳۰۱
لنگرود	قرائت‌خانه ترقی لنگرود	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه تصویر اخلاق	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه حریت ایران	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه حقیقت	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه حیات نو	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه خیام	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه رنجبران	۱۳۰۱

کرج	قرائت‌خانه رنجبران	۱۳۰۱
ساری	قرائت‌خانه عمومی ساری	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه سوسیالیست ایران	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه فردوس	۱۳۰۱
رشت	قرائت‌خانه فرهنگ	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه کاوه	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه ماه نو	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه مجمع دموکرات	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه مجانی زنانه مخدرات اسلامی	۱۳۰۱
بروجرد	قرائت‌خانه عمومی معارف بروجرد	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه ملی	۱۳۰۱
لاهیجان	قرائت‌خانه همت	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه همت احرار اسلامی	۱۳۰۱
همدان	قرائت‌خانه همدان	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه ییلاقی آزادی شرق	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه آزاد	۱۳۰۲
تهران	قرائت‌خانه اسلامی	۱۳۰۲
جهرم	قرائت‌خانه پهلوی	۱۳۰۲
شاهرود	قرائت‌خانه حسینیّه	۱۳۰۲
بارفروش (بابل)	قرائت‌خانه دارالایتام	۱۳۰۲
کرمانشاهان	قرائت‌خانه صباح	۱۳۰۲
کازرون	قرائت‌خانه کازرون	۱۳۰۲
ملایر	قرائت‌خانه مدرسه آمریکایی‌ها	۱۳۰۲
تهران	قرائت‌خانه نسیم صبا	۱۳۰۲
انزلی	قرائت‌خانه عمومی امید ترقی	۱۳۰۳

تهران	قرائت‌خانهٔ بلديه	۱۳۰۳
تهران	قرائت‌خانهٔ جهان	۱۳۰۳
تهران	قرائت‌خانهٔ شمس	۱۳۰۳
تهران	قرائت‌خانهٔ طوفان	۱۳۰۳
تهران	قرائت‌خانهٔ غزالی	۱۳۰۳
رشت	قرائت‌خانهٔ كانون ايران	۱۳۰۵
رشت	قرائت‌خانهٔ بلديه	۱۳۰۶
صومعه‌سرا	قرائت‌خانهٔ مجمع ادبي	۱۳۰۶
جهرم	قرائت‌خانهٔ اسلاميه	۱۳۰۷
اهواز	قرائت‌خانهٔ حديقهٔ معارف	۱۳۰۷
صائين قلعه	قرائت‌خانهٔ صائين قلعه	۱۳۰۷
تهران	قرائت‌خانهٔ عمومي نسوان	۱۳۰۷
تهران	قرائت‌خانهٔ آزاد	۱۳۰۸
قزوین	قرائت‌خانهٔ دايرهٔ توزيع جرايد	۱۳۰۸
تهران	قرائت‌خانهٔ شرافت	۱۳۰۸
استرآباد	قرائت‌خانهٔ معارف استرآباد	۱۳۰۸
بروجرد	قرائت‌خانهٔ وحدت ملي	۱۳۰۸
بارفروش (بابل)	قرائت‌خانهٔ بارفروش	۱۳۰۹
تهران	قرائت‌خانهٔ بلديه	۱۳۱۰
قوچان	قرائت‌خانهٔ پهلوي	۱۳۱۰
تهران	قرائت‌خانهٔ آليانس فرانسه	۱۳۱۱

فهرست اسامی قرائت‌خانه‌ها برحسب مکان فعالیت

مکان فعالیت	نام	زمان فعالیت
آستارا	قرائت‌خانه ملی آستارا	۱۳۳۶ قمری
اردبیل	قرائت‌خانه اردبیل	۱۳۰۰
استرآباد	قرائت‌خانه معارف استرآباد	۱۳۰۸
اصفهان	قرائت‌خانه گلپهار	۱۳۳۳ قمری
اصفهان	قرائت‌خانه فرقه دموکرات	۱۳۳۹ قمری
اهواز	قرائت‌خانه حدیقه معارف	۱۳۰۷
بارفروش (آمل)	قرائت‌خانه دارالایتام	۱۳۰۲
بارفروش (آمل)	قرائت‌خانه بارفروش	۱۳۰۹
باکو	قرائت‌خانه نریمان‌اف	۱۳۱۵ قمری
بروجرد	قرائت‌خانه عمومی معارف بروجرد	۱۳۰۱
بروجرد	قرائت‌خانه وحدت ملی	۱۳۰۸
بندرانزلی	قرائت‌خانه نجات	۱۳۲۹ قمری
بندرانزلی	قرائت‌خانه اتحاد اسلام	۱۳۳۵ قمری
بندرانزلی	قرائت‌خانه اتحاد ملی	۱۳۳۵ قمری
بندرانزلی	قرائت‌خانه عمومی امید ترقی	۱۳۰۳
بندرعباس	قرائت‌خانه انجمن جاوید	۱۳۲۵ قمری
بندرعباس	قرائت‌خانه انجمن عباسی	۱۳۲۷ قمری
بندرلنگه	قرائت‌خانه آزاد	۱۳۲۵ قمری

۱۳۲۹ قمری	قرائت‌خانه اسلامی	بوشهر
۱۳۰۰	قرائت‌خانه بوشهر	بوشهر
۱۳۳۷ قمری	قرائت‌خانه ناموس	تبریز
۱۳۰۰	قرائت‌خانه دولتی تبریز	تبریز
۱۳۳۵ قمری	قرائت‌خانه احمدیه	تربت جام
۱۳۰۰	قرائت‌خانه اسلامی	تویسرکان
۱۳۱۷ قمری	قرائت‌خانه شرکت طبع کتب	تهران
۱۳۲۴ قمری	قرائت‌خانه ملی	تهران
۱۳۲۷ قمری	قرائت‌خانه وطنیه	تهران
۱۳۳۱ قمری	قرائت‌خانه تأثر ملی	تهران
۱۳۳۶ قمری	قرائت‌خانه دانش	تهران
۱۳۳۷ قمری	قرائت‌خانه بشرویه	تهران
۱۳۳۷ قمری	قرائت‌خانه تربیت	تهران
۱۳۳۸ قمری	قرائت‌خانه فردوس	تهران
۱۳۳۹ قمری	قرائت‌خانه سعدی	تهران
۱۳۰۰	قرائت‌خانه اتفاق	تهران
۱۳۰۰	قرائت‌خانه جمهور	تهران
۱۳۰۰	قرائت‌خانه درخشان	تهران
۱۳۰۰	قرائت‌خانه مجانی کارگران	تهران
۱۳۰۱	قرائت‌خانه اتفاق جوانان کارگر	تهران
۱۳۰۱	قرائت‌خانه ترقی کارگران	تهران
۱۳۰۱	قرائت‌خانه تصویر اخلاق	تهران
۱۳۰۱	قرائت‌خانه حریت ایران	تهران
۱۳۰۱	قرائت‌خانه حقیقت	تهران
۱۳۰۱	قرائت‌خانه حیات نو	تهران

تهران	قرائت‌خانه خيام	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه رنجبران	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه سوسیالیست ايران	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه فردوس	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه كاوه	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه ماه نو	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه مجمع دموكرات	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه مجانی زنان مخدرات اسلامی	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه ملی	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه همت احرار اسلامی	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه ییلاقی آزادی شرق	۱۳۰۱
تهران	قرائت‌خانه آزاد	۱۳۰۲
تهران	قرائت‌خانه اسلامی	۱۳۰۲
تهران	قرائت‌خانه نسیم صبا	۱۳۰۲
تهران	قرائت‌خانه بلدیة	۱۳۰۳
تهران	قرائت‌خانه جهان	۱۳۰۳
تهران	قرائت‌خانه شمس	۱۳۰۳
تهران	قرائت‌خانه طوفان	۱۳۰۳
تهران	قرائت‌خانه غزالی	۱۳۰۳
تهران	قرائت‌خانه عمومی نسوان	۱۳۰۷
تهران	قرائت‌خانه آزاد	۱۳۰۸
تهران	قرائت‌خانه شرافت	۱۳۰۸
تهران	قرائت‌خانه بلدیة	۱۳۱۰
تهران	قرائت‌خانه آلیانس فرانسه	۱۳۱۱
جهرم	قرائت‌خانه پهلوی	۱۳۰۲

۱۳۰۷	قرائت‌خانه اسلامی	جهرم
۱۳۰۱	قرائت‌خانه پروین	خوی
۱۳۳۷ قمری	قرائت‌خانه پرویزیه	رامهرمز
۱۳۱۶ قمری	قرائت‌خانه رشت	رشت
۱۳۲۹ قمری	قرائت‌خانه عمومی گیلانی	رشت
۱۳۲۹ قمری	قرائت‌خانه فرهنگ	رشت
۱۳۳۲ قمری	قرائت‌خانه عمومی رشت	رشت
۱۳۳۶ قمری	قرائت‌خانه فاروس	رشت
۱۳۰۱	قرائت‌خانه فرهنگ	رشت
۱۳۰۵	قرائت‌خانه کانون ایران	رشت
۱۳۰۶	قرائت‌خانه بلدی	رشت
۱۳۳۶ قمری	قرائت‌خانه فرقه دموکرات	رودسر
۱۳۰۱	قرائت‌خانه عمومی ساری	ساری
۱۳۳۶ قمری	قرائت‌خانه فرقه دموکرات	سمنان
۱۳۰۲	قرائت‌خانه حسینی	شاهرود
۱۳۱۶ قمری	قرائت‌خانه شیراز	شیراز
۱۳۳۳ قمری	قرائت‌خانه شیراز	شیراز
۱۳۳۸ قمری	قرائت‌خانه و کتاب‌خانه معارف شیراز	شیراز
۱۳۰۷	قرائت‌خانه صائین قلعه	صائین قلعه
۱۳۰۶	قرائت‌خانه مجمع ادبی	صومعه سرا
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه ملی	قزوین
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه یعقوبیه	قزوین
۱۳۰۸	قرائت‌خانه دایره توزیع جراید	قزوین
۱۳۲۸ قمری	قرائت‌خانه باقریه	قم
۱۳۱۰	قرائت‌خانه پهلوی	قوچان

کازرون	قرائت‌خانه کازرون	۱۳۰۲
کاشان	قرائت‌خانه کاشان	۱۳۲۹ قمری
کرج	قرائت‌خانه رنجبران	۱۳۰۱
کرمان	قرائت‌خانه عمومی کرمان	۱۳۲۸ قمری
کرمانشاه	قرائت‌خانه نظامیه	۱۳۲۸ قمری
کرمانشاه	قرائت‌خانه صباح	۱۳۰۲
لاهیجان	قرائت‌خانه عمومی لاهیجان	۱۳۳۳ قمری
لاهیجان	قرائت‌خانه ملی	۱۳۳۵ قمری
لاهیجان	قرائت‌خانه همت	۱۳۰۱
لنگرود	قرائت‌خانه عمومی لنگرود	۱۳۳۵ قمری
لنگرود	قرائت‌خانه ترقی لنگرود	۱۳۰۱
مشهد	قرائت‌خانه خیریه سعادت	۱۳۲۸ قمری
مشهد	قرائت‌خانه آمریکایی‌ها	۱۳۰۰
مشهد	قرائت‌خانه عمومی	۱۳۰۰
ملایر	قرائت‌خانه سهیل	۱۳۳۸ قمری
ملایر	قرائت‌خانه تهذیب	۱۳۰۰
ملایر	قرائت‌خانه مدرسه آمریکایی‌های ملایر	۱۳۰۲
نجف‌اشرف	قرائت‌خانه نجف‌اشرف	۱۳۲۷ قمری
همدان	قرائت‌خانه عمومی بنی اسرائیل	۱۳۲۸ قمری
همدان	قرائت‌خانه حکیم ابوعلی سینا	۱۳۳۹ قمری
همدان	قرائت‌خانه همدان	۱۳۰۱

فهرست‌های راهنما

۱. رجال

۲. مکان

۳. مؤسسات فرهنگی

۴. متفرقه

رجال

آزموده، اردشير ۶۲	اقبال التوليه ۱۲۳
ابراهيم (ميرزا / خان) ۱۲۳ - ۱۲۴	امام جمعه ۵۶، ۱۷۷
ابن سالک ۱۵۱	امير خيزی، اسماعيل ۹۶
احتشام السلطنه، محمود (خان) ۱۹، ۱۲۶	امين اعظم ۹۶
ارباب امینی، يعقوب (حاجی / ميرزا) ۱۸۱	امين التجار ۲۷، ۸۶
ارباب جمشيد ۱۷۷	امين دارالضرب، حسين (حاجی) ۱۹، ۱۲۶
اردبیلی، آيت الله ۸۲، ۸۳	ايرانپور ۵۹
اردبیلی، سيد جليل ۵۶، ۱۷۷	ايرجی، اسد (ميرزا / خان) ۱۱۶
اردبیلی، محمدرضا ۹۶	بادامچی ۹۶
ارفع السلطان ۱۲۳	بروجردی، صادق (ميرزا) ۲۹، ۱۳۷
اسکندری، سليمان ميرزا ۱۷۷، ۱۹۷	بنان السلطان شيروانی ۱۵۸
اشرف الواعظین تهرانی، عبدالحسين (شيخ) ۲۰	بودا غیاسی ۹۶
اعتضاء الشریعه ۱۷۰	بهمن، خدا رحم ۱۳۷
اعتماد السلطنه، محمد باقر (خان) ۱۹، ۱۲۶	پرتوی، حسين علی (ميرزا / خان) ۱۱۶
افسری، مهدی (خان) ۱۱۶	پوررضا ۵۹
	تاج الشعراء ۶۰
	تاجر رشتی، سيد رضا ۱۸۹

۲۲۰ قرائت خانه های ایران

- تربیت، محمد علی ۵۸، ۹۵
 تریان ۴۳، ۱۳۶
 تقی زاده، سید حسن ۲۲
 ثقة الاسلام زاده ۱۲۲
 جودی ۱۰۰
 جهرمی، محمد حسن ۹۳
 جی، اردشیر ۲۹، ۱۳۷، ۱۳۸
 حاجی زاده کاشانی، محمد ۸۰
 حبیب الله (میرزا) ۱۹
 حجازی، میر حسین ۴۰، ۱۰۲، ۱۵۸
 حکیمیان، تقی ۶۱
 خازن لشگر ۱۳
 خبیر السلطنه، محمود (میرزا / خان)
 ۱۷۱
 خرازی، محمد صادق (حاجی) ۹۶
 خراسانی، علی اکبر ۱۳۳
 خسروانی، احمد میرزا ۱۲۳
 خلیل زاده، محمود (میرزا / خان) ۱۷۱
 خلیلی، عباس ۵۲
 خوانساری، جمال الدین (میرزا) ۱۵۸
 خوانساری، محمد حسین (شیخ) ۱۵۸
 دریاییگی ۷۲
 دولت آبادی، عزیز ۲۲
 دیبا، (سرهنک) ۹۶
 ذکرزاده، محمد (میرزا / خان) ۱۱۶
 ذکاء الملک فروغی ۱۹۷
 رئیس (حاجی) ۱۴۲
 رابینو ۴۷
 رزاز، سید حسین ۱۵۹
 رسا ۵۲، ۱۱۲
 رضاشاه ۳۰
 رمضان، محمد ۲۴، ۴۲، ۴۴، ۷۷، ۷۹
 ژاله، علی ۳۲، ۴۰، ۵۲، ۱۴۷
 سردار سپه ۳۱، ۵۹، ۱۴۲
 سردار فاتح ۹۶
 سقاءالمجاهدین، سید نصرالله ۳۳
 ۱۶۳
 سلطان العلماء شیرازی ۱۹، ۱۳۰
 سلطان زاده، حسن (میرزا) ۳۰، ۳۱
 ۱۴۱
 سلیمان میرزا اسکندری ۵۶
 سیاسی، علی (خان) ۱۱۲
 سید حسین (مجتهد) ۵۱
 شریف زاده، ع ۱۰۶
 شعاع السلطنه ۵۴
 شکوهی، حسین (میرزا، خان) ۲۷، ۹۲
 شهریار، محمد (حاجی) ۸۴
 شیبانی ۱۷۷

قائمی ۱۱۸	شیرازیان حجتی، مهدی (میرزا / خان)
قربانی ۱۲۱	۱۲۱
قلمکاری، حسین ۱۲۴	شیرازی، حسن ۷۲
قمشه‌ای، محمدحسین (شیخ) ۳۰، ۱۴۱، ۱۴۲	صادقی‌نژاد ۱۰۴
کاشف ۱۷۷	صحاف اصفهانی، حسین ۱۶۶، ۱۶۷
کرگدنی ۲۰۰	صدیق‌الاشراف، (حاجی) ۵۶
کسمایی، عبدالله (خان) ۱۱۶	صدیق‌دشتی ۵۹
کشاورز ۱۲۲	صدیق‌دفتر ۱۵۸
کشوری، محمد ۶۱	صدیق، عیسی ۵۱، ۱۴۳
لسان‌الحکماء ۱۷۷	صفوت ۹۶
لواءالدوله ۵۶، ۱۷۷	صلاح‌الملک ۱۵۶
مازندارانی، محمدجعفر ۱۲۳	طالقانی ۸۲
مترجم‌نظام مدنی، سیدحسین ۲۷، ۵۴-۵۶، ۴۷، ۱۷۹-۱۷۱	عارفی ۷۳
متولی‌باشی، (حاجی) ۲۷، ۴۶، ۸۷	عبدالحمید مشرقی ۳۴
متین‌السلطنه ۵۶، ۱۷۷	عز‌الملک ۱۷۷
محزون لنگرودی، کاظم ۴۸، ۱۵۴	عظیمی ۱۲۱
محمدحسین (دکتر / خان) ۲۷	علی (شیخ / خان) ۲۷
محمد صادق (میرزا) ۱۲۰	غیاث‌نظام ۶۰، ۲۰۴
محمدعلی شاه ۵۴، ۱۷۸	فارسی‌چین، عبدالحسین ۱۰۸
مدیرالسلطان، سیدرضا (حاجی) ۱۷۱	فداکار، حسن ۱۶۲
مزمین‌المالک سپهری ۱۲۴	فرمانفرما، عبدالحسین میرزا ۱۷۷
مساوات، سیدمحمد رضا ۵۶، ۱۷۷	فریدالملک ۱۰۹
مستشارالملک ۱۱۲	فیروزیخت، محمود ۴۰، ۹۷، ۹۸
مستوفی، علی‌اصغر ۱۱۴، ۱۱۵	قائم‌مقامی ۸۲

- مسهود الممالک ۷۲
مشاور شیرازی، کاظم (میرزا / خان)
۹۲
مشرقی، عبدالحمید ۷۳، ۷۴
مصدقی، هدایت الله ۱۰۳
مظفرالدین شاه ۱۳
معترف السلطان ۱۲۳
معتضدی، علی رضا ۱۰۵، ۱۰۷
معمدالتجار ۱۳۲
معزالملک ۱۷۷
معینالتجار ۲۰
معین دیوان ۲۱
مقدم، حسن ۴۳
ملک محمود (سلطان / خان) ۵۹
منتظم الدوله / سردارمکرم ۱۹، ۱۲۶
موثقی، علی اصغر (میرزا / خان) ۲۷،
۹۲
موزس (میرزا / خان) ۸۴
میرزاده عشقی، سید محمد رضا ۲۹،
۱۳۷
میلانی، محمد علی ۳۶، ۱۲۰ - ۱۱۸
مؤیدالاسلام ۳۶
مؤیدالاسلامی، سید جلال الدین کاشانی
۲۲ - ۱۵
- نازاریان ۶۱
ناصرالدین شاه ۱۳
ناصری ← امواز ۱۰۵
نجفی ۸۳
نریمان اف، نریمان ۱۳، ۱۴
نصرت السلطان ۴۶
نظام السلطنه ۵۷، ۱۷۰
نظمی ۵۰، ۱۶۳
نقیسی، سعید ۱۶۹
نوری، محمد ۱۱۱
وجدی، غلامحسین (خان) ۱۱۵، ۱۱۶
وحیدالملک ۱۷۷
وزیرنظامی، محمد (خان) ۱۰۳، ۱۰۴
وکیلالتجار ۱۹۶
وکیلالملک، صادق ۱۵۲
ولی الله (دکتر، خان) ۱۹۶
وهابزاده، احمد ۹۶
هژیرالسلطان، محمد (خان) ۷۴
همایون فرح، رکن الدین ۳۰
یحیی (حاجی / میرزا) ۱۲۶

مکان

بهبهان ۶۳	آذربایجان ۳۰، ۳۱، ۱۴۲، ۱۵۴
بهبهر ۶۲	آستارا ۴۰، ۴۲، ۷۴، ۷۵
تبریز ۱۳، ۱۵، ۲۲، ۵۰، ۵۸، ۶۲، ۹۴	آمریکا ۵۵، ۱۷۸
۹۵، ۱۵۸، ۱۶۳، ۱۸۶، ۱۹۵	اردبیل ۵۱، ۸۲
تجریش ۳۴، ۷۳	ارومیه ۱۹۷
تربت جام ۵۸، ۸۲	استرآباد ۱۵۷
تویسرکان ۸۳، ۲۰۳	اسلامبول ۱۴
تهران ۳۲، ۴۹، ۵۳، ۵۶، ۵۹، ۶۳، ۷۴	اصفهان ۱۵، ۳۰، ۳۱، ۶۲، ۱۴۱، ۱۴۲
۷۵، ۸۸، ۸۹، ۱۵۸، در اغلب	۱۵۴ - ۱۸۶
صفحات	افغانستان ۴۹، ۸۲
جهرم ۴۹، ۵۹، ۸۵، ۹۳	امواز ۳۸، ۳۹، ۵۰، ۱۰۵
خراسان ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۸۶	بارفروش (بابل) ۴۳، ۱۱۵، ۲۰۳
خوزستان ۱۰۴	باکو ۱۳، ۱۶۷، ۱۶۸
خوی ۹۲	بروجرد ۱۵۷، ۱۷۰
دشتی، دشتستان ۹۰	بندرانزلی / بندرپهلوی ۲۰، ۲۲، ۷۶
رامهرمز ۳۷، ۹۰	۸۶، ۱۶۳، ۲۰۳
رشت ۱۴، ۱۸، ۳۸، ۴۷، ۵۱، ۸۹	بندرعباس ۲۷، ۴۲، ۷۲، ۸۶
	بندرلنگه ۵۱، ۷۲
	بوشهر ۵۹، ۸۴، ۱۵۸

۲۲۴ قرائت‌خانه‌های ایران

قوچان ۹۳	۱۲۹، ۱۳۱، ۱۳۴، ۱۴۵-۱۴۳،
	۱۵۱، ۱۸۵، ۲۰۳
کاشان ۶۳، ۱۵۰	رودسر ۳۰، ۱۴۲
کرج ۳۲، ۱۲۲	روسیه ۴۹، ۸۲
کرمان ۱۵، ۱۵۲، ۱۸۶	زنجان ۶۱
کرمانشاه ۵۷، ۱۳۲، ۱۵۸، ۲۰۳	ژاپن ۱۹۴
کرمانشاهان ۱۷۰	
کلکته ۱۵، ۲۱	ساری ۱۲۲، ۱۹۸
گیلان ۳۸، ۱۴۳، ۱۴۶، ۱۹۸، ۲۰۲،	سالیان ۱۶۸
۲۰۳	سمنان ۳۰، ۱۴۳
لاهیجان ۲۸، ۱۵۴، ۱۶۲، ۲۰۳	شاهرود ۱۰۸
لرستان ۱۷۰	شمیران ۷۳، ۷۴
لنگران ۱۶۸	شیراز ۱۵، ۱۹، ۶۰، ۱۳۲-۱۲۹، ۱۸۶
لنگرود ۱۰۰، ۱۵۴	صائین قلعه ۱۳۲
مازندران ۱۲۲، ۱۹۸	صومعه سرا ۱۵۶
مشهد ۳۵، ۷۶، ۱۳۳	عتبات ۸۲
مصر ۴۹	عثمانی ۱۴۲، ۱۹۴
ملایر ۳۵، ۴۰، ۱۰۲، ۱۲۴، ۱۵۹	عراق ۴۹
نخجوانی ۹۶	عربستان ← خوزستان ۳۷
همدان ۳۵، ۵۶، ۸۹، ۹۰، ۱۰۹، ۱۵۳،	قاهره ۱۵۸
۱۷۳، ۱۷۴، ۱۸۱	قزوین ۲۵، ۵۱، ۶۰، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۵۳،
هند ۴۹	۱۶۱، ۱۶۲، ۱۸۲، ۲۰۴
هنگام، جزیره ۷۲	قفقاز ۱۳، ۷۷، ۱۵۴، ۱۹۴
	قم ۲۷، ۴۶، ۸۷، ۸۸

مؤسسات فرهنگی

۲۰، ۲۱، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۶۴، ۱۶۷،	آروسیاک، روزنامه ۶۱
۱۸۵، ۱۹۴، ۱۶۸	آزادی شرق، ماهنامه ۷۴، ۷۳، ۳۴
حقیقت، روزنامه ۱۴۹	آفتاب، روزنامه ۱۲۰
حیات جاوید، روزنامه ۸۰	آمریکایی ها، مدرسه ۳۵
خلاصة الحوادث، روزنامه ۱۹۳	اتحاد، روزنامه ۱۳۷
درة النجف، مجله ۱۶۷	اختر، هفته نامه ۱۴
سهیل، هفته نامه ۱۲۴	اطلاع، هفته نامه ۱۶، ۱۲۹، ۱۳۱،
شرافت مصور، ماهنامه ۱۹۳	۱۸۹، ۱۹۴
صبح، هفته نامه ۱۳۲	افق روشن، هفته نامه ۱۱۱، ۱۳۸
عمومی رشت ۱۲۰	اقتصاد ایران، هفته نامه ۱۳۶
قرائت خانه آریان ۶۳	اکباتان، هفته نامه ۱۷۴
~ آزاد ۳۴، ۴۹، ۵۱، ۷۲، ۷۳	ایران آزاد، روزنامه ۴۳، ۷۲، ۱۰۳
~ آزادگان ۶۲	ایران، روزنامه ۱۹۳
~ آستارا ۷۴	ایران نو، روزنامه ۸۸، ۱۶۵، ۱۶۶
~ آلیانس فرانسه ۳۹، ۴۹، ۷۵	بیستون، روزنامه ۱۵۸
~ آمریکایی ها ۷۶	جام جم، هفته نامه ۱۳۱
	جبل المتین کلکته، هفته نامه ۱۳، ۱۶،

- ~ ابوعلی سینا ۱۰۹
~ اتحاد ۲۲
~ اتحاداسلام ۷۶
~ اتحادملی ۷۷
~ اتفاق ۲۷، ۴۲، ۴۴، ۴۵، ۷۹-۷۷
~ اتفاق جوانان کارگر ۴۹، ۸۲-۸۰
~ احمدیه ۵۸، ۸۲
~ ارامنه ۶۱
~ اردبیل ۸۲
~ اسلامی ۴۸، ۸۳
~ اسلامی ۴۹، ۸۴، ۸۵
~ انجمن جاوید ۲۸، ۸۶
~ انجمن عباسی ۸۸
~ بارفروش ۸۷
~ باقریه ۲۷، ۴۶، ۸۷، ۸۸
~ بشرویه ۸۸
~ بلدی ۸۹، ۸۸
~ بنی اسرائیل ۳۵
~ بوشهر ۹۰
~ پرویزیه ۳۷، ۹۰
~ پروین ۲۴، ۲۷، ۴۶، ۵۰، ۹۱، ۹۲
~ پهلوی ۵۹، ۹۳
~ تأثر ملی ۹۴
~ تربیت ۴۴، ۹۶
~ ترقی ۱۰۰
~ ترقی کارگران ۴۰، ۴۲، ۴۹، ۱۰۰ -
~ تصویر اخلاق ۳۳، ۱۰۱
~ تهذیب ۲۵، ۴۰، ۱۰۱، ۱۰۲
~ جاوید بندرعباس ۴۲
~ جمهور ۱۰۳، ۱۰۴
~ حدیقه معارف ۴۹، ۵۹، ۱۰۴، ۱۰۵
~ جهان ۱۰۴
~ حریت ایران ۱۰۸-۱۰۵
~ حسینی ۱۰۸
~ حقیقت ۱۰۸
~ حیات نو ۱۱۱-۱۰۹
~ خیام ۳۴، ۵۳، ۱۱۵-۱۱۱
~ خیریه سعادت ۳۷، ۱۲۲، ۱۲۳
~ دارالایتام ۴۳، ۱۱۵
~ دانش ۴۵، ۱۱۶، ۱۱۷
~ دایره توزیع جرید ۱۱۷
~ درخشان ۳۵، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰
~ رشت ۱۹، ۱۳۱-۱۲۹
~ رنجبران ۱۲۰، ۱۲۱
~ رودسر ۱۴۲
~ زعیم ۶۳
~ سعدی ۱۲۳
~ سمنان ۱۴۳
~ سوسیالیست ایران ۳۲، ۱۲۴
~ سهیل ۱۲۴
~ شرافت ۱۲۵
~ شرکت طبع کتب ۱۹، ۲۰، ۲۹ -
۱۲۵
۹۷

- ~ شرکت فرهنگ ۱۹۷
 ~ شیراز ۱۹، ۱۳۱ - ۱۲۹
 ~ صائین قلعه ۱۳۲
 ~ عمومی ۱۳۳، ۱۵۴
 ~ عمومی امید ترقی ۸۵
 ~ عمومی بنی اسرائیل ۸۹، ۹۰
 ~ عمومی ساری ۱۲۲
 ~ عمومی فرهنگ ۵۱
 ~ عمومی کرمان ۴۶، ۱۵۲
 ~ عمومی گیلان ۲۷، ۱۴۳
 ~ عمومی معارف ۱۵۷، ۱۵۸
 ~ عمومی نسوان ۳۶، ۱۶۸
 ~ غزالی ۲۵، ۱۳۳، ۱۳۴
 ~ فاروس ۱۳۴
 ~ فردوسی ۲۸، ۲۹، ۳۵، ۴۳، ۱۴۰ -
 ۱۳۶
 ~ فرهنگ ۲۷، ۶۲، ۱۴۳، ۱۴۴
 ~ قزوین ۸۲، ۱۸۲
 ~ کارگران ۱۰۶
 ~ کازرون ۱۴۶
 ~ کاشان ۱۵۰
 ~ کانون ایران ۱۵۱
 ~ کاوه ۱۵۱
 ~ کلوپ فرمانیه ۱۹۹، ۲۰۰
 ~ گلپهار ۱۵۲، ۱۵۳
 ~ لنگرود ۴۸
 ~ ماه نو ۱۵۴، ۱۵۵
 ~ مجانی روس‌ها ۷۷
 ~ مجانی کارگران ۳۰، ۴۲، ۵۲، ۱۴۶
 ۱۴۷، ۱۵۰
 ~ مجمع ادبی ۱۵۶
 ~ مجمع دانش ۲۸
 ~ مجمع دموکرات ۱۵۶
 ~ مخدرات اسلامی ۳۶، ۱۵۷
 ~ مدرس ۶۱
 ~ مدرسه آمریکایی‌ها ۱۵۹
 ~ معارف استرآباد ۱۵۷
 ~ معزالدوله کلاتر ۲۲
 ~ ملی آستارا ۴۰، ۴۲، ۴۵، ۴۷، ۵۱
 ۷۴، ۷۵
 ~ ملی اصفهان ۱۴۱
 ~ ملی تهران ۱۵۹، ۱۶۳ - ۱۶۱
 ~ ملی دارالخلافه تهران ۲۳، ۲۴
 ~ ملی شمس ۱۲۹
 ~ ملی قزوین ۵۱، ۱۶۱، ۱۶۲
 ~ ملی لاهیجان ۱۶۲
 ~ ناموس ۵۰، ۱۶۳
 ~ نجات ۱۶۶ - ۱۶۳
 ~ نجات انزلی ۴۸
 ~ نجف‌اشرف ۱۶۶، ۱۶۷
 ~ نریمان نریمان‌اف ۱۴، ۱۶۷، ۱۶۸
 ~ نسیم صبا ۱۶۹
 ~ نظامیه ۵۷، ۱۷۰
 ~ وحدت ملی ۱۷۰

- ~ وزارت فرهنگ ۶۳
 ~ وطنیه ۵۶ - ۵۴، ۱۷۱، ۱۷۹
 ~ وظیفه ۴۷
 ~ همت احرار اسلامی ۱۸۰
 ~ همدان ۱۸۱
 ~ یعقوبیه ۱۸۱
 ~ یعقوبیه قزوین ۳۴
 ~ بیلاقی آزادی شرق ۳۴، ۷۳
 قرائت‌خانه و کتاب‌خانه ۱۵۲، ۱۵۳
 ~ دولتی تبریز ۵۸، ۵۹، ۹۴، ۹۵
 ~ شهاب ۶۱
 ~ طوفان ۱۳۳
 ~ مجلس شورای ملی ۱۹۶
 ~ معارف ۱۵۸
 ~ معارف شیراز ۴۱
 ~ ملی صباح ۱۳۲
 ~ همت ۲۸، ۱۷۹، ۱۸۰
 قانون، روزنامه ۱۱۲
 قزوین، هفته‌نامه ۱۸۲
 کتاب‌خانه آذربایجان ۱۵۸
 ~ آلیانس فرانسه ۷۵
 ~ اتحاد ۲۲
 ~ ایران ۱۵۸
 ~ عمومی نسوان ۱۶۹
 ~ ملتی ۱۸
 ~ ملی ۱۸، ۲۳
 گلشن، روزنامه ۵۲
 ماه‌نو، هفته‌نامه ۸۰
 مجلس، روزنامه ۱۶۵
 مدارس تربیت ۴۴
 مدرسه ایتام یعقوبیه ۱۸۱
 مدرسه تربیت ۹۶، ۹۷
 مدرسه چهارباغ ۶۲
 مدرسه دارالفنون ۵۴
 مدرسه رشديه ۷۶
 مدرسه مخدرات اسلامی ۳۶، ۱۵۷
 مدرسه نصرت ملی ۱۵۲
 مسجد سراج‌الملک ۹۷
 معارف، دو هفته‌نامه ۱۹۴
 میهن، روزنامه ۱۵۸
 ناصری، روزنامه ۱۳
 ناهید، هفته‌نامه ۵۳، ۲۰۲ - ۲۰۰

متفرقه

انجمن گلبهار اصفهان ۱۵۳	آمریکایی‌ها ۳۵
انجمن متفقه نسوان ۲۰۴	اپرا رستاخیز سلاطین ایرانی ۱۱۵، ۴۳
انجمن معارف ۱۷، ۱۹، ۲۲	اپرت دکتر ریاضی‌دان ۱۲۳، ۱۲۴
بارفروش ۸۷	اتحادیه جراید ۳۳
بریگاد مرکزی ۱۲۳	اتحادیه جراید مرکزی ۱۰۱، ۳۳
بلدیه تهران ۳۷، ۳۸	اداره خیریه سعادت ۱۲۳
بلدیه رشت ۳۸، ۴۷	ارامنه ۲۲
بلدیه قزوین ۶۰، ۲۰۴	انجمن آزاد ۷۲
بنگاه موزع مطبوعاتی ۶۳	انجمن اخوت ۲۰۳
تأثر جعفرخان از فرنگ آمده ۴۳، ۱۳۵	انجمن ایالتی گیلان ۴۷
جمعیت اتحاد اسلام ۷۴	انجمن ایالتی و ولایتی ۱۴۲
جمعیت اتفاق جوانان کاسب و کارگر	انجمن بلدیه ۱۴۲
۸۰	انجمن بلدیه تهران ۵۹
جمعیت احرار اسلامی ۳۲، ۳۳، ۱۸۰	انجمن جاوید ۲۷، ۸۶
جمعیت اخوت ۲۹، ۳۰، ۴۵	انجمن جاوید بندرعباس ۴۲
جمعیت بیداری نسوان ۳۶، ۱۶۸، ۱۶۹	انجمن حامیان فقرا ۷۲
جمعیت فرهنگ ۱۴۶ - ۱۴۳	انجمن زرتشتیان تهران ۱۳۹
جمعیت نشر معارف ارومی ۱۹۷	انجمن عباسی ۸۶
	انجمن فرهنگ اخوت رشت ۳۰

- مجمع ادبی کانون ایران ۲۰۳
مجمع امید ترقی ۲۰۳
مجمع خواهان اسلامی ۱۷۹، ۵۵
مجمع دانش ۱۱۷، ۱۱۶، ۲۸
مجمع دموکرات ۱۵۶
مجمع فرهنگ ۲۰۳
مجمع معارف خواهان قزوین ۱۶۱، ۱۶۲
مجمع همت ۱۸۰، ۱۷۹، ۲۸
مطبعة تمدن ۱۰۶
مطبعة مدرن ۳۲
مؤسسه حقیقه معارف ۳۸
نمایش "قربانی یک دختر ۱۶۹
نمایش حکیم ابوالقاسم فردوسی ۱۳۵
نمایش نادرشاه افشار ۱۰۶
نمایش نوروز و جمشید جم ۸۱
وزارت علوم ۱۵۷
وزارت معارف ۶۰، ۵۹، ۵۸، ۴۷، ۳۷
وزارت معارف و اوقاف و صنایع
مستظرف ۱۰۴
هیأت اکثرال ۲۰۳
هیأت ترقی خواهان زرتشتی ۳۵، ۲۸
۱۴۰، ۱۳۶، ۴۳
هیأت فردوسی ۱۳۵، ۱۳۴، ۲۸
جمعیت نهضت اسلام ۱۰۸، ۳۲
حزب دموکرات ایران ۷۴، ۶۲
حزب رادیکال ۱۹۹
حزب سوسیالیست ۶۲
دایرة توزیع جراید ۱۱۸، ۱۱۷، ۲۵
روس‌ها ۲۰۳، ۳۵
سالن گراند هتل ۱۲۳، ۱۰۷، ۱۰۶، ۴۳
۱۴۰، ۱۳۶، ۱۳۵
سفارت انگلیس ۱۹۹
شرکت طبع کتب ۱۹، ۳۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹
شرکت فرهنگ ۱۹۷
شرکت قاسمیه ۱۵۸
شرکت قناعت ۱۱۲، ۳۴
فرقه دموکرات ایران ۷۶، ۴۰، ۳۱، ۳۰
۱۴۱ - ۱۴۳
کانون ایران ۱۵۱
کلوپ ارامنه ۶۱
کلوپ عباسی ۸۶
کلوپ فرمانیه ۱۹۹
کلوپ فوتبال ۷۸، ۴۴
کمیته رنجبران ایران ۱۲۱، ۱۲۰، ۳۱
مجمع ادبی صومعه سرا ۱۵۶

نمونه‌های اسناد

شماره ۲۶	قانون
قرائت خانه غزالی در اینموقع که هر ایرانی وطن پرست میخواهد يك وسيله و تدبيري اذهان را بطرف علم و آگاهی دعوت باید و طرق بیل بنهاراء تمدن و مردم بنهاند و با مشغلهای فروزان داش ایرانیان را از ظلمت موحش چهل براهند چینی از جوانان مصارف خواه معمّم نیکبختی را در عهده گرفته اند که افکار عمومی را توسط ایجاد قرائت خانه ها و کتابخانه ها معلومات مفید اشنا نمایند این است که قرائت خانه بنام " غزالی " تاسیس و برای تکمیل توفیق از بدبزرگان محترم جراید استعداد مایلیم که از هر شماره يك نسخه بقرائت خانه غزالی ایفاء فرمایند شاید قرائت خانه پشتیبانی و محبت و اقدام آن ذوات محترم بتواند در مشن خود معاونت نماید و بقدریکه بشیرایند تقدیم خدماتی که در نظر دارد موافق کرده امیدواریم خدیران محترم جراید استیضائی موجودین این قرائت خانه را با حسن قبول تلقی فرموده بمرحمت ایشان قرائت خانه غزالی در آینه نزدیکی لایق استفاده عموم کرده (احمد)	و تا کن مجبور بسلامت های مقام نندد صفحات روزنامه ها لوازم و مراسلات مختلفین فیبی قزوین بار و شب و و ضعیف آشپز را بشینه رضا فرد اهالی روزنامه بجای در صورتیکه حالیه قرائتخانه که بجای است روزنامه شا و یادی از قزوین و قزوین خطر نمیکند!! ح وکالت بطوری خواست را که قریب یکماه اداره است را ام اجازه اداره از قرائت و و موزع حق با درویش و حله آورده دیوانه وار برای پارستان خوبین را به آب آنکه احزاب آنها دوی خوش عد قرآن را بدست گرفته به این و خرمین حسن اختیار بدینوسیله از آنها موکلت ی به پس از آن همه زحمت و مقن آمد و قزوینها مشؤل دم بجای آنکه بخودت رای بلوک رود باز برادر بیچاره ام اگر تو همانطوریکه ده الطافه است بدیده
و ف اشتیاقی استقبال لایبیم و هنوز هم بخش تصمیم نکرده ایم ولی متأسفانه در خلال اعزازات شما يك جنایاتی مکتوف و در ضمن حلات خود يك خیانت های اساسی مرتکب شده اید که ما آنها را نمی توانیم ان نه دفاع از آقای خالصی مجبوریم شما بظواهریم که ملت ایران پشت پرده را و کوه هر قدر مثل پوست شما کلفت باشد در کمال عجز و میخواهد آقای سب! ما کلری نداریم اینکه شما تا قبل از تشکیل این کابینه و بلند شدن هیا هوی معنوی جمهوری لشکاری ما طلب بودید لفر اخبار و جریانات مسجد سلطانی را مستقراً بفریده خود تصمیم داده و نظمهای آیه الله زاده خالصی را سر لوحه آن	زندگانی شفیق شما را (با قلمی که حق بدر ستاره ایرانم متاثر شود) نگاشته و اسراری را ایضا لایبیم که شما از اطلاع یافتن دیگران از آن خیل تمسب یابید ولی ما را يك مقصود اساسی بزرگتری و امارت بسوزانده و محبت بسیار مهمتری می یابید و دیگر اینکه حسرتی در کمال ... آیه الله زاده خالصی را تیمه مسلم انگلیس معرفه فرمودید: ما در عوض اینکه اقدام بامر غیر لازم سکروه و دو مقام توضیح واضح بر آمده اسناد عدیده و سمیه را که مصدق ایرانی بودن ایشان است فتر بدیم عوض اینکه صدیقات عدیده دوائی رسمی ایران و صفای (ترکیه) و صریحات ولینمت کلیه خائنین وطن (انگلیس) را در ایران

در ۵ پرده وصل

۱ - سلطنت شاه سلطان حسین ۲ - خانه کاخ
و اقدام نادر برای حفظ وادار ۳ - سلطنت شاه
۴ - طاعون و طاعون و سلطنت ۵ - سلطنت نادر شاه
۵ - طاعون خواب و ۶ - شمشیر شدن نادر شاه

بر روی دو سالون کرانه هتل

بیتخت اتحادیه مرکزی کارگران - طهران

داره خواهد شد

بلیط ها فقط در خیابان قاصریه در طاق آبی حسن زاده پهلوی ۵۰۰
بشماره برای خرید

نمایش با شکوه

تجدید طغیان ایران - بیتخت قرائت‌خانه فرموسی

پس در چهار پرده با ارکست

شب جمعه ۲۲ شعبان در سالن کرانه هتل بتوسط بهترین آکب و آکسیرین
های تهران داده میشود شب ۷ حیل یکراذ شبهای پرش و سرور نادرش ایران
است که فرشته عبادت تجدید طغیان ایران را بتاتر میدهد و علاقه مشتاقان
آینه و رخا را بزلفه‌های جدید و بنموده تجدید افتخارات و مد و نوید میدهد
این پس که غلام یکی از جوانان حساس ایرانی نوشته شده اوضاع احوال کشمکش
را در نظر ها مجسم نموده نتیجه حقیقت و صمیمیت را بشهود میدهد - گاهی
مایلند، صاف و مستقیم را تلوین نشانی و آنها را بحس فداکاری و عروت گشتند
و از شرکت در این مجسم سرور تولد تا تمام بنده بلیط های باقی مانده از
صل های ذیل خریداری نمایند

مطابق پادشاه - خیابان لاله زار - کورس لیبته سیزده میدان - سوادخانه
جاوید حسن آباد - سوره ادب رستم حسن آیدمان بازار لیبته باعزت فرزنگاه
قراقت خانه فرموسی قاصریه

بلیط تری خواهران و بزرگوار

۱ - طاعون و سفر و شب ۱

علوم اسلامی و شاه معرفت قرآنی دروی
با فرق کائنات و آثار علمی و شوقیات
اسلامیه و در زیر توده های غلظت و غفلت
بستون پیام فکری علمی و از معنویت
و تکیه و رواجترین قرینه داشته ایم و
هستی بازم پرچم ویران علوم و فلسفه
و حقایق اسلام تابش نموده و با صوت
مالی اداری و مالی و از چرخه معلول
بدان چرخه وسیع اسلام و معانی طام
و وسیع و طاب علوم دینی را بشیرک
و همراهی در این طبع علمه اسلامی
محوت میباشیم

اخطار

چون یکی از عناصر این جهت
تکلیف و تحریک امور تشبیه میباشیم
علوم اسلامی و تکیه افغان طاب علوم
دینی است از آفاق مسلمان معادری
قدیم بیشتر از دیگران مشغولیم که هر
هر چه کوان جهت دینی این جهت است
و معادری سیده لار قاصریه شریف صورت
ارزانی دارند و نیز از آفاق متولیان
نادرش نتیجه داشته و داریم که هر چه
زودتر در اصلاح و ترمیم طرایب های
چندین ساله معادری بر ایام و دودج و ف
تالم معلولت اسلام از طریق شنود
فرمانده

(جهت مسلمان علوم دینی)

مکتوب و دعوت نامه فوق جوییده
یک از دوستان که صل اعتماد است
رسیده و امید داریم قسمت های متعددی
در مکتوب حاصل توفیق شود

صفحه ۴

قرارداد صلح

اتحادی جوانان کارمندی است

قرابت خانه ملک واقع است در خیابان
لاهور حارثی فوقانی مقابل اداره اوراق
چپ اداره جریده (مادو)

در روز از چهار ساعت قبل از ظهر
الی ظهر و از سه ساعت غروب الی نیم ساعت
از شب گذشته مشغول و سبک به جراید و
(مجلات) مرکزی و ولایتی بنحیبه برخی
فی مشروبات خادیه از قبیل فراف و انگلیسی
و غیره موجوده اویاب اطلاع و علاقه متدین
بمطامع و مکارف می‌توانند مجایا از قرابت
و متکاله آنها استفاده نموده و قریباً کتب
مطبوعه عادی و رمانهای مختلفه اخلاقی و
تجربیه نیز تهیه شده خوانندگان از قرابت
آنها مستلزم خواهند شد و بزودی در صدد
افتتاح بوفه و غیره و تکمیل توافقی قرابت
خانه مجانی خواهیم بود

مدیر قرابت خانه محمد حاجی زاده

توزیع حاوی کربی ۲۷۰ میلیون از مایست
بر مایست توسط بر قرار کردن کنترل
بر انظار به مودالست و آرت های عمومی
قریباً صد میلیون به علاوه یک اضافه مسایات

فراف - برون اوزان وزیر مختار
ایتالیا در فرانسه اعتبار نامه خود را بر رئیس
جمهوری تقدیم نموده و ضمناً لطافتی به مشور
ذیل ابراه تدود : (دولت ایتالیا از طمورق
که فرانسه انگلیس و ایتالیا در حل مسائل
اروپا دارند بخوبی مطلع بوده و تصور می
کنند که ائتلاف این سه دولت منجر بیک
تبادل آراء دوستانه خواهد شد که قضایا را
بایست در تبع منافع ملی خاتمه داده و خدمت
عمده در راه صلح می نماید)

فراف - مدیر تئیس و قاضی یار ایر
مذاکره با مدیر پروتکله دو مینوچ کنفرانس
بروکسل روز چهارشنبه از پاریس به بروکسل
حرکت نمودند

پاریس - مدیر دومارژری وزیر
مختار فراف در بروکسل پست وزیر مختاری
در دربار برلین منصوب گردید

آلمان کاپله میسوکوئره ویشناخ - حضور
بهمرسانند

آلمان - مدیر دور زیووخ - غیر آلمان
در کمیته متصدی پست وزارت امور خارجه
گردید - مشار الیه بیوسته در خدمات سیاسی
بوده طاند قرار داد برست لیقورک - محسوب
میشود

به علاوه در کنفرانس صلح بین سویت ها
و اوکرن سمت ریاست را داشته است

برطانیای من اطا
کمیته اشتراکی این
مجلس کاتولیک
ویدم تمام تشکر
را پیدا کرده اند
ایشان بنده پیشنهاد
روجه طایفای بود
که از روسیه آمد
مرکزی طهران آ
پس از شناختن ح
کرد و به شایع
در جلسه
وفیق انصاری و
و وفیق طایفه
طایف وفیق بناء
بودند

مذاکره باشد
است وفیق پرویز
نیت

برقعی خوش بد
پولیک آمده بود
پولیک خولت - این
که نمایند های کا
بد از آن انچه

رئیس موزیک فوج آهن انجام کرده اند.
 جوان های با ذوق و آقا با نیکه مایل هستند سسر
 آرتستیک را مشاهده نمایند غیر از شب نمایش حکیم ریاضی دان
 دیگر نخواهند دید
 این نمایش با مساعدت زبردست ترین آکرها شرکت کرده
 به عرض نمایش گذارده میشود
 عجالتا بلیط‌های نمایش دکتر ریاضی دان در اداره روزنامه قانون
 فروخته می شود
 ۸ = ۲۰

قرائت خانه خيام

همه روزه از ساعت ۹ صبح الی ۲۲ و از ۲ تا ۴ بعد از ظهر متنوع و
 آفایان گرامر را بقرائت کتب ادبی علمی تاریخی روان و کلیه جزایر داخله
 و خارجه دعوت مینماید
 دفتر قرائت خانه خيام
 ۳ - ۳

مطهره بوسه‌خور

پلدی احتیاج پیدا نمائید متعجب نیاشند که در خانه نمی بروند و اگر دوا برای مریض خود لازم داشتند بهتر زده نشوند .

با این مقدمات و با جدیتی که در آتای کسبیل اداره پلدیه سراغ داریم متعجبیم قدم‌های سریع و اساسی برای اصلاحات پلدی پر داشته و به حسن نظری که عامه ایشان دارند پیروزایند . ما هم بتدریج عضایب خودمان را برای اطلاع اولیاء امور پلدیه می نگاریم .

علاقه و بی فکری استفاده نموده تنها یک سورتی ظاهر آراسته ولی یک پلخی خراب و اسف آور برای پلدیه درست کردند .

این بود که در این اواخر اداره پلدیه میانی دوتنجه غفلت و بی فکری اولیاء ایرانی و غیر ایرانی به بانک عامی با فرح زلف مقروض و عوائل پلدی هم در برابر این قرض که مصرف صحیح آن معلوم نبود بستملاک میرفت . دوائمر نا بهمه پلدیه سرگرم جزئیات و

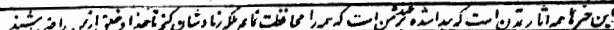
د . طبیب رسمی
حقیقت او طبیب
سلاسی خودمرا
نصایح او پیدا نم
موضوع زن : -
همان نفوذ نهایی
امرو
حلاوت کل سرخ
عونه
ها در زندگی
ست که از طرف
داده میشود .
ولی

قراآت خانه کازرون

البته مجاهدت کازرون در راه استقلال مملکت عزیز در صفحه جنوب جبرزی ثبت که محتاج پتوتبیح باشد متأسفانه در یک چنین نقطه آنقسمی که باید معارف بسط و توسعه داشته باشد ندارد بلکه اغلب از جریان امور بی بهره هستند لذا محض خدمت بنوع وایقظ و نصیر ابناء فداکار و حساس این شهر قراآت خانه موسوم (بکازرون) تاسیس یافته از آتکایان مدیران معارف پرور جرابید و مجلات مرکز مثنی است در صورتیکه مایل و مقتضی داند از پیدل یک شماره مجانی مراب روزنامه خود برای این تاسیسه عالم المنفعه در بیخ فرموده و مثنی بزرگ بر معارف کازرون بگذارند و در صورت عدم امکان نیز مثنی است جواب نگویند که حالت نگرانی نباشد

نایس که خدا
زن است .
ژار
بکران خلقند .
خوب است .
اور پیدس
ت بهانه ملاک و
پلارک
مترین زبتهای
اور پیدس
رن در دنیایست
لوتر
رده است که انیس
رو لوتر

مطبعة بوسنه و شبة ۱

مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها

منتشر کرده است :

۱. روشهای مصاحبه خبری (چاپ چهارم) مهدی محسنیان‌راد
۲. کتابشناسی انقلاب اسلامی محسن آرمین با همکاری افسر رزازی‌فر
۳. اقتصاد رسانه‌ها رابرت جی. پیکارد / داوود حیدری
۴. نظریه‌های روابط عمومی بوتان ، هزلتون / علیرضا دهقان
۵. راهنمای مطبوعات ایران، ۱۳۵۷ - ۱۳۰۴ سیدمحمد صدری طباطبایی نائینی
۶. روش‌های تحلیل رسانه‌ها آر‌تور آساپرگر / داوود حیدری
۷. تحلیل انتقادی گفتمان نورمن فرکلاف / گروه مترجمان
۸. حقوق مطبوعات (چاپ سوم) کاظم معتمدنژاد
۹. روزنامه‌نگاری حرفه‌ای (چاپ چهارم) به اهتمام سیدفرید قاسمی
۱۰. اسناد دادگاه و هیأت‌های منصفه مطبوعاتی گردآوری، تدوین و مقدمه مسعود کوهستانی‌نژاد
۱۱. شهر یور ۲۰ و مطبوعات ایران ترجمه و تألیف گوئل‌کهن
۱۲. سرگذشت مطبوعات ایران سید فریدقاسمی
۱۳. روزنامه‌نگاری در هندوستان رانگاسوامی پارتاساراتی / داوود حیدری
۱۴. جامعه‌شناسی نظام‌جهانی (ویراست دوم) لزی اسکلیر / علی هاشمی گیلانی
۱۵. درآمدی بر نظریه‌های ارتباط جمعی دنیس مک‌کوایل / پرویز اجالای
۱۶. مطالعاتی در تحلیل گفتمان تتون ون‌دایک / گروه مترجمان
۱۷. خبر (چاپ هفتم) یونس شکرخواه
۱۸. درآمدی بر ارتباطات سنتی در ایران محمد مهدی فرقانی